

บทที่ ๓

การสื่อสารธรรมกับการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ

ในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับ ความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ๓ ด้าน คือด้านการครองตน ครองคน และครองงาน ตามหลักธรรมคือ หลักศีล ๕, ภาวนา ๔, หลักพรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, หลักสัมมาอาชีวะ และอาชีวปริสฺสุติ และบทสรุปประโยชน์ของการสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ทั้ง ๓ ประโยชน์กับการที่พระธรรมกถึกได้มีบทบาทต่อชาวบ้านชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓.๑ ความสำคัญของการสื่อสารธรรมของพระธรรมกถึกเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

ความสำคัญของการสื่อสารธรรมทั้งหลาย เป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเกี่ยวกับชีวิตและสังคมชาวบ้านโนนม่วง ในความสำคัญของการสื่อสารของพระธรรมกถึก ในฐานะที่เป็นตัวกลางหรือเครื่องมือที่จะนำเนื้อหาธรรมไปสู่ผู้รับสารธรรม โดยให้ความสำคัญในประเด็นของตัวสื่อ ที่จะไปทำการสื่อสารธรรม ที่เป็นพระธรรมกถึก มีการกระจายความเข้าถึงผู้รับสารธรรม ในแนวกว้างหรือในเชิงของพื้นที่ ดังเช่นที่ผู้วิจัยกำลังทำการวิจัยอยู่นี้ เพราะการสื่อสารธรรมเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จึงมีบทบาทความสัมพันธ์หรืออิทธิพลต่อความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓.๑.๑ การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองตนตามหลักศีล ๕ และภาวนา ๔

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กล่าวถึงสังคมปัจจุบัน ที่กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของพุทธศาสนิกชนในชุมชนชาวพุทธ การครองตนนั้นก็คือ คุณสมบัติขั้นพื้นฐานส่วนตัวของพุทธศาสนิกชน และคุณสมบัติด้านการอยู่ร่วมกัน อันทำให้พุทธศาสนิกชนมีความรู้ ความสามารถ มีมนุษยสัมพันธ์ และวุฒิภาวะทางอารมณ์ในการครองตน

การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตชาวบ้านชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ด้านการครองตน ตามหลัก ศีล ๕ และภาวนา ๔ การดำเนินชีวิตของแต่ละคนต้องดำเนินไปอย่างมีจุดหมาย มีคุณค่าต่อครอบครัว ต่อชุมชน ลำดับแรกควรทำความเข้าใจกับความหมาย ความสำคัญของศีล ๕ ก่อนว่ามีความสำคัญ ในฐานะเป็นวัตรปฏิบัติพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้านชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ดังนี้

๑. หลักศีล ๕

ความหมายเกี่ยวกับเรื่องของศีลคำว่า “ศีล” เป็นคำนาม แปลว่า การรักษาจิตใจให้เรียบร้อย^๑ และยังหมายถึงข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ^๒ เมื่อรับศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว สมควรประพฤติธรรมอันดีงามอีกส่วนหนึ่ง^๓ เพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อนเพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรม และเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง คนที่อยู่ร่วมกันไม่เบียดเบียนก่อทุกข์แก่กัน ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักฉ้อ แ่่งชิง ไม่ลักลอบเป็นชู้กัน ไม่พูดปด หลอกลวง ไม่เมาก่อความรำคาญทะเลาะวิวาทกัน ในครอบครัวนั้นก็อยู่เป็นปกติไม่มีใครเดือดร้อน ลำบากทุกข์ยาก การงดเว้นจากการกระทำบาป ๕ ประการ ได้แก่ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤติก่อความผิดทางเพศ งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มสุราและยาเสพติด ความปกติเรียบร้อยแห่ง กาย วาจา เป็นหลักปฏิบัติสำหรับขจัดความชั่วทางกายและทางวาจา ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา เป็นข้อปฏิบัติ ในการเว้นจากความชั่ว ๕ ประการนี้

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วควรต้องทำความรู้จักรายละเอียดเกี่ยวกับศีลแต่ละข้อ ในประเด็นของความหมายของศีล จุดประสงค์ของศีล และข้อห้ามของการเว้นจากการละเมิดศีล

๑. ความหมายของ ปาณาติปาตา เวรมณี^๔

ปาณาติปาต หมายถึง มนุษย์หรือสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่ นับตั้งแต่ยังมีลมหายใจตราบจนกระทั่งหมดลมหายใจ ส่วน อดิปาต หมายถึง การทำให้ตกลง คือการฆ่าให้ตายนั่นเอง นำมาประกอบกันเข้ามีความหมายว่า การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไปหรือการฆ่าสัตว์ให้ตาย คือเจตนาหรือความมุ่งหมายของจิตที่เป็นต้นคิดในการฆ่า ซึ่งเป็นทำทางกาย และทางวาจา ทางใดทางหนึ่งอันยังประโยชน์ที่จะเข้าไปตรอนชีวิตินทรีย์ของผู้อื่นให้ตั้งขึ้น เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้น

๒. จุดประสงค์ของปาณาติปาตา เวรมณี

^๑ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.), หน้า ๒๖๒.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.), หน้า ๒๙๒.

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมคดี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔.), หน้า ๒๒๕-๒๒๗.

^๔ พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี), เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๔๗.), หน้า ๑๑๗.

สิกขาบทนี้ ตั้งขึ้นเพื่อให้ผู้ปฏิบัติตาม ปลุกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวก เพราะเมตตาจิตเป็นความดีทั่วไปทั้งในหมู่มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน เมตตาของมนุษย์เกิดขึ้นด้วยสามัญสำนึก และสามารถพัฒนาได้เจริญจนถึงสูงสุด ผู้ใดเห็นแก่สุขตนฝ่ายเดียวไม่แลเหลียวผู้อื่นบ้าง ปราศจากเมตตาจิต ชื่อว่าประพฤติดีตกจากคลองธรรมจัดเป็นบาปแห่งสิกขาบทนี้ มี ๖ ประการ คือ

๑. เพื่อให้มีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียน
๒. เพื่อให้ชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ต้องหวาดระแวงกันและกัน
๓. เพื่อให้ประกอบกิจการงานและประพฤติธรรมได้โดยสะดวก
๔. เพื่อเป็นพื้นฐานให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ต่อไป
๕. เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
๖. เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งชาติปัจจุบัน และสัมปรายภพ

๓. ข้อห้ามของปาณาติปาตา เวรมณี^๕

ข้อห้ามของศีลข้อนี้มี ๓ ประการคือ ๑. การฆ่า ๒. การทำร้ายร่างกาย ๓. การทรมาน การฆ่า หมายถึงการทำให้ตาย

การทำร้ายร่างกาย หมายถึง เป็นกระทำทำร้ายแก่มนุษย์ให้เขาได้รับบาดเจ็บ ลำบาก เจ็บปวด แต่ไม่ถึงตายผู้ถูกกระทำย่อมได้รับความทุกข์นั้น ทำให้พิการ เช่นทำให้ตาบอด แขนขาหัก

การทรมาน หมายถึง การประทุษร้ายต่อสัตว์ โดยไม่มีความเมตตาปราณี ได้แก่ ความเหี้ยมโหดใช้งานสัตว์โดยไม่ปราณี เข้มยอตี ปล่อยให้อดอยากจนซูบผอม กักขัง นำไป เล่นสนุก ผจญสัตว์ เป็นต้น

๔. ความหมายของอทินนาทานา เวรมณี^๖

อทินนาทาน หมายถึงวัตถุสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้อนุญาตให้โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การพูด การเขียนหนังสืออนุญาต หรือแสดงกิริยาให้รู้ว่าอนุญาต การยึดถือเอาโดยวิธีการลักขโมย จี้ ปล้น วิ่งราว ช่มชู้ ยักยอก ฉ้อโกง

๕. จุดประสงค์ของอทินนาทานา เวรมณี

จุดประสงค์ของอทินนาทานา เวรมณีคือความพยายามในการลักขโมย ทรัพย์ที่ได้มาจากการโจรกรรมไม่นำความสุจริตมาให้แก่ผู้กระทำ เพราะพอได้มาย่อมเกิดความร้อนใจ ต้องซ่อนเร้น คอยหลบหน้าซ่อนตัวเกรงเขาจะจับได้

๖. ข้อห้ามของอทินนาทานา เวรมณี^๗

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๙.

ข้อห้ามของอทินนาทานา เวมณี คือ ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น ให้ประกอบการทำงานที่ชอบธรรม หมายถึง โจรกรรม กิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการเป็นโจรจำแนกได้ ๑๔ ประเภท คือ ๑. ลัก ๒. ฉก ๓. กรรโชก ๔. ปล้น ๕. ตู๋ ๖. ฉ้อ ๗. หลอก ๘. ลวง ๙. ปลอม ๑๐. ตระบัด ๑๑. เปียดบัง ๑๒. สับเปลี่ยน ๑๓. ลักลอบ ๑๔. ยักยอก

๗. ความหมายของกาเมสุ มิจฉาจารา เวมณี^๘

ความหมายของ กาเมสุ มิจฉาจารา เวมณี หมายถึง กิริยารักใคร่ในทางประเวณี หรือการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย (Sexual Intercourse) ส่วนคำว่า มิจฉาจาร^๙ หมายถึง การประพฤติผิดในกามทั้งหลาย (adultery) โดยความหมายก็คือ การมีเพศสัมพันธ์ในสตรีหรือบุรุษที่ไม่ใช่คู่ครองของตนคำว่า กาม ใน กาเมสุ มิจฉาจาร นั้นได้แก่ เมถุนสมาจาร ประกอบด้วยเจตนาที่จะล่วงละเมิด องค์ประกอบที่เป็นไปในทางกายทวารโดยมุ่งการเสพอสังขาร (มีเพศสัมพันธ์) จึงได้ชื่อว่า กาเมสุ มิจฉาจาร

๘. ความหมายของมุสาวาทา เวมณี^{๑๐}

มุสาวาท เป็นอกุศลกรรมที่เกิดทางจิตวาจา หมายถึง สิ่งที่ไม่เป็นความจริง คำพูดที่ไม่ตรงกับความจริง เป็นเจตนาที่เป็นเหตุกล่าวไม่จริง ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด มุสาวาทา เวมณี แปลว่า เจตนาเครื่องงดเว้นจากกิริยาที่พูดเท็จ หรือแสดงอาการทางกายที่สื่อความเท็จ บิดเบือนความจริงให้ผู้อื่นหลงเชื่อ เช่น ทำรายงานเท็จ สร้างหลักฐานปลอม หรือแสดงอาการสันติระบิเสฐทั้งที่รู้ว่าเป็นจริง เป็นต้น อาการของมุสาวาทจึงมีทั้งทางกายและทางวาจา

๙. จุดประสงค์ของมุสาวาทา เวมณี^{๑๑}

จุดประสงค์ของ มุสาวาทา เวมณี เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของผู้อื่นด้วยการพูดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง อันเป็นการตัดประโยชน์ทางวาจา นำมาซึ่งความบาดหมางแตกร้างกันในเรื่องที่พูดไม่จริง บุคคลที่พูดเท็จชื่อว่า ประพฤติผิดธรรม จัดว่าเป็นบาปตามสิกขาบทนี้

๑๐. ข้อห้าม มุสาวาทา เวมณี^{๑๒}

ข้อห้าม มุสาวาทา เวมณี มุสา หมายความว่า การแสดงความเท็จ มีลักษณะ ๗ ประการ ได้แก่ ๑. ปด ๒. ทนสาบาน ๓. ทำเล่ห์กระเท่ห์ ๔. มารยา ๕. ทำเลศ ๖. เสริมความ ๗. อำความ

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

^๙ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษา: พุทธศาสตร์ คำวัด*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.), หน้า ๓๔๕.

^{๑๐} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), *เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๔๘.), หน้า ๑๒๗.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

๑๑. ความหมายของ สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี^{๑๓}

ความหมายของ สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี สุรา คือ น้ำเมาที่กลั่นออกมาจากเมรย์ เพื่อให้เข้มข้นขึ้นเป็นเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์อันเป็นสารเสพติด เมรย์ คือ น้ำเมาที่เกิดจากการดองธัญญาหารและของอื่น ๆ มีรสหวาน เป็นน้ำเมาที่เกิดจากการหมักหรือแช่ สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องต่วนจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรย์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ศีลข้อที่ ๕ นี้ นับว่าสำคัญที่สุดในบรรดาศีลทั้ง ๕ ข้อ เพราะผู้ที่ขาดสติแล้วย่อมจะสามารถล่วงละเมิดในศีลข้ออื่น ๆ ได้ทั้งหมด

๑๒. จุดประสงค์ของ สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี

จุดประสงค์ของ สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี เพื่อให้เห็นโทษของการดื่มสุราทำให้เกิดความประมาทปราศจากความเคารพต่อมารดา บิดา ญาติพี่น้อง มิตรสหายพระพุทธเจ้าตริสไว้ว่าการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรย์ อันบุคคลเสพแล้วกระทำใ้มากแล้ว ยังสัตว์ให้ไปเกิดในนรกในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรย์อย่างเบาที่สุดคือ เกิดเป็นคนบ้าไม่สมประกอบ และถ้าได้เกิดมาเป็นมนุษย์ จะได้รับผลจากการดื่มสุรา ๖ ประการ คือ ๑. เป็นเหตุให้เสียทรัพย์ ๒. เป็นเหตุให้ก่อการวิวาท ๓. เป็นเหตุให้เกิดโรค ๔. เป็นเหตุถูกผู้อื่นตีเตียน เสียชื่อเสียง ๕. เป็นเหตุประพฤติมารยาทที่น่าอดสู ๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา^{๑๔}

๑๓. ข้อห้าม สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณี

ข้อห้าม สุรา เมรยมชชปมาทภูฐานา เวมณีข้อห้ามตามศีลข้อ ๕ ได้แก่ น้ำเมา และฝิ่น กัญชา ยาบ้าและของเมาอย่างอื่น ๆ ที่ชื่อว่า เมรย์ มี ๕ ชนิดได้แก่ ๑. น้ำหมักดองดอกไม้ ๒. น้ำหมักดองผลไม้ ๓. น้ำหมักดองน้ำหวาน ๔. น้ำหมักดองน้ำอ่อนหรือน้ำตาลเมา ๕. น้ำหมักดองที่ปรุงด้วยเครื่องเทศต่าง ๆ^{๑๕}

สรุป ศีล ๕ ข้อนี้ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) เมื่อปฏิบัติตามศีล ๕ ได้ก็ชื่อว่า เป็นผู้มศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่าเบญจศีลที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในภายหลังมีชื่อเรียกเพิ่มว่าเป็น นิจศีล (ศีลที่ควรหัดศรัทธารักษาเป็นประจำ) และ มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) เพราะผู้จะเป็นมนุษย์ได้นั้น ต้องเป็นผู้รักษาศีล ๕ อย่างบริบูรณ์มาก่อน ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแสดง ความหมายของ “ศีล” ว่า เจตนาของผู้คิดต่วนในการล่วงสิกขาบทนั้น เจตสิก อันได้แก่ความรู้สึก

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, ๑๓๗.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, ๑๓๘.

^{๑๕} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), เบญจศีลเบญจธรรม: อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑.), หน้า ๓๐-๓๒.

ภายในใจในการดเว้นนั้น ๆ ความรู้สึกอันไม่ติดต่อกับวัตถุที่ตนจะล่วง หรือการไม่ก้าวล่วงของบุคคล ที่สมาทานสิกขาบทแล้ว นั่นแหละคือตัวศีลนอกจากนั้น ศีล ได้แก่ ธรรม ๔ อย่าง^{๑๖} ดังนี้

๑. เจตนา เชื่อว่า ศีล เพราะมีเจตนาตั้งใจรักษาศีล
๒. เจตสิก เชื่อว่า ศีล เพราะเว้นจากชั่วทางกายวาจา รักษาจิตให้เป็นกุศลได้
๓. การสำรวม เชื่อว่า ศีล เพราะอาศัยสติกันบาปอกุศลไม่ให้เกิด ทำให้ศีลไม่ขาด
๔. การไม่ก้าวล่วง เชื่อว่า ศีล เพราะไม่ก้าวล่วงกิเลสอย่างหยาบที่เกิดทาง กาย วาจา กาย

วาจาเป็นสุจริต ไม่ทำทุจริตก็เชื่อว่าเป็น ศีล^{๑๗}

ข. ระดับของศีล

ศีล มี ๒ ระดับ ได้แก่

๑. ระดับธรรม ที่ยังเป็นธรรม คือเป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดง และบัญญัติไปตามกฎธรรมดาแห่งความดี ความชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดี ทำชั่ว รักษาศีล ละเมิดศีล ย่อมได้รับผลดีหรือผลชั่วตามเหตุปัจจัย หรือกฎแห่งกรรมนั้น

๒. ระดับวินัย เป็นแบบแผน ข้อบังคับที่บัญญัติ หรือกำหนดขึ้นเป็นกฎหมายสำหรับกำกับ ความประพฤติของสมาชิกในสังคม โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของสังคมโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้ ย่อมมีความผิดทางกฎหมายด้วย เป็นการเพิ่มจาก อกุศลเจตนาที่จะได้รับตามกฎแห่งกรรม ตามธรรมชาติศีลขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้น ของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคม ที่เกื้อกูล ศีล ต่อจากนั้น จะเป็นการเน้นการเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม และความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลส พัฒนาดนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม^{๑๘}

ผู้ศึกษาวินัย ได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงธรรมเรื่อง ศีล ๕ ของพระธรรมกถึก จำนวน ๕ รูปและชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่นำหลักธรรม ศีล ๕ ไปใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครอง ตน จำนวน ๑๕ คน ดังนี้

ชาวพุทธบ้านโนนม่วงมีการนำศีล ๕ มาใช้ในการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป ซึ่งเป้าหมายคือ วัตถุประสงค์หลักในการครองตนเพื่อดำเนินชีวิต หลักการเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิตและวิธีการ คือ เท้าที่ผ่านมา เป้าหมายหลักของการครองตน เพื่อดำเนินชีวิตของชุมชนชาวพุทธในหมู่บ้านโนน ม่วง ที่เป็นมาตรฐานคือ ศีล ๕ เพราะเป็นหมู่บ้านศีล ๕ พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ในหมู่บ้าน ตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐-๑๓๒.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙-๔๒.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๓.

ส่วนมากมาถือศีลในวันพระ ในช่วงเข้าพรรษา รวม ๑๐๐ กว่าคน ก็จะมีการแสดงธรรมเทศนาช่วงบ่ายของพระธรรมกถึก ปรากฏว่า ชาวบ้านยึดหลักธรรมตามศีล ๕ ได้มากขึ้น^{๑๙}

การตั้งตนอยู่บนความความขยันตั้งใจรักษาศีล ๕ มีความอดทน ชุมชนชาวพุทธหลังจากได้ฟังธรรมแล้วมีโยนิโสมนสิการ เรียนรู้คนและสภาพแวดล้อม ฝึกฝน และปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม โดยมีความอดทน มีความพยายาม ความตั้งใจตั้งตนอยู่ในศีลธรรม และมีสติตั้งมั่นอยู่ในความเมตตา กรุณา ในการเกื้อกูลผู้อื่น ทั้งการกระทำและคำพูด รวมถึงต้องวางใจให้เป็นปกติเมื่อรับแรงกระทบจากรอบด้าน รู้เท่าทันความต้องการ และความสามารถของตน ทั้งนี้มาจากการฝึกฝนตนจากการศึกษาและปฏิบัติธรรม ชาวบ้านได้เห็นธรรมของพระพุทธเจ้า คือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ชาวบ้านเขาเห็นพวกนี้ เขาก็มาดูตัวเองว่า ศักยภาพกับความต้องการของตัวเองมันเพียงพอไหม ทำในสิ่งที่ทำได้ ตอนหลังชาวพุทธศาสนิกชนบ้านโนนม่วง เริ่มเข้ามาปฏิบัติธรรม นำหลักธรรม ศีล ๕ มาใช้กับทางโลก ก็ทำให้ชาวบ้านและชุมชนมีความสุขขึ้น ทำให้รู้ตนเองและรู้จักประมาณตนเอง รู้ว่าเป้าหมายสูงสุดของตนเอง ไปได้แค่ไหน ไปได้อย่างไร วิธีใด พอรู้ตนเองดีแล้ว สิ่งที่ได้ต่อมาก็คือ ชาวบ้านโนนม่วง รู้หน้าที่ของตนเองมากขึ้น มีการกระทำในลักษณะละเมียดศีล ๕ น้อยลง ส่วนเด็ก ๆ ที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ก็ไม่ค่อยเข้าวัดฟังธรรมเท่าไร หรือจะว่าไม่มีเข้าวัดเลยก็ได้^{๒๐}

เนื่องจากศีล ๕ เป็นหลักการปฏิบัติทางจริยธรรมเบื้องต้นสำหรับคฤหัสถ์ เพื่อให้งดเว้นจากการทำชั่ว และไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นเชิงสังคม จึงควรรักษาเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลให้คงอยู่ ไม่ให้มีเพียงรูปแบบพฤติกรรมที่เป็นเพียงความแห้งแล้งและการขยายเจตนารมณ์ทางสังคมของศีลให้กว้างไปสู่การปฏิบัติของคฤหัสถ์ โดยเป็นระบบชีวิตและระเบียบสังคมแบบชาวพุทธของชาวบ้านโนนม่วง ให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน ความเข้าใจในศีล ๕ แนวใหม่จึงมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมแต่ละช่วงเวลา ศีล ๕ มีลักษณะเป็นพลวัตที่ครอบคลุมพฤติกรรมทางสังคมทุกด้าน กระบวนทัศน์ของศีล ๕ แนวใหม่จึงมีความยึดโยงอยู่กับเจตนารมณ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วย เนื่องจากศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติที่ถูกบัญญัติขึ้นในขณะที่บริบทสังคมเป็นแบบเกษตรกรรม ซึ่งเป็นสังคมที่ยังไม่มีความสลับซับซ้อนมากนัก เมื่อพระพุทธเจ้าสอนเรื่องศีล ๕ ก็ทรงยกตัวอย่างที่เป็นบริบทสิ่งแวดล้อมขณะนั้นมาเป็นบรรทัดฐาน ทำให้ชาวบ้านมีหลักศีล ๕ ในการครองตนมากขึ้น แม้ว่าเพียงระยะสั้น ๆ หลังจากได้ฟังธรรมแล้ว การครองตนของชาวพุทธบ้านโนนม่วง จึงต้องจัดวางศีล ๕ ให้เหมาะสม ทำเป็นข้อกำหนดที่ชัดเจนลงไปเพื่อที่จะ

^{๑๙} สัมภาษณ์, พระครูอาทรภิธานธำรง, เจ้าอาวาสวัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์, พระอธิการนิม สมภาโร, เจ้าอาวาสวัดป่ามหานาราม ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ปฏิบัติได้จริง สังเกตจาก อาชญากรรม พวกขโมย โจรลักเล็กขโมยน้อยแทบหมดไป จะมีบ้างก็พวก เด็กวัยรุ่นที่ติดยาเสพติดในหมู่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น^{๒๑}

ศิลปะเป็นเบื้องต้นของชีวิต ในการครองตนจะเห็นว่าชาวบ้านโนนม่วง เมื่อได้ฟังธรรมจาก พระธรรมกถึกแล้ว เขาได้นำไปประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระธรรมกถึก ได้บ้างมีบางส่วนที่ชาว พุทธชุมชนบ้านโนนม่วง ไม่สามารถทำตามได้ เพราะไม่เข้าใจเนื้อหาของธรรม ที่พระธรรมกถึกใช้ ภาษาธรรมที่ชาวพุทธศาสนิกชนไม่เข้าใจ ก็เลยทำให้ไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ขององค์ ธรรม เพียงรู้จักว่าศีล ๕ ข้อคืออะไรบ้างเท่านั้น ยังไม่พอ ผู้รักษายังต้องรู้เลยไปถึงว่า ท่านวางกฎเกณฑ์ ไว้อย่างไรในการวินิจฉัยว่าทำอะไรแค่ไหนจึงล่วงศีล คือศีลขาด โดยใช้กฎเกณฑ์ในการวินิจฉัยที่ ท่านเรียกว่า องค์ของศีล เป็นเครื่องตัดสิน ถ้าครบองค์ของศีลข้อนั้น ๆ ศีลข้อนั้นก็ขาด ถ้าไม่ครบองค์ ที่วางไว้ ขาดไปหนึ่งหรือสองข้อ ถือว่าศีลไม่ขาด แต่ศีลก็เศร้าหมอง องค์ของศีลที่ท่านวางไว้จึงเป็น เครื่องเตือนใจให้สำรวมระวังไม่ประมาท^{๒๒}

คำว่า ศีล ได้แก่ศีลอย่างแท้จริงของการครองตน เป็นไปด้วยความมีสติ รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ ควร ระวางการระบายออกทางทวารทั้งสาม คอยบังคับกาย วาจา ใจ ให้เป็นไปในขอบเขตของศีลที่เป็น สภาพปกติ ศีลที่เกิดจากการรักษามีสภาพปกติไม่กระนองทางกาย วาจา ใจ ให้เป็นที่เกลียด นอกจาก ความปกติทางกาย วาจา ใจ ของผู้มีศีลว่าเป็นศีล เป็นธรรมเราควรรักษาศีล ๕ สิ่งที่มีชีวิตเป็น สิ่งที่มีคุณค่า จึงไม่ควรเบียดเบียน ช่มเหง และทำลายคุณค่าแห่งความเป็นอยู่ของเขาให้ตกไป สิ่งของ ของใคร ๆ ก็รักและสงวน ไม่ควรทำลาย ฉกฉก ปล้น จี้ เป็นต้นอันเป็นการทำลายสมบัติและทำลาย จิตใจกัน ลูก หลาน สามี ภรรยา ใคร ๆ ก็รักสงวนอย่างยิ่ง ไม่ปรารถนาให้ใครมาอาจเอื้อม ล่วงเกิน เป็นการทำลายจิตใจของผู้เป็นอย่างหนัก และเป็นบาปไม่มีประมาณ มุสา การโกหกพกลม เป็นสิ่ง ทำลายความเชื่อถือของผู้อื่นให้ขาดสะบั้นลงอย่างไม่มีดี แม้แต่เจ้านายก็ไม่พอใจคำหลอกลวง จึงไม่ควร โกหกหลอกลวงให้ผู้อื่นเสียหาย สุรา ยาเสพติด เป็นของมีนเมาและให้โทษ ดื่มเข้าไปย่อมทำให้เกิด ภัย กลายเป็นคนบ้าได้ ลดคุณค่าของตนลง ผู้ต้องการเป็นคนดีมีสติปกครองตนอย่างมนุษย์จึงไม่ควรดื่ม สุรา เครื่องทำลายสุขภาพทางร่างกายและใจอย่างยิ่งเป็นการทำลายตัวเอง และผู้อื่นไปด้วยใน ขณะเดียวกัน ชาวบ้านชุมชนบ้านโนนม่วง ว่าศีลนั้นอยู่ที่ไหน มีตัวตนเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้รักษาแล้ว ก็รู้ว่า ผู้นั้นเป็นตัวศีล ศีลก็อยู่ที่ตนนี้ เจตนาเป็นตัวศีล เจตนา คือ จิตใจ คนเราถ้าจิตไม่มี ก็ไม่เรียกว่า ตน มีแต่กายจะทำอะไรได้ ร่างกายกับจิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อจิตไม่เป็นศีล กายก็ประพฤติไป ต่าง ๆ ผู้มีศีลแล้วไม่มีโทษ จะเป็นปกติแนบเนียนไม่หวั่นไหว ไม่มีเรื่องหลงหาหลงขอคนที่หา คนที่ขอ

^{๒๑} สัมภาษณ์, พระมหาบุญเกิด เตชธมโม, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์, พระอธิการครุฑ ขิโต, เจ้าอาวาสวัดลานหญ้า ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ต้องเป็นทุกข์ ขอเท่าไรยิ่งไม่มี ยิ่งอดอยาก ยากเข็ญยิ่งไม่มีกายกับ จิต เราได้มาแล้ว มีอยู่แล้ว ได้จาก บิดามารดาพร้อมบริบูรณ์แล้ว จะทำให้เป็นศีลก็รีบทำ ศีลมีอยู่ที่เรานี้แล้ว รักษาได้ไม่มีกาล ได้ผลไม่มี กาล การที่ได้ฟังธรรมแล้วชาวบ้านเข้าใจธรรมได้ดีขึ้นผู้มีศีล ย่อมเป็นผู้องอาจกล้าหาญ ผู้มีศีล ย่อมมีความสุข ผู้จักมั่งคั่งบริบูรณ์ สมบูรณ์ ไม่อด ไม่อยาก ไม่จน ก็เพราะรักษาศีลได้สมบูรณ์ จิตดวงเดียว เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา ผู้มีศีลแท้ เป็นผู้หมดเวรหมดภัย^{๒๓}

ศีล ๕ เป็นของดี ใครมีไว้ประจำตัว ประจำใจ ก็จะเป็นคนไม่กล้าแม้แต่จะแก่งสัตว์ รังแก สัตว์ มีจิตคิดสงสาร หรือว่า ข้อที่ ๒ ใครมีไว้ ก็จะไม่คิดเอาของ ๆ ใคร มีอย่างไรใช้อย่างนั้น หามาเอง ได้เท่าไรก็ใช้เท่าที่ตัวเองมีก็สอนลูกสอนหลานให้เป็นคนมักน้อยสันโดษเสมอ ส่วนข้อที่ ๓ ก็ไม่ได้ไป ละเมิดผู้หญิงที่ไหน มีเมียแล้วก็ไม่เคยยุ่งกับใครอีก ข้อที่ ๔ ถือศีลอุโบสถมาสิบกว่าปีแล้ว ก็มีบ้างแต่ไม่ค่อยได้พูดโกหกแล้วเพราะแก่แล้วพูดแต่ความจริงดีกว่า ข้อที่ ๕ ข้อสุดท้ายก็ไม่ได้ดื่มเหล้ามา ๓๐ กว่า ปีแล้ว การครองตนตั้งแต่เป็นหนุ่มมาก็ยึดหลักอิทธิบาท ๔ คือการประกอบกิจการงานอาชีพใด ๆ ให้ มีความพอใจรักใคร่ก่อนแล้วงานนั้น ๆ ก็จะลุล่วงไปด้วยดี

ในส่วนของผู้ลูกหลานเด็ก ๆ ก็พยายามพูดให้ฟังเสมอถึงข้อดีในการมีศีล ๕ แต่เด็กก็ไม่ค่อย ฟัง จะให้ไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรมก็ไม่สนใจจะไปฟัง เด็กสมัยนี้เอาแต่เทคโนโลยี^{๒๔}

ผมอยู่ที่นี้มานานมากแล้วตั้งแต่รุ่นปู่ รุ่นย่า การปฏิบัติธรรมถือศีล ๕ นี้ตัวผมเองเพิ่งได้มา ปฏิบัติจริง ๆ จัง ๆ เมื่อมาเป็นผู้ใหญ่บ้านก็ประมาณ สิบกว่าปีมานี้เอง พออายุมากก็เริ่มเห็นความ เปลี่ยนแปลงของสังขาร ก้อนเหล้าตั้งแต่ฉันมาหันมาเข้าวัดเอาใจใส่ลูกบ้าน ก็ต้องเป็นตัวอย่างของ ลูกบ้านการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทำให้มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน^{๒๕}

หลังจากที่ได้ฟังธรรม ที่แรก ๆ ก็ยังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของศีล ๕ เท่าใดนัก แต่พอ พระท่านเทศน์บ่อย ๆ ก็เริ่มเข้าใจว่าศีล มีความสำคัญการที่เรามีศีลนำชีวิต ศีลจะทำให้เรามีความสุข มีธรรมในใจมากขึ้น รู้สึกอึดใจเมื่อเราประกอบศีล ได้ครบบริบูรณ์ ทั้ง ๕ ข้อประพาดิชอบศีลเป็น ต้นตอของการไม่ประพาดิผิดกฎหมายบ้านเมืองด้วย เมื่อเรามีศีล ๕ จะทำให้เป็นคนมีความเมตตา สงสารไม่อยากทำบาปใด ๆ นอกจากนั้นก็จะมีจิตใจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วย เมื่อเป็นอย่างนี้ จะทำ ให้ชาวบ้านทุก คนที่มีศีลจะคอยส่งเสริมสงเคราะห์กันและกัน ความรักความสมัคสมานสามัคคีก็จะมี

^{๒๓} สัมภาษณ์, พระสุวรรณ ชาตปัญโญ, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๔} สัมภาษณ์, อำ บัญปลุก, อาวุโสประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์, สำราญ โยทองยศ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ในหมู่บ้าน หมู่บ้านก็มีความสุข เพราะการจะทำอะไรก็แล้วแต่ ล้วนเกิดขึ้นที่ตัวเราเองก่อน เสมอเมื่อตัวเรามีการดูแลตัวเองไม่กระทำผิด คนอื่นก็ต่างคิดเหมือนกัน ก็จะไม่มีการกล้าทำผิด^{๒๖}

พระท่านบอกว่าศีล ๕ เป็นคุณธรรมพื้นฐาน เป็นเครื่องช่วยควบคุมกายวาจาของเราให้เรียบร้อย เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขพอสมควร หากมีผู้ใดทำผิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อแล้วก็จะแสดงพฤติกรรม หรือการกระทำที่ผิดปกติของมนุษย์ออกมา ซึ่งจะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย เกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง หมู่คณะ และชุมชนโนนม่วงส่วนรวม ศีล ๕ เกิดขึ้นจากสามัญสำนึกของเราเอง ที่ปรารถนาจะอยู่ในชุมชนโนนม่วง ร่วมกับเขาได้อย่างสงบสุข ปลอดภัย โดยไม่ต้องหวาดระแวงหรือกลัวอันตราย หรือกลัวว่าจะถูกเบียดเบียนทำร้าย ไม่ว่าจากใคร หรือด้วยวิธีใดก็ตาม เมื่อเราเป็นคนมีศีล ใคร ๆ ก็อยากคบค้าสมาคมด้วย ตามความเป็นจริงแล้ว เมื่อเรามีศีล ใบหน้าก็ดูอิ่มเอิบ สดใส ไม่มัวหมอง^{๒๗}

บุคลิกลักษณะนิสัยของชาวบ้านโนนม่วง เปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะคนรุ่นใหม่จะมีความทะเยอทะยาน มีพฤติกรรมการแข่งขันสูง จะละเลยมองข้ามระเบียบวินัย ก็คือการมองข้ามศีล ๕ ถ้าสังเกตสังคมพุทธชาวบ้านโนนม่วงจากภายนอก จะเห็นว่า มีระเบียบวินัย มีศีล ๕ แต่เมื่อพิจารณาดูอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า คนในหมู่บ้านยังไม่ได้ใส่ใจที่จะปฏิบัติตาม ศีล ๕ โดยอ้างว่ายังไม่พร้อมบ้าง ไม่มีเวลาบ้าง จะเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม ดังนั้นเมื่อเป็นอย่างนี้ ก็เท่ากับว่าไม่ค่อยมีศีล ๕ ประจำใจมากนัก แต่ถ้าพวกเขาอายุมากขึ้นก็คงเข้าวัดกัน^{๒๘}

ศีล ๕ เป็นมหาทาน มหากุศล การรักษาศีล ไม่เพียงเป็นการรักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ หรือเพื่อรักษากฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนเอาไว้เท่านั้น แต่ยังเป็นการให้ทานที่มีคุณค่ายิ่งกว่าการให้วัตถุใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะในขณะที่ใครคนหนึ่งรักษาศีล ทุกชีวิตจะได้รับประโยชน์อันมหาศาล นั่นคือได้รับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทันที เมื่อเรารักษาศีลข้อที่ ๑ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ย่อมได้ชื่อว่า ให้ชีวิต ให้ความปลอดภัยแก่ชีวิต ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นการให้สิ่งที่สูงค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินใด ๆ เมื่อเรารักษาศีลข้อที่ ๒ คือ ไม่ลักทรัพย์ ย่อมให้ความปลอดภัยแก่ทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นการให้ฐานะความเป็นอยู่อันมั่นคง เมื่อเรารักษาศีลข้อที่ ๓ คือ ไม่ประพฤติดิฉินในกาม ได้ชื่อว่า ให้ความสุข ให้ความปลอดภัย แก่บุตร ธิดา ภรรยา สามียของผู้อื่น เป็นการให้ความคุ้มครองแก่สถาบันครอบครัวอย่างดีที่สุด เมื่อเรารักษาศีลข้อที่ ๔ คือ ไม่กล่าวคำเท็จ ย่อมได้ชื่อว่า ให้ความจริงแก่ผู้อื่น ทำให้เกิดความสบายใจในการดำเนินชีวิต โดยไม่ต้องหวาดระแวงซึ่งกันและกัน เมื่อ

^{๒๖} สัมภาษณ์, เสรี พิมพา, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์, เพื่อน เนื่องวงศ์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์, เลื่อน พันธยางกุล, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เรารักษาศีลข้อที่ ๕ คือ ไม่ดื่มสุราเมรัย ย่อมได้ชื่อว่า ให้ความปลอดภัยแก่ทุกสิ่ง เพราะคนที่ประมาทขาดสตินั้น สามารถทำความชั่วได้ทุกอย่าง จะฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม หรือพูดเท็จก็ทำได้ทั้งสิ้น การรักษาศีล จึงเป็นบุญอันพิเศษอย่างยิ่ง เพราะได้ทั้งบุญจากการบำเพ็ญมหาทาน และบุญจากการรักษาศีล นี่เป็นเพียงศีล ๕ อันเป็นเบื้องต้นเท่านั้น หากรักษาศีลในข้อที่สูงยิ่งขึ้นไป ย่อมเป็นมหาทานอันยิ่งใหญ่ เป็นบุญอันยิ่งใหญ่ ที่สามารถชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ อย่างสุดที่จะประมาณได้^{๒๙}

จากการฟังเทศน์ ทำให้เข้าใจได้ว่าศีล หมายถึง ความตั้งใจที่จะงดเว้นจากความชั่ว ความทุจริต และสิ่งที่ไม่ดีทุกประการ ศีล คือ เจตนา ความตั้งใจ ที่จะงดเว้นจากกายทุจริต ๓ (คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม) และวจีทุจริต ๔ (คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ) คือต้องสำรวมระวังปิดกั้นความชั่ว ที่จะเข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย เมื่อเราไม่ละเมิดข้อห้าม แล้วหันมาทำข้อดี คือธรรม หรือที่เรียกว่าเบญจธรรม ก็จะปรับเปลี่ยนชีวิตเราได้นะ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกด้วยว่า เราจะไม่กระทำเมื่อรู้ว่าไม่ดี หรือรู้ว่ามีผิด เมื่อก่อนจะเจ็บป่วยบ่อย แต่พอเลิกฆ่าสัตว์ รู้ว่าตอนนี้ไม่ค่อยป่วยสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงขึ้นมากกว่าแต่ก่อน เวลานอนหลับก็ไม่ฝันผวา ตกใจตื่นเหมือนแต่ก่อนฝันร้ายตลอด การให้อภัยทาน คงเป็นอานิสงส์ปราศจากความหวาดกลัว กลายเป็นคนไม่ค่อยเจ็บป่วย ก่อจิตเมตตามากขึ้น ก็เลสลดน้อยตัดความโกรธได้ด้วย ถือศีล ๕ มีเวทาคอยคุ้มครองไม่ฝันร้ายนอนหลับ มั่งมีศรีสุข^{๓๐}

เมื่อก่อนเป็นคนชอบคิดฟุ้งซ่าน พอความคิดฟุ้งซ่านเริ่มก่อตัวจะทำอะไรก็ทำ ไม่คิดบำเพ็ญคุณงามความดี ญาติพี่น้องทั้งหลาย ใครเตือนอะไรก็ไม่ยอมรับ ทำผิดศีลธรรมจรรยาผิดมนุษยธรรม ทำผิดกฎหมายบ้านเมืองด้วย โดนจับไปหลายปี สมัยก่อนอยู่ตามป่าเขา หาเวลาอ่านหนังสือธรรมะ สวดมนต์มีความเป็นไปได้น้อยมาก เมื่อไม่นานมานี้เริ่มเห็นความสำคัญของคำสอนในพระศาสนา เข้าวัดฟังธรรมบ่อย ๆ จิตใจเริ่มเข้าใจและคิดได้มาก ตอนหลังพูดความจริงเท่าที่เป็น อย่าพูดเกินกว่าความจริง จำค่านักปรัชญากล่าวไว้ว่า พูดโกหกหนึ่งคำ ต้องพูดโกหกอีกสิบคำมาปิดบังอำพรางคำที่โกหกไว้ พูดโกหกเป็นประจำจนเกิดความเคยชิน กลายเป็นคนชอบพูดโกหก พาให้กลายเป็นภัยออกทางปากจากคำพูด กลายเป็นการฆ่าคนโดยไม่เห็นโลหิต คนว่างงานไม่มีอะไรทำบ้านเหนือพูดที่ บ้านใต้พูดที่ พูดแต่เรื่องไร้สาระ เสียเวลาไม่เกิดประโยชน์ ช่วงหลังคิดได้ก็ไม่ได้พูดโกหกแล้ว จะพูดแต่ละทีต้องคิดกลัวพูดผิด ตั้งแต่นั้นมาคนก็เริ่มเชื่อถือ ศรัทธาในตัวเรามากขึ้น^{๓๑}

^{๒๙} สัมภาษณ์, บุญแปง สิมะลี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๐} สัมภาษณ์, นาค แก้วบุญเรือง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์, สมัย หลักจันทร์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ศีล ๕ ถือว่าเป็นการให้ชีวิตใหม่ เมื่อก่อนดื่มเหล้ามาก ไม่ได้คิดว่าเหล้าเป็นสิ่งที่เริ่มต้นของบาปกรรมทั้งปวง เหล้าลงคอฆ่าสัตว์ ลักขโมย ผิดศีลกาเม พุดเท็จ เกิดจากจิตใจที่เมาเมว หลังสร้างเมาจึงมองเห็นความเป็นไป จากนั้นเมื่อฟังพระท่านเทศน์ตอนเข้าพรรษาต้องหยุดดื่ม จึงเรียกศีลหยุดไม่ดื่ม ดื่มสุราผิดอะไร ทำไมพระพุทธเจ้าจึงให้ถือศีลสุราเป็นศีลห้าม สิ้นเปลืองเงินทอง บุญวาสนาถูกลดทอน อย่าดื่มเหล้าและอย่านำเหล้าไปก้ามนัลคนอื่น ถือศีลข้อนี้ยังซื้อเหล้าแจกอยู่ เกิดหาร้อยชาติมือกุด เกิดเป็นไส้เดือน ทูกรากปัญญามีดับอด ปัญญาหดหาย ปัจจุบันเจ็บป่วยบ่อย กินอาหารได้น้อย ดื่มเหล้าง่ายต่อการเป็นโรคตับ โรคเบาหวาน โรคไต โรคกระเพาะเพิ่มความโกรธ ต่อสู้แย่งชิง ทำร้าย เช่นฆ่ากามราคะลูกโซติช่วง ขณะเมาเหล้าธรรมจริยาทุกอย่างหายหมด ออกจากบ้านแต่งตัวภูมิจาน เหล้าเข้าปากผ่านไปสามแก้ว เมาไม่ได้สติ ขาดมารยาท พุดคำหยาบคาย อาการน่าเกลียดทุกอย่าง แสดงออก ก่อปัญหาให้ครอบครัวมากมาย แต่กว่าจะหยุดเลิกได้ทำใจอยู่นาน ตอนนี้นึกสงสารลูก สงสารสามี^{๓๒}

พระท่านบอกว่าศีล แปลว่า ปกติ ผู้ที่มีศีลจึงหมายถึงผู้ที่เป็นคนปกติ เป็นมนุษย์ที่ปกติ ความปกตินั้น เป็นพื้นฐานของความสงบเรียบร้อยของทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต แต่เมื่อใดเกิดความไม่ปกติขึ้น ความยุ่งยาก ความเดือดร้อนหรือเสียหายย่อมเกิดขึ้นตามมา เช่น ดวงอาทิตย์ปกติจะส่องสว่างในเวลากลางวันเป็นปกติ ถ้าตราบใดที่พระอาทิตย์ยังส่องแสงเป็นปกติอยู่ อย่างนี้ เราทั้งหลายก็ยังมีชีวิต ที่สงบสุขอยู่ตราบนั้น แต่หากวันใดพระอาทิตย์เกิดความผิดปกติขึ้นมา คือไม่ส่องแสงในเวลากลางวันดังที่เคยเป็นมา การงานย่อมเสียหาย ความวุ่นวายก็จะเกิดขึ้น คนเราก็เช่นกัน ถ้ามีความเป็นปกติ การดำเนินชีวิตก็มีแต่ความสงบสุข สังคมก็อยู่อย่างปกติ เรียบร้อย แต่วันใดที่คนปกติกลายเป็นคนไม่ปกติไป เมื่อนั้นความทุกข์ ความเดือดร้อนย่อมเกิดขึ้น ทั้งต่อตนเองและบุคคลที่อยู่รอบข้างด้วย อะไรคือความเป็นปกติของมนุษย์ และอะไรคือความผิดปกติของมนุษย์ ศีล ๕ คือปกติของความเป็นมนุษย์ หรือมนุษยธรรม คือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ผู้ที่ผิดศีลก็ชื่อว่า เป็นคนที่ผิดปกติ เชื่อว่าทุกคนเข้าใจเรื่องศีลได้ดี แต่การประพฤติปฏิบัติเป็นของยากที่จะปฏิบัติได้^{๓๓}

สิ่งแรกที่ทุกชีวิตได้มา นับแต่ลี้มนาดูโลก คือ ชีวิต ดังนั้นทุกชีวิตไม่ว่าจะยากดีมีจน จะเป็นคน หรือสัตว์ต่างก็รักและหวงแหนชีวิตตนไม่น้อยไปกว่ากันเลย ในเมื่อเรารักชีวิต ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่อย่าง มีความสุข ไม่ต้องการให้ใครมาทำร้ายเบียดเบียนชีวิตเรา ผู้อื่นก็ย่อมจะรู้สึกเช่นเดียวกัน ความรู้สึกเช่นนี้เอง ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย เพราะมนุษย์มีสามัญสำนึกในอันที่จะคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่น ส่วนสัตว์ทั้งหลายมีปกติมักเบียดเบียนชีวิตกัน แสดงออกด้วยความ

^{๓๒} สัมภาษณ์, น้อย นาคสมทอง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์, แดง หงษ์อินทร์, อสม.ประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

โหดร้ายทารุณต่อกัน ไม่คำนึงถึงความรู้สึกของใคร การมีจิตเมตตาต่อผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น จึงเป็นปกติของมนุษย์อย่างแท้จริง สามัญสำนึกที่จะไม่เบียดเบียนกัน เป็นสิ่งที่มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลาย ที่มักเบียดเบียนกัน สร้างความหวาดกลัว และสร้างความเสียหาย แก่ชีวิตของสัตว์อื่น ดังคำกล่าวของพระพุทธเจ้าว่า ศิลธรรมไม่กลับมาโลกาจะวินาศ^{๓๔}

ทุกชีวิตบนโลกใบนี้ จะอยู่อย่างมีความสุขมีความปลอดภัยกันทุกคน ถ้าต่างคนต่างมีศีล ๕ ประจำติดตัวของ ๆ ตน มีการประพฤติปฏิบัติเป็นปกติวิสัย ชีวิตมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่รวมกันกับคนอื่น ๆ อีกมาก จะกระทำความผิดแต่ละอย่างให้มีความละเอียดรอบคอบ มีความเกรงกลัวต่อบาปที่จะไม่กล้ากระทำความผิดลงไป ตัวเราไม่ชอบให้ใครมารังแกเบียดเบียนเรา คนอื่นเขาก็คิดเหมือนเรา ธรรมชาติของทุกชีวิตว่ามีความรักสุข เกลียดทุกข์ กันทั้งนั้น การที่ตั้งตนเป็นคนมีศีล ๕ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ไม่เป็นคนทุศีล นอกจากศีลจะเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขแล้ว ศีลยังเป็นหลักประกันที่จะทำให้ไม่ต้องตกไปสู่อบาย หรืออย่างน้อยก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีอายุชียยืนยาว เพราะไม่ได้ไปเบียดเบียนทำร้ายใคร จึงทำให้ได้ร่างกายที่เหมาะสม สำหรับทำความดี และยังสามารถใช้ทรัพย์ที่มีให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่อีกด้วย แต่การใช้ชีวิตอยู่ทุกวันนี้ ไม่สามารถรักษาได้ครบทุกข้อ^{๓๕}

การรักษาศีลไม่เพียงเป็นเหตุให้ได้บรรลุเป้าหมายของชีวิตในภพชาตินี้ คือการที่มีชีวิตที่สงบสุข ปราศจากทุกข์โศกภัยใด ๆ บรรลุเป้าหมายในชีวิตทุกวันนี้ การที่ศีลเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณธรรมทั้งหลายของตัวเราเอง ศีลเปรียบประดุจแผ่นดินเป็นที่รองรับของการงานทั้งปวง ศีลเป็นกำลังหาที่เปรียบมิได้ เป็นอาวุธอย่างสูงสุด เป็นอารมณ์อันประเสริฐ เป็นเกราะอันน่าอัศจรรย์ ศีลเป็นสะพาน เป็นมหาอำนาจ เป็นกลิ่นหอมอย่างยอดเยี่ยม เป็นเครื่องอุปโลอันประเสริฐ เมื่อตัวเราสมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ เพราะศีลเป็นเสปียงอันเลิศ เป็นเสปียงเดินทางขึ้นเยี่ยม เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก เป็นเครื่องหอมฟุ้งไปทั่วทิศ พระพุทธเจ้ากล่าวว่า คนพาลผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นในศีล ย่อมได้รับการนิทาในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมได้รับทุกขโหม่นสนในอบายภูมิ ย่อมได้รับทุกขโหม่นสนในที่ทั่วไป ผู้มีจิตตั้งมั่นด้วยดีในศีล ย่อมได้รับการสรรเสริญในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ครั้นตายไปแล้ว ก็ได้รับความสุขโสมนัสในสวรรค์ ย่อมรื่นเริงใจ ศีลเท่านั้นเป็นยอดและมีปัญญาเป็นผู้สูงสุดในโลกนี้ ความชนะในมนุษยโลก และเทวโลก ย่อมมีได้เพราะศีลและปัญญา^{๓๖}

^{๓๔} สัมภาษณ์, อำไพ ทองบ้านท่อม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๓๕} สัมภาษณ์, อุไร ยามี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์, สุพัต จันทรเผื่อปาน, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

หลักการครองตนของคนเรา เมื่อปฏิบัติตามศีล ๕ ตามความเข้าใจของตนเองแล้ว แบ่งได้เป็น ๒ ส่วน คือ ๑. หลักการการพัฒนาดนทางกาย ได้แก่ การรู้ตน การมีความขยัน อดทน การมีความซื่อสัตย์ การมีเมตตากรุณา การตั้งตนอยู่ในคุณธรรม มีศีลธรรม การไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข การมีกัลยาณมิตร การเป็นกัลยาณมิตร และการยึดหลักความพอเพียง ๒. หลักการการพัฒนาดนทางปัญญา ได้แก่ การเฝ้าหาความรู้ การไม่ประมาท การตั้งตนอยู่บนความเพียรและการมีสติ จะคิด จะทำอะไร จะพูด ต้องมีสติอยู่เสมอ ดังนั้น การรักษาศีล การทำให้ถึงพร้อมด้วยศีลจึงมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะเราจะมีความสุขทั้งกายและใจ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ตัวเองก็ไม่สามารถทำได้ครบทุกข้อ เพราะการใช้ชีวิตทุกวันนี้ ต้องปฏิสัมพันธ์กับคนจำนวนมาก และทำกิจกรรมมากมายอย่าง^{๓๗}

ศีล ๕ ที่ต้องมีไว้ประจำตนเพื่อปกครองตนเอง เมื่อเพียรรักษาศีล เว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น เพียรเว้นจากการถือเอาของผู้อื่น เพียรเว้นจากการล่วงละเมิดภรรยาคนอื่น เพียรเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียดพูดคำหยาบ อันทำให้เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น เพียรเว้นจากสิ่งมีนเมาทั้งหลายเมื่อปฏิบัติได้ ศีล ๕ ก็บริสุทธิ์ เราก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข แต่เป็นเรื่องยากที่จะทำได้ให้ครบทุกข้อ^{๓๘}

สรุปชาวบ้านโนนม่วงส่วนใหญ่เข้าใจเรื่องศีล ๕ ได้ถูกต้อง แต่ไม่สามารถจะปฏิบัติให้สมบูรณ์ได้ เพราะความจำเป็นในการดำรงชีวิตและยังขาดความเข้าใจในการรักษาศีล ๕ เพราะคิดว่ายากเกินไป จึงไม่รักษาศีล ดังนั้นควรแนะนำให้เห็นประโยชน์ และคุณค่าแห่งการมีศีลธรรมตั้งแต่เยาว์วัย โดยเสนอวิธีการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามศีล ๕ ให้มากขึ้น ได้แก่ อบรมก่อนการมีครอบครัว ส่งเสริมให้ทุกคนมีธรรมะ เช่น หิริ (ความละอายแก่ใจ) โอตตัปปะ (ความเกรงกลัวต่อบาปมากขึ้น) ใช้วิธีพูด ทำให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรทางสังคมคือ บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) และชุมชน จะทำให้มีการปฏิบัติตามศีล ๕ กันมากขึ้น จะช่วยสนับสนุนให้มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ ควรส่งเสริมให้มีรายการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะโทษของการไม่รักษาศีล ในรูปของละคร เรื่องสั้น และสารคดีให้มากขึ้น พระธรรมกลีควรปรับปรุงวิธีการสื่อสารธรรม ของการเทศนาธรรม ให้ชาวบ้านโนนม่วงเห็นว่า ศีลไม่ใช่เป็นเพียงศาสนาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของความจำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้มากกว่าจะหวังผลในโลกหน้าหรือชาติหน้า

ความหมายของภาวนา ๔

ความหมายของภาวนา ๔ คำว่า “ภาวนา” หมายความว่า อันไหนที่ไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น อันไหนที่ไม่มีก็ทำให้มีขึ้นซึ่งหมายความว่า การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้นอะไรพวกนี้ เพราะฉะนั้น สิกขากับภาวนา จึงเป็นคำที่ใช้อย่างใกล้เคียงกัน เป็นการโยงเข้ามาหาตัวหลักใหญ่ การ

^{๓๗} สัมภาษณ์, บัวไหล ทองสงคราม , ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น , วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์, ณัฐนันท์ สามหาดีไทย, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

เจริญ การพัฒนา ทั้งทางด้านสมณะ และวิปัสสนา เพื่อให้มีผลปรากฏ เช่น มีบุคลิกภาพ ภาพลักษณ์ ภายนอก และคุณธรรมภายในตนในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับหลักภาวนา ๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวนา การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ

๑. การฝึกอบรม ตามหลักพระพุทธศาสนา มีสองอย่างคือ

๑.๑. สมถภาวนา ฝึกอบรมให้เกิดความสงบ

๑.๒. วิปัสสนา ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจเป็นจิตร , อิกนัยหนึ่งจัดเป็น สอง เหมือนกันคือ

๑.๒.๑. จิตรภาวนา คือ การฝึกจิตใจให้เจริญองงาม ด้วยคุณธรรมความ เข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน สงบสุข ผ่องใสด้วยความเพียร สติ และสมาธิ

๑.๒.๒. ปัญญาภาวนา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา ให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์

๒. การเจริญสมถกรรมฐานเพื่อให้เกิดสมาธิ มี ๓ ชั้น คือ

๒.๑. บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นเตรียม คือ กำหนดอารมณ์กรรมฐาน

๒.๒. อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจวนเจียน คือ เกิดอุปจารสมาธิ

๒.๓. อัปปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่วแน่ คือ เกิดอัปปนาสมาธิ ซึ่งฉาณ^{๓๙}

ความสำคัญเกี่ยวกับหลักภาวนา ๔

ผู้ไม่ได้เจริญ ศีล จิต ปัญญา จักไม่สามารถแนะนำผู้อื่นให้สามารถประพจน์ในอริศีล อริจิต อริปัญญาได้ ไม่สามารถแสดงธรรมอันเยี่ยมยอด ที่สร้างความปิตินำชื่นชมแก่ผู้ฟัง ถลาลงสู่ธรรมดำ ได้แก่ แสดงธรรมเพื่อการแข่งดี เพื่อกล่าวกระหนาบบุคคลอื่นหรือ เพื่อหวังลาภสักการะ ไม่ใส่ใจ ไม่ให้ความสำคัญในพระธรรม ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แต่กลับชื่นชมยินดี สนใจศึกษาในคำกล่าวของบุคคลนอกพระพุทธศาสนา ประพจน์ตนเป็นผู้มักมาก เป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้คนรุ่นหลังพากันทำตาม^{๔๐}

ภาวนา ๔ เป็นคุณสมบัติที่มีคุณค่าให้แก่บุคคล พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตน จึงเชิดชูบุคคลผู้มีกาพัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด^{๔๑} เป็นผู้ควรค่าแก่การบูชา^{๔๒} ซึ่งยกย่อง เช่นนั้นเกิดจากคุณของภาวนา ๔ ที่เป็นผลของการฝึกตนนั่นเอง

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่

๑๐. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖.), หน้า ๑๗๒.

^{๔๐} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๔๕.

^{๔๑} ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๑๓.

^{๔๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๖/๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวนา ๔ ตอนปฏิบัติการฝึก สิกขามี ๓ แต่ทำไมตอนวัดผล ภาวนามี ๔ ไม่เท่ากัน ทำไม (ในเวลาทำการฝึก) จึงจัดเป็นสิกขา ๓ และ (ในเวลาวัดผลคนที่ได้รับการฝึก) จึงจัดเป็นภาวนา ๔ ได้อย่างไร ที่ชี้แจงแล้วว่าธรรมาคปฏิบัติการจัดให้ตรงสอดคล้องกับระบบความเป็นไปของธรรมชาติ แต่ตอนวัดผลไม่ต้องจัดให้ตรงกันแล้ว เพราะวัตถุประสงค์อยู่ที่จะมองดูผลที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งมุ่งที่จะให้เห็นชัดเจน ตอนนี้ถ้าแยกละเอียดออกไปก็จะยิ่งดี นี่แหละคือเหตุผลที่ว่าหลักวัดผลคือภาวนาเพิ่มเป็น ๔ ขอให้ดูความหมาย และหัวข้อของภาวนา ๔ นั้นก่อน “ภาวนา” แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้เป็น ทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ในภาษาบาลีท่านให้ความหมายว่า “วฑฺฒนา” คือวัฒนา หรือพัฒนา นั่นเองภาวนานี้เป็นคำหนึ่งที่มีความหมายใช้แทนกันได้กับ “สิกขา” ภาวนาจัดเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. กายภาวนา
๒. ศีลภาวนา
๓. จิตภาวนา
๔. ปัญญาภาวนา

ผู้ศึกษาวิจัย ได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงธรรมเรื่อง ภาวนา ๔ ของพระธรรมกถึกจำนวน ๕ รูป และชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่นำหลักธรรมเรื่อง ภาวนา ๔ ไปใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองตน จำนวน ๑๕ คน ดังนี้

กระบวนการของการครองตน ตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา ๔ อันได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ทั้ง ๔ ประการนี้ได้เป็นระบบตรวจสอบความสำเร็จในการฝึกพัฒนาตน ซึ่งหากว่ามีการพัฒนาตนถึงที่สุดแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้พัฒนาในชีวิตการครองตน กายภาวนา การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ให้เป็นไปในทางที่เกิดประโยชน์ แก่ชีวิตครอบครัวชุมชนชาวพุทธในหมู่บ้านโนนม่วง โดยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับวัตถุสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ปัจจัย ๔ จนถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม การสัมพันธ์กับ ปัจจัย ๔ นั้นจะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม ตามความมุ่งหมายของการส่งเสริมความสำเร็จเพื่อการดำรงชีวิต อยู่ได้อย่างผาสุก เพื่อให้เกิดคุณค่าแท้ ไม่ใช่คุณค่าเทียม เช่น การกินอาหาร ก็กินเพื่อส่งเสริมร่างกายให้มีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อความอร่อยหรือการใช้ปัจจัย ๔ ที่เป็นไปในทางโก้เก๋ อวดฐานะวัดความมั่งมีกันเหล่านี้เป็นต้น^{๔๓}

พระพุทธศาสนาได้ทำให้นุรักษ์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา คือมนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำ ด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทาง

^{๔๓} สัมภาษณ์, พระครูอาทรภิธานธำรง, เจ้าอาวาสวัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกาย วาจาและเมื่อมีปฏิบัติในทุกด้านครบถ้วนแล้วในทางศาสนา ก็จะทำให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บ่งการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ในการพัฒนาจิตใจของชาวบ้านโนนม่วง ที่เข้ามาเจริญภาวนาที่วัดป่ามหาวนารามนี้ เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบ ถือว่าเป็นการทำให้พุทธศาสนิกชนชาวบ้านโนนม่วง ได้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามที่ชุมชนต้องการ พ่อขาวแม่ขาวที่เข้ามาอบรมทางจิต มีการปฏิบัติให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อชาวบ้านโนนม่วง พ่อขาวแม่ขาวมีจิตใจสงบ และคิดในสิ่งที่ดีแล้วก็จะมีผลทำให้ร่างกาย พฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในสิ่งที่ดีงาม^{๔๔}

การพัฒนาปัญญามีหลายระดับ การที่จะเกิดปัญญาในระดับต่าง ๆ ได้จะต้องเริ่มด้วยการรับรู้สิ่งต่าง ๆ เข้ามาเป็นประสบการณ์การรับรู้ที่ก่อให้เกิดปัญญา จะต้องแก้การรับรู้ประสบการณ์ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง รับรู้ตรงสภาพของมัน โดยไม่เกิดชอบหรือชัง หรือยินดียินร้ายมาปิดเบือนสภาพของสิ่งที่รับรู้ นั้น ขึ้นต่อไปเป็นขั้นของการคิด การวินิจฉัย หรือ การวางแผนต่าง ๆ ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง คือ จะต้องดำเนินไปด้วยปัญญาที่เป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำด้วย โลภะ โทสะ โมหะ หรือ อคติต่าง ๆ ใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์หลังจากนั้นการพัฒนาปัญญาขั้นต่อไป คือ ความสามารถที่จะนำความรู้มาใช้ จัดแจง ดำเนินการให้สำเร็จผลตามที่ต้องการของชุมชนเองในการครองตน^{๔๕}

เป็นปัญหาที่จะจัดดำเนินการให้สำเร็จผล เป็นปัญญาในระดับของการนำมาใช้มีความสามารถในการสืบค้นเหตุปัจจัย แยกแยะ วิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นตัวเอื้ออำนวยในการที่จะแก้ปัญหา ในการครองตน สำหรับปัญญาในขั้นสุดท้าย คือ ความรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เป็นปัญญาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ ไม่ยึดติดถือมั่น การทำให้เจริญอันได้แก่การพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และ พัฒนาปัญญา นั่นคือกระบวนการฝึกอบรมให้มีความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นบันไดในการพัฒนาตนสู่ความเป็นผู้มีอิสรภาพ พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งหลาย ซึ่งผู้ที่มีการพัฒนาตนจนถึงที่สุดแล้วนั้น ย่อมเข้าถึงซึ่งความเป็นอรหันต์ และเป็นเป้าหมายอันสำคัญ ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย ที่มุ่งเน้นให้มนุษย์มีการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้สูงสุด จะได้มีชีวิตที่เป็นไทไม่ขึ้นต่อวัตถุเสพและบริโภคนิยม จึงกล่าวได้ว่าความเป็นอิสรภาพของมนุษย์นี้ จะมีได้ก็ต่อเมื่อได้รับการฝึกฝนพัฒนาตนแล้วเท่านั้น พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา ที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา เมื่อมี

^{๔๔} สัมภาษณ์, พระอธิการนิมิต สมภาโร, เจ้าอาวาสวัดป่ามหาวนาราม ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์, พระอธิการครุฑิต ปภากร, เจ้าอาวาสวัดลานหญ้า ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ปฏิบัติในทุกด้านครบถ้วนแล้ว ในทางศาสนาก็จะให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บงการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่าง ๆ ได้เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้พฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีงามของตนเอง^{๔๖}

ภาวนา แปลว่า “การทำให้เป็นให้มี” หมายความว่า อันไหนที่ไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น อันไหนที่ไม่มีก็ทำให้มีขึ้นซึ่ง การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้นอะไรพวกนี้ เราจึงแปลกันอีกความหมายหนึ่งว่า “ฝึกอบรม” คำว่า “ฝึกอบรม” ก็ไปใกล้กับความหมายของคำว่าสิกขา เพราะฉะนั้น สิกขากับภาวนา จึงเป็นคำที่ใช้อย่างใกล้เคียงกัน ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา ตัวกระทำเป็นจิตภาวนา และตัวกระทำสุดท้ายเป็นปัญญาภาวนา ฉะนั้น เรื่องภาวนาเป็นเรื่องยากสำหรับพุทธศาสนิกชนที่จะเข้าใจ สรุปคือ กาย ศิล จิต ปัญญา เรื่องที่เป็นนามธรรมเหล่านี้เรียกว่าต้องมีการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ กันเลยทีเดียว ดังนั้นความหมายของภาวนา ๔ คือ การเจริญ การพัฒนา ทั้งทางด้านสมณะ และวิปัสสนา เพื่อให้ชาวพุทธศาสนิกชนในชุมชนบ้านโนนม่วง มีผลปรากฏกับตนเอง^{๔๗}

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เข้าใจยากมาก ต้องปฏิบัติจริงถึงจะได้ผล เห็นผลชัดเจน คำว่ากายภาวนา หรือการพัฒนากาย คือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สามารถแสวงหาสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้โทษ รู้จักควบคุมไม่ให้เกิดความต้องการที่ฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น จากนั้นการพัฒนาจิต คือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางชุมชนบ้านโนนม่วง คือตัวเราต้องบังคับตัวเองให้ตั้งอยู่ในกรอบในกฎระเบียบ ส่วนการพัฒนาจิต คือการมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดีงามสมบูรณ์ด้วยการมีสมรรถภาพ มีความเข้มแข็งมั่นคง และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพ มีความเบิกบานผ่องใสสงบสุข เพื่อตนเองจะได้ไม่ทุกข์ หรือเมื่อมีความทุกข์เข้ามา ก็สามารถเข้าใจทุกข์ได้ด้วยตัวเอง^{๔๘}

ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น ให้เกิดการเจริญขึ้นคือ การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมตนเอง ให้รู้จักเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ห้าด้วยดี ส่วนศิลปภาวนา คือ การเจริญศิลป การพัฒนาความประพฤติให้เรียบร้อย เป็นการฝึกอบรมให้ศิลปมีความงดงาม ให้จิตตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีมีจิตของการเกื้อกูล เอื้ออาทรต่อกัน อีกอันหนึ่งคือจิตภาวนา หมายถึงการตั้งใจเจริญจิต การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ต้องเป็นผู้ที่มีความเมตตา มี

^{๔๖} สัมภาษณ์, พระมหาบุญเกิด เตชธมโม, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

^{๔๗} สัมภาษณ์, พระสุวรรณ ขาดพลโย, วัดป่าบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๔๘} สัมภาษณ์, อ่ำ บุญปลูก, อาวุโสประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ฉันทะความพอใจ มีความขยันหมั่นเพียร หมั่นฝึกความอดทนให้จิตเข้มแข็ง มีสมาธิและสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใสใจไม่ขุ่นมัว และสุดท้ายคือตัวปัญญาภาวนาก็คือ การหมั่นเจริญปัญญา หมั่น ทำการพัฒนาปัญญา เพิ่มการฝึกอบรมปัญญา ให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ตั้งจิตให้ รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะธรรม สามารถทำให้ตนเองเป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จาก กิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเองได้ด้วยปัญญา^{๔๙}

พระท่านว่า พระพุทธศาสนาของเรานั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ให้มนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำ ด้วยการฝึกฝนอบรมตนเองให้เกิดคุณสมบัติที่ดี ภายในตน คุณสมบัติที่ว่่านั้นคือ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่เกิดจากภายใน แล้วส่งผลไปสู่ภายนอกตน ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา และเมื่อมีปฏิบัติในทุกด้าน ครบถ้วนแล้ว ในทางพระพุทธศาสนาสอนว่า เป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้ บงการให้ตัวเรามีพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ ในการพัฒนาจิตของตนเองนั้น ตามแนวของศาสนาพุทธนี้ เป็นการฝึกให้คนเรามีจิตใจสงบ ถือว่าเป็นการทำให้คนได้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามที่ชุมชน โนมนวของเราต้องการ ผู้ที่อบรมทางจิตให้ถูกวิธี จะสามารถพัฒนาจิต เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบ และคิดในสิ่งที่ดีแล้วก็จะมิผลทำให้พฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติ เป็นไปแต่ในสิ่งที่ดีงาม ตัวผู้มี จิตสงบก็มีความสุขเย็น^{๕๐}

จากการฟังมาที่พระธรรมกถึกท่านบรรยาย พอเข้าใจและสรุปตามความเข้าใจได้ว่า การ ฝึกอบรม ตามหลักพระพุทธศาสนา มีสองอย่างคือ สมถภาวนา หมายถึงการฝึกอบรมให้จิตเกิดความ สงบ และวิปัสสนา หมายถึง การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจเป็นจิต อีกนัยหนึ่งจัดเป็นสอง เหมือนกันคือ จิตภาวนา คือ การฝึกจิตใจให้เจริญงอกงาม ด้วยคุณธรรมความเข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน สงบสุขผ่องใสด้วยความเพียรกำหนดสติ และสมาธิ ส่วนปัญญาภาวนา หมายถึง การฝึกอบรมเจริญ ปัญญาให้รู้เท่าทันและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น จนมีจิตที่เป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำ ด้วยกิเลส และความทุกข์ ที่จะคอยกัฏกร่อน ด้วยการเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย เมื่อเรารู้เท่าทัน จิตอย่างนี้ตัวเราก็คงไม่ทุกข์มาก เมื่อต้องประสบพบเจอปัญหาต่าง ๆ^{๕๑}

กาย ศีล จิต ปัญญา เป็นของสำคัญที่อยากจะเข้าใจกันได้ง่าย ๆ เมื่อตัวเราต้องอยู่ในระบบ ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยตามธรรมชาติ ที่ชีวิตของเราและการกระทำของเราเอง ก็ย่อมเป็นไปตาม ระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อเราทำอะไรขึ้นมาก็มีผลในระบบเหตุปัจจัยนี้

^{๔๙} สัมภาษณ์, สำราญ โยทองยศ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐} สัมภาษณ์, เสรี พิมพา, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๑} สัมภาษณ์, เพื่อน เนื่องวงศ์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

กระทบต่อสิ่งภายนอกบ้าง กระทบตัวเองบ้าง และในทำนองเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นภายนอก ก็มีผลกระทบต่อตัวเราเองด้วย คือทั้งในมุขกิริยาและปฏิกิริยา ตัวเองทำไปก็กระทบสิ่งอื่น สิ่งอื่นเป็นอย่างไรก็มากระทบตัวเอง ข้อสำคัญคือมองไปให้ครบตลอดทั่วระบบ ความสัมพันธ์นี้ว่าชีวิตและกิจกรรมการกระทำของตัวเราเอง ทั้งเป็นไปตามระบบเหตุปัจจัยแล้วก็ให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย^{๕๒}

ภาวนา ๔ เป็นสมบัติที่มีคุณค่ามหาศาลให้กับคนทุกคน ไม่ใช่แต่เฉพาะเจาะจงกับคนที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น การให้ความสำคัญกับการพัฒนาดนคือ ผู้มีการพัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด เป็นผู้ควรค่าแก่การบูชา ซึ่งการยกย่องเช่นนี้เป็นเพราะเกิดคุณของ ภาวนา ๔ ที่เป็นผลของการฝึกตนนั่นเอง ในการเจริญธรรมภาคปฏิบัติ ด้วยการกรรณฐาน การต้องจัดตนเองให้สอดคล้องกับระบบความเป็นไปของธรรมชาติ ที่เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ และการทำให้ไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีความสุกสว่างขึ้นภายในตนเองได้^{๕๓}

ภาวนา ๔ คือตัวเราต้องมีสติเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา บริโภคใช้สอยเครื่องใช้ปัจจัย ๔ และสิ่งของต่าง ๆ ตลอดจนสื่อสารทางเทคโนโลยีอย่างฉลาดได้ผล ไม่เกาะติดกระแสแบบไม่มีสติ มีศีลภาวนา คือการมีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแหวงภัยให้คนอื่น ตั้งตนอยู่ในวินัยและมีอาชีพที่สุจริต จิตภาวนาคือการมีจิตในที่ฝึกอบรมได้รับการสั่งสอนดีแล้ว สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตากรุณา เอื้ออาทรต่อกัน มีมุทิตา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน และปัญญาภาวนา คือ รู้จักคิดรู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัยใคร่ครวญ รู้จักการแก้ปัญหา และรู้จักคิดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ของตนเอง^{๕๔}

ภาวนา ๔ เป็นสิ่งที่ทำหายจิตใจอย่างมาก น้อยคนนักที่จะรู้จะเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง มี ๑. กายภาวนา การเจริญกายในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้กุศลกรรมงอกงาม และบั่นทอนให้อกุศลกรรมเสื่อมเสีย ๒. ศีลภาวนาคือการทำให้จิตตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่ออกนอกนกลุ่นนอกทาง ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย ให้ตัวเองสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน ๓. จิตภาวนาเป็นการฝึกอบรมจิต ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและจิตใจสดชื่นเบิกบานเป็นสุข หน้าตายิ้มแย้มผ่องใส และข้อสุดท้าย ๔. ปัญญาภาวนา คือให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกตามธรรมชาติว่า

^{๕๒} สัมภาษณ์, เลื่อน พันธยางกุล, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓} สัมภาษณ์, บุญแปง สิมะลี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๕๔} สัมภาษณ์, นาค แก้วบุญเรือง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เปลี่ยนแปลง ไม่มั่นคงถาวร และมีชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสปลดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาของตน ของคน ๆ นั้นเอง^{๕๕}

ภาวนา ๔ อันได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ทั้ง ๔ ประการนี้ ได้เป็นระบบตรวจสอบความสำเร็จในการฝึกฝนการพัฒนาตน ถ้าหากว่าเรามีการพัฒนาตนเองให้ถึงที่สุดแล้วเรานั้นก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้เจริญในทางธรรม การพัฒนากาย คือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทำในสิ่งที่ให้เป็นไปในทางที่เกิดประโยชน์แก่ตน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคม ชุมชน วัตถุ สิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ปัจจัย ๔ ส่วนการที่เรามีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลอนุเคราะห์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันในชุมชน เพราะศิลปินนั้นเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเอง ให้มีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิต และในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน ศิลปินมุ่งมั่นไม่ให้ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม ในขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้เราประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นและสังคม การที่เราประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร และรวมไปถึงการฝึกฝนเองในการประกอบอาชีพสัมมาอาชีพะ เหล่านี้เป็นเรื่องของศิลปินทั้งหมดนะ ไม่ใช่เพียงแค่ การรักษากายกับวาจาให้เรียบร้อยเท่านั้น เพราะศิลปินเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างหนึ่ง ต่อกระบวนการพัฒนาจิตใจ และเมื่อใดที่มีการพัฒนาจิตใจขึ้นมาอย่างสมบูรณ์แบบ ก็จะเรียกว่า ภาวจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว การจะพัฒนาตนเองก็ไม่ใช่เรื่องยากนะ ถ้าเราดำรงตนอยู่ในวินัย และอาชีพะที่สุจริต ตัวเรามีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สันติสุขก็มีขึ้นกับตนเอง^{๕๖}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ให้นุรักษ์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ด้วยการฝึกฝนอบรมตนเองให้เกิดคุณสมบัติที่ดีภายในตน คุณสมบัติที่ว่านั่นคือ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่เกิดจากภายใน แล้วส่งผลไปสู่ภายนอกตน พระองค์ทรงสอนว่าเป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้ประกอบการให้ตัวเรามีพฤติกรรมต่าง ๆ การพัฒนาจิตของตนเองตามแนวของศาสนาพุทธนี้ เป็นการฝึกให้คนเรามีจิตใจสงบผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดในสิ่งที่ดีแล้วก็จะมีผลทำให้ร่างกาย และมีพฤติกรรมเป็นไปในสิ่งที่ดีงาม ตัวผู้มีจิตสงบก็มีความสุขร่มเย็นจากนั้นการพัฒนาจิต คือการมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางชุมชน คือตัวเราต้องบังคับตัวเองให้ตั้งอยู่ในกรอบศีลธรรม ส่วนการพัฒนาจิต คือการมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมความดีงาม สมบูรณ์ด้วยการมีสมรรถภาพ มีความเข้มแข็งมั่นคง และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพ มีความเบิกบานผ่องใสสงบสุข เพื่อตนเองจะได้ไม่ทุกข์ หรือเมื่อมีความทุกข์เข้ามา ก็สามารถ

^{๕๕} สัมภาษณ์, สมัย หลักจันทร์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์, น้อย นาคสมิทอง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

เข้าใจทุกซัดด้วยตัวเอง^{๕๗}

ภาวนา ๔ คือ การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมตนเอง ให้รู้จักเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นอยู่ ส่วนศีลภาวนา คือการเจริญศีล การทำความประพฤติให้เรียบร้อย ฝึกฝนตนเอง ให้ศีลมีความสมบูรณ์ ให้จิตของตนตั้งมั่นอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกันกับคนในชุมชนบ้านโนนม่วงได้ด้วยดี มีใจเกื้อกูล เอื้ออาทรต่อกัน จิตภาวนา คือ การตั้งใจตนเองเจริญจิต การพัฒนาจิต ฝึกอบรมจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงาม ส่วนตัวปัญญาภาวนาก็คือ หมั่นทำการพัฒนาปัญญา เพิ่มการฝึกอบรมปัญญา ตั้งจิตให้รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลก เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และชีวิตตามสภาวะธรรม ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดพ้นจากความทุกข์^{๕๘}

ภาวนา ๔ เป็นปัญหาในระดับของการนำมาใช้ ในการครองตน ความรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เป็นปัญหาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากสิ่งต่าง ๆ ไม่ยึดติด ถ้อยมั่นการทำให้เจริญอันได้แก่การพัฒนากาย พัฒนาศีล พัฒนาจิต และ พัฒนาปัญญา นั่นคือบันไดในการพัฒนาตนสู่ความเป็นผู้มีอิสรภาพ พ้นจากกิเลสตัณหาทั้งหลาย เพราะเป็นเป้าหมายอันสำคัญในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นให้มนุษย์มีการฝึกฝนพัฒนาตนเอง พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ซึ่งได้แก่คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญาที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา เพราะเมื่อบุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้พฤติกรรมหรือการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีงามของตนเอง^{๕๙}

พระพุทธศาสนาของเรานั้นมีกระบวนการในการพัฒนาตนอยู่ด้วยกัน ๔ วิธีการ ซึ่งเรียกว่าเป็นหลักการในการพัฒนาตนให้เจริญก้าวหน้าตนเอง คือหลักภาวนา ๔ อันได้แก่ ภาวิตกาโย ภาวิตสึโล ภาวิตจิตโต และภาวิตปัญโญ อันนี้ว่าตามเอกสารในหลักคัมภีร์ ซึ่งในการที่จะพัฒนาตนให้ประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมายได้นั้น ตัวเราเองมีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔ นี้ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่ก็นั่นแหละ ไม่ใช่ใคร ๆ ก็สามารถทำได้ ถึงรู้หลักทฤษฎีกับการปฏิบัติตามนั้นคนละเรื่องกัน เพราะเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งและยากที่จะทำความเข้าใจ^{๖๐}

^{๕๗} สัมภาษณ์, แดง หงษ์อินทร์, อสม.ประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์, อำไพ ทองบ้านพุ่ม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๕๙} สัมภาษณ์, อุไร ยามี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์, สุพัต จันทรเผื่อปาน, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ภาวนา ๔ มีศีลภาวนา คือการมีพฤติกรรมทางชุมชนที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนเวรภัยให้คนอื่น ตั้งตนอยู่ในวินัยและมีอาชีพที่สุจริต จิตภาวนาคือการมีจิตในที่ฝึกรบมได้รับการสั่งสอนดีแล้วสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิตประกอบด้วยคุณธรรม มีเมตตากรุณา มีความเคารพอ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม และปัญญาภาวนา คือ การรู้จักการแก้ปัญหา ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ^{๖๑}

กระบวนการของการครองตน ตามหลักพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา ๔ อันได้แก่ มีกายภาวนา มีศีลภาวนา มีจิตตภาวนา และมีปัญญาภาวนา ซึ่งหากว่ามีการพัฒนาตนถึงที่สุดแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้พัฒนาในชีวิตการครองตน กายภาวนา การพัฒนากาย คือ ให้เป็นไปในทางที่เกิดประโยชน์ แก่ชีวิตครอบครัวชุมชนชาวบ้านโนนม่วง โดยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับวัตถุสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่ปัจจัย ๔ จนถึงความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม การสัมพันธ์กับ ปัจจัย ๔ นั้นจะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม ตามความมุ่งหมายของการส่งเสริมความสำเร็จเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เพื่อส่งเสริมร่างกายให้มีสุขภาพดีเหล่านี้เป็นต้น^{๖๒}

สรุปว่ากระบวนการของการศึกษาและการพัฒนาดน ตามหลักของภาวนา ๔ นั้นเป็นกระบวนการ แก้ปัญหาสำคัญของมนุษย์ปัญหาพื้นฐานของชีวิตและของมนุษย์ทั้งหมด ได้แก่ความติดขัด คับข้องบีบคั้น ซึ่งเกิดจากความไม่รู้ ที่เรียกว่า ความทุกข์ การไม่รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต จึงทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาในชีวิตมนุษย์ทุกคน ฉะนั้น การทำให้ชีวิตหลุดพ้น ไปจากความทุกข์เสียได้ถือว่าเป็นความสุขที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา แต่จะสามารถทำให้ชีวิต อยู่เหนือความทุกข์ได้นั้น ก็จำต้องอาศัยปัญญา เพราะปัญญาเกิดขึ้นเมื่อไหร่ อวิชชาและตัณหาก็คจะลดลงไปด้วย ขณะเดียวกันความทุกข์ที่เป็นอยู่ก็จะหมดไป ศีล ๕ จึงเป็นหลักสำคัญ ในกระบวนการศึกษาในพระพุทธศาสนา และภาวนา ๔ เป็นหลักตรวจสอบวัดผลความสำเร็จ ของกระบวนการพัฒนาดนจากการสัมภาษณ์พระธรรมกถึกและชาวบ้านโนนม่วง จะพบและสังเกตได้ว่าหลายคนค่อนข้างเข้าใจคำว่าภาวนา ๔ แต่การปฏิบัติก็ยังถือว่าเป็นเรื่องยากอยู่ไกลตัวและมีจำนวนมากเข้าใจเพียงกายภาวนาและศีลภาวนาเท่านั้น

๓.๑.๒ การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตด้านการครองตนตามหลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔

การดำเนินงานในส่วนของการบริหารบุคลากร และการสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จัดอยู่ในหัวข้อการครองตน

^{๖๑} สัมภาษณ์, บัวไหล ทองสงคราม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์, ณัฐนันท์ สามหาดีไทย, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

แนวทางในการพัฒนาคนของผู้นำ ได้แก่ การใฝ่รู้ การมีความเพียร การมีกัลยาณมิตร การรู้หน้าที่ของคน การมีความขยัน อดทน ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม การมีวินัย คุณธรรม หิริ โอตตปปะ การสร้างบุญกุศล มีเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์ ไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข มีความรับผิดชอบ มีความเอื้อเฟื้อ ไม่ประมาท การมีสติ รู้ประมาณตน

หลักพรหมวิหาร ๔

หลักพรหมวิหาร ๔ สำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐอันประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ และทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมเป็นที่อยู่ ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข มีหลักการที่ยึดถือปฏิบัติกันมานั้นมีด้วยกัน ๔ หลักคือ

๑. เมตตา คือ คิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ปราศจากอาฆาตพยาบาท โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตาที่สงบแช่มชื่น มองด้วยสายตาอันแสดงถึงใจที่เอิบอาบด้วยความปรารถนาดีให้มีความสุข ปราศจากความมั่งร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนธรรมให้ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เป็นสามัญธรรมดาให้เป็นธรรม คือ เป็นคนเกื้อกูล ให้รักใคร่ปรารถนาสุข ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดประมาณ และให้ปราศจากอาฆาตพยาบาท ทั้งให้บริสุทธิ์จากราคะ ด้วยเพราะอาฆาตพยาบาทที่เป็นศัตรูที่ห่างของเมตตาความรักใคร่ที่เป็นสามัญธรรมดาของโลกย่อมเจือด้วยสิ่งทั้งสองนั้น ทางปฏิบัติอบรมจึงต้องอบรมสิ่งที่มีอยู่เป็นธรรมดาของโลก ให้เป็นธรรมขึ้นมา ให้เป็นเครื่องคุ้มครองโลก และให้ยกคนที่เป็นที่รักเป็นอุปมาว่า พึงแผ่จิตใจถึงสัตว์ทั้งปวงด้วยเมตตา เหมือนอย่างเห็นคนผู้ที่เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจแล้วเกิดไมตรีจิตมิตรรักใคร่

๒. กรุณา คือ ภาวะจิตที่หวั่นไหวไปเพราะความทุกข์ร้อนของผู้อื่น เหมือนอย่างถ้าซื้อได้ก็จะซื้อความทุกข์ของเขา คือ จะช่วยทำความทุกข์ของเขาให้หมดสิ้นไป จึงมีโอกาสนที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดความทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียน ข้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ไม่มีที่พึ่งก็อดอยู่ไม่ได้ที่ต้องช่วย กรุณานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีในจิต วิธีอบรม คือ ระวังไม่ให้คิดเบียดเบียน แผ่จิตใจที่กรุณาออกไปแก่คนและสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยึดรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัดไม่มีประมาณ

๓. มุทิตา คือ ภาวะของจิตที่บันเทิงยินดี ในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่าง ๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตาด้วย ตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสียได้ มุทิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่ง ที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต คือระวังมิให้ริษยา ในเมื่อได้เห็นได้ทราบเมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวังเสีย พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่เป็นอยู่ให้เป็นธรรม คือให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบ

เฉพาะตนและผู้ที่ยืนรักเท่านั้น โดยให้ปราศจากริษยา ทั้งปราศจากโสมนัสที่เจือกิเลสตัณหาด้วย เพราะวารีษยาเป็นศัตรูที่ห่างของมฤติตา ส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูที่ใกล้ของ

๔. อุเบกขา คือ ภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายไม่ ยินดียินร้ายมองเห็นว่าทุก ๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุข จะมีทุกข์ จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อม จากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้คือ วางได้แก่ไม่ยึดถือไว้ วางลงได้คือไม่จัดแจงวุ่นวายปล่อย ให้เป็นไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรมคือ ระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้ายทั้งใน คราวประสบสมบัติทั้งในคราวประสบวิบัติ

ฉะนั้น พรหมวิหารทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้ปฏิบัติควรยึดด้วยจิตคิดเกื้อกูลแผ่ออกไปในสัตว์ บุคคลทั้งหลาย คือเมตตา ซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูลต่อผู้อื่น จากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้ คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้ คือกรุณา ซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งใดเห็นมีสุขไม่มีทุกข์ก็พลอยยินดีบันเทิงใจ คือมุทิตา ซึ่งอาการพลอยยินดีและเพราะไม่มี กิจที่ควรจะทำต่อไปนั้น อุเบกขาคือมีอาการเป็นกลาง มีความสุข หลักพรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรม ประการหนึ่งที่ผู้บริหารหรือผู้ใหญ่ควรยึดปฏิบัติในการปกครองตน^{๖๓}

ความหมายของพรหมวิหาร ๔

จากหลักธรรม ๔ ประการ หากนำไปใช้ประกอบกับการอยู่ร่วมกันในชุมชนก็ยิ่งจะส่งผล ให้ชุมชนมีความสุข เมื่อนำไปยึดถือปฏิบัติแล้วย่อมทำให้ทุกคนมีความสุขในการอยู่ร่วมกัน ชุมชนย่อม ดีขึ้นอย่างแน่นอนดังความหมายที่จะกล่าวต่อไปนี้ พระพุทธองค์ ทรงตรัสถึง พรหมวิหาร ๔ ไว้ในโศณ สุตตราว่า

โทณะ ก็พราหมณ์เป็นผู้เสมอด้วยพรหมอย่างไร พราหมณ์ในโลกนี้เป็นอุกโตสุชาติทั้งฝ่าย มารดาและบิดา มีครุฑเป็นที่ถือปฏิสนธิหมดจดดีตลอด ๗ ชั่วบรรพบุรุษไม่มีใครจะคัดค้านติ เตียนได้โดยอ้างถึงชาติ เขาประพฤติกุณการพรหมจรรย์เรียนมนต์อยู่ตลอด ๔๘ ปี ครั้นแล้ว ย่อมแสวงหาทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์เพื่ออาจารย์โดยธรรมอย่างเดียว ไม่แสวงหาโดยไม่เป็น ธรรม ก็ธรรมในการแสวงหาอันอย่างไร ไม่ใช่แสวงหาด้วยกลสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม การเป็นนักรบ การรับราชการศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่ง เขาถือกระเบื้องเที่ยวภิกขาจารย์อย่าง เดียวมอบทรัพย์สำหรับบูชาอาจารย์แก่อาจารย์ แล้วปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาเยาะออก บวชเป็นบรรพชิตเขาบวชแล้วอย่างนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกันตามนัยนี้ทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุก เหล่าในที่ทุกสถานด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพศาลถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มี เหวลไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีใจประกอบด้วยกรุณา...ประกอบด้วยมุทิตา ประกอบด้วย

^{๖๓} สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.), หน้า ๑๙๕-๒๐๔.

อุเบกขา แผลไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผลไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถานด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขา อันไพบูลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เธอเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการนี้แล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติพรหมโลก โทณพราหมณ์เป็นผู้ชื่อว่าเสมอด้วยพรหมอย่างนี้แล”^{๖๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายเพิ่มเติมไว้ว่า พรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ได้แก่

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อย บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรง เทียงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนเองได้แล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่ความรับผิดชอบของตน^{๖๕}

องค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔

จากความหมายของพรหมวิหาร ๔ นำมาจำแนกองค์ประกอบของพรหมวิหาร ๔ ที่มีผู้ให้แนวคิดไว้หลายประการ องค์ประกอบของหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ด้านนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. เมตตา คือ ความรัก พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนเราทุกคนควรมีความรักซึ่งกันและกัน รักในที่นี้ไม่ใช่ความรักที่ชายมีต่อหญิง หรือหญิงมีต่อชาย รักนี้เป็นรักที่มีความใคร่ ความรักที่พระพุทธ

^{๖๔} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๓๒.

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗.), หน้า ๑๒๔.

องค์ทรงสอนคือความรักที่บริสุทธิ์ เหมือนความรักของแม่ที่มีต่อลูก เมื่อบุคคลใดที่มีจิตใจตั้งอยู่ในความรักที่บริสุทธิ์และมีต่อผู้อื่น ความอิจฉามาจากที่ไหนจากการศึกษาหลักของเมตตา^{๖๖}

๒. กรุณา คือสภาวะของจิตที่ห่วงใยไปเพราะความทุกข์ของผู้อื่น คือจะช่วยให้ความทุกข์ของเขาหมดสิ้นไป จึงมีอาการที่ทนเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องชวนช่วยช่วยเหลือเพื่อบำบัดทุกข์ ปราศจากความคิดเบียดเบียนซ้ำเติม เห็นใครตกอยู่ในความทุกข์ ไม่มีที่พึงกอดอยู่ไม่ได้ที่จะต้องคิดช่วย กรุณาจึงเป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่ง ที่พึงอบรมให้มีในจิต วิธีอบรมคือ ระวังไม่ให้คิดเบียดเบียนใคร และตั้งใจให้คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ ก็ต้องการความช่วยเหลือฉันใด ผู้อื่นสัตว์อื่นก็ฉันนั้น จึงกล่าวได้ว่า กรุณา คือ ความสงสาร ต้องการช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ โดยปราศจากความเศร้า โศกและมีลักษณะที่แสดงออกตรงกันข้ามกับการเบียดเบียน หรือวิหิงสา และหมายถึงความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ไม่เบียดเบียนซ้ำเติมความทุกข์ของบุคคลอื่น และพยายามที่จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเพื่อให้ความทุกข์ของบุคคลต่าง ๆ ให้หมดไปด้วยวิธีการที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความทุกข์ของแต่ละบุคคล

๓. มุทิตา คือ สภาวะของจิตที่บันเทิงยินดี เมื่อบุคคลอื่นได้รับความสุข ความเจริญ ด้วยสมบัติต่างๆ ปราศจากความริษยา เห็นใครพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุทิตา ตัดความยินร้าย ไม่ยินดีด้วยเหตุริษยาเสียได้ มุทิตาจึงเป็นพรหมวิหารอีกข้อหนึ่ง ที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต วิธีอบรมคือ ระวังมิให้ริษยาในเมื่อได้เห็นได้ทราบสมบัติ คือ ความพร้อมต่าง ๆ ของผู้อื่น เมื่อความริษยาเกิดขึ้นก็พยายามระวังเสีย หัดคิดว่าตนเองมีความยินดี เมื่อทำมุทิตาจิตให้เกิดขึ้นได้ ก็หัดแผ่จิตเช่นนี้ ออกไปสู่คนอื่น สัตว์อื่น โดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไปโดยคิดว่า “จงอย่าวิบัติจากสิ่งที่ได้แล้ว”^{๖๗} มุทิตา คือ มีความสุข ความเจริญ หรือความมีจิตยินดีในลาภยศสรรเสริญสุขของผู้อื่น^{๖๘}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า มุทิตา คือ การคิดและการแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี มีความสุขในทางที่ไม่ผิดศีลธรรมหรือพ้นจากทุกข์ด้วยใจบริสุทธิ์ และมีลักษณะที่แสดงออกตรงข้ามกับความริษยาและ หมายถึง การมีจิตใจพลอยยินดีต่อความสำเร็จ และความสุขที่บุคคลอื่นได้รับอย่างจริงใจ ไม่มีจิตที่มุ่งในทางอิจฉาริษยา ต่อบุคคลที่ประสบความสำเร็จนั้น ๆ และพร้อมจะส่งเสริมให้บุคคลดังกล่าวมีสุขหรือสมหวังยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๔. อุเบกขา คือ การวางเฉยวางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้ายเมื่อสุตวิสัยจะแสดงเมตตา กรุณา มุทิตา ได้โดยใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองเหตุและผลในสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นสภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลางเห็นเสมอกันในสัตว์หรือบุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราว

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

^{๖๘} อ้างแล้ว, หน้า ๑๒-๑๓.

ประสบวิบัติ ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุกคนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของตนเอง จะมีสุข จะพ้นจากทุกข์ จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้ การวางคือไม่ยึดถือไว้ วางลงได้ เฉย คือไม่จัดแจง วุ่นวาย ปล่อยให้เป็นไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรม วิธีอบรมคือให้ระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้าย เมื่อภาวะของจิตเช่นนั้นเกิดขึ้นก็พยายามระงับ หัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม หัดคิดวางลงไปให้แก่กรรม เหมือนอย่างให้กรรมรับผิดชอบเอาไปเสีย เมื่อทำจิตให้อุเบกขาได้ ก็หัดแผ่จิต เช่นนี้ออกไปให้กับบุคคลอื่นสัตว์อื่นโดยเจาะจงหรือไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่า “ทุกสัตว์บุคคลมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นทายาทรับผลของกรรม มีกรรมกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย ทำกรรมใดไว้ดีหรือชั่ว ต้องรับผลของกรรมนั้น”^{๖๙}

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อุเบกขา คือ อาการที่แสดงออกถึงการวางเฉย ไม่ดีใจ หรือเสียใจเมื่อผู้อื่นได้รับความวิบัติในเมื่อตนเองไม่อาจช่วยได้ หรือแสดงความเป็นกลางเมื่อต้องให้ความยุติธรรมแก่ผู้อื่นโดยปราศจากความลำเอียง ๔ ประการ รัก เกลียด หลง และกลัว และมีลักษณะที่แสดงออกตรงข้ามกับความยินดีหรือยินร้าย และหมายถึง การทำใจเป็นกลางหรือวางเฉยในกรณีที่บุคคลที่ใกล้ชิดหรือบุคคลทั่วไปประสบเคราะห์กรรม ในกรณีที่สุตวิสัยจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือได้ ตลอดจนการรู้สึกวางเฉยไม่ดีใจต่อความสำเร็จของบุคคลอื่นจนเกินพอดี

ผู้ศึกษาวิจัย ได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงธรรมเรื่อง พรหมวิหาร ๔ ของพระธรรมกถึกจำนวน ๕ รูป และชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่นำหลักธรรมเรื่อง พรหมวิหาร ๔ ไปใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองคน จำนวน ๑๕ คน ดังนี้

ผู้ใดมีคุณธรรมตามพรหมวิหาร ๔ ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้มีพระคุณยิ่งใหญ่เพราะผู้ที่มีคุณธรรมตามพรหมวิหาร คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมการปฏิบัติเกื้อกูล ต่อผู้อื่น การครองคนโดยมีหลักสู่การปฏิบัติ ให้คนรอบข้างมีความรักใคร่ปรารถนาที่จะให้เป็นสุข หมายถึงพฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่ไมตรีจิต สนับสนุนกับผู้น้อย หวังความดีความงามแก่เขา อยากให้เขามีความสุข ไม่อยากให้มอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ หมายถึง พฤติกรรมหวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยาก ก็รู้สึกสงสาร ห่วงใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำงาน กิจกรรมต่าง ๆ จากนั้นมีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี มีความชื่นบานในเวลาผู้อื่นได้รับความดีเมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถเจริญด้วยลาภยศ และชื่อเสียงพลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มีการวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ เมื่อสถานการณ์

^{๖๙} พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๖.), หน้า ๑๗.

ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรม ความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาธรรม เป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ ผู้นำในการครองคน^{๗๐}

พรหมวิหารทั้ง ๔ ประการ ผู้นำใดมีเมตตาธรรมเป็นผู้นำในการครองคน เจริญในเวลาปกติย่อมทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างไม่มีเวร ไม่มีภัย มีความรักใคร่ สนับสนุน กลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้นำใดมีกรุณาธรรมควรเจริญในเวลาที่ได้รับทุกข์ ความเดือดร้อน ผู้นำใดมีกรุณาธรรมย่อมนำมาซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน ไม่หนีเอาตัวรอด ความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของผู้คนในชุมชน ผู้อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง จะมีความสุขในเมื่อมีผู้นำเป็นผู้มีพรหมวิหารธรรม ความเดือดร้อนจะบรรเทาเบาบางลงอยู่ด้วยความมีน้ำใจ ผูกพันกัน ผู้นำใดดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาศรัยไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วย ที่จะมิให้เสียธรรมพรหมวิหารนี้ บางทีแปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหมธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีความยิ่งใหญ่ พรหมวิหาร ๔ เพราะแผ่ไปสม่ำเสมอโดยทั่วไป ในมนุษยสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต พรหมวิหารมีในผู้นำโดยยอมนำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น^{๗๑}

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ ธรรมประจำใจอันประเสริฐมี ๔ อย่าง คือ ๑. เมตตา มีความรัก ความปรารถนาดี มีไมตรีจิต คิดช่วยเหลือให้ทุกคนในชุมชนนี้ประสบประโยชน์และความสุขโดยทั่วกัน ๒. กรุณา คือ ความสงสาร คิดจะช่วยเหลือผู้คนในชุมชนให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อนได้แก่ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนในชุมชนทั้งปวง ๓. มุทิตา ได้แก่ ความชื่นบาน กล่าวคือ มีความพลอยยินดีด้วยในเมื่อผู้คนในชุมชนได้ดี ข้อมุทิตานี้เป็นหลักธรรมของผู้มีลักษณะเป็นคนมีใจกว้างขวาง ยินดีต่อความดีของผู้อื่น ๔. อุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลางโดยพิจารณาข้อเท็จจริงในการตัดสินใจเรื่องใด ๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผลอย่างถูกต้อง ด้วยความเที่ยงธรรม เมื่อเป็นอย่างนี้ชุมชนบ้านโนนม่วงของเราก็จะมีความสุข^{๗๒}

พรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นธรรมอยู่อย่างประเสริฐ ซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อำนาจวิถุนิยมบีบรัดให้ต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรัก และเมตตาแม้แต่ศัตรูเราก็ย่อมได้จะได้

^{๗๐} สัมภาษณ์, พระครูอาทรภิธานธำรง, เจ้าอาวาสวัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์, พระอธิการนิคม สมาจาโร, เจ้าอาวาสวัดป่ามหานาราม ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์, พระอธิการครุฑิต ปากโร, วัดลานหญ้า ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อชุมชนทั้งหลายโดยชอบธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคนที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤติที่จะแสดงออกหรือปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง โดยสอดคล้องกับสถานการณ์ ที่เราอยู่ในยุคเสรีทางความคิด ทางการแสดงออก^{๗๓}

การฝึกฝนในเรื่องปฏิบัติพรหมวิหารธรรมในเบื้องต้น ควรปฏิบัติดังนี้คือ มองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป แผ่เมตตา ขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น สนับสนุนและเข้าร่วมในงานกิจกรรมของหมู่บ้านโนนม่วง เมื่อมีกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ไม่เย้ยหยัน รังแก และริษยาผู้อื่น แสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จและวางใจเป็นกลางมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ฝึกตนให้เป็นคนมีเมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่เมตตา และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ มีความกรุณา มีความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของชุมชน เป็นคนมีมุทิตา มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุข มีจิตผ่องใสเบิกบาน กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อคนทั้งหลาย ดำรงชีวิตในยามปกติสุข และสุดท้ายมีอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม จดตราซัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง รังแกคนอื่นด้วยตัวเองมีอำนาจ มันก็ไม่ถูกต้อง^{๗๔}

ในศาสนาพุทธเรานั้น มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมหรือผู้ประเสริฐที่เราเรียกกันว่า พรหมวิหารคือ เป็นผู้ที่มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางประดุจพระพรหม ซึ่งเป็นคุณธรรมที่บุคคลควรปฏิบัติต่อกันตลอดของการมีชีวิตร่วมกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่รับผิดชอบอยู่ในการดูแล ให้การอบรมสั่งสอน ชี้แนะบุตรหลาน ซึ่งเป็นผู้น้อยกว่า จะทำให้ผู้ที่ได้รับการอุปการคุณรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่ผู้อื่นมีต่อตน จากการได้ฟังเทศนาธรรมเรื่องพรหมวิหารธรรมมาแล้วนั้น พอจะสรุปได้ว่ามีด้วยกัน ๔ หลักใหญ่ ๆ คือ ๑. ความมีเมตตา มีความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้ผู้ที่มาใกล้ชิดเรามีความสุข มีจิตใจที่แผ่เมตตาและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ และสัตว์อื่น ๆ ทั่วหน้า ๒. การเป็นคนมีความกรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้คนอื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดความทุกข์ให้เขายามเขาเดือดร้อน ๓. เป็นคนมีมุทิตา มีความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตผ่องใส ร่าเริง บันเทิง เบิกบานด้วยอาการแช่มชื่นสดใสมืออยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลาย ผู้นำใดดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุขเจริญอกงาม

^{๗๓} สัมภาษณ์, พระมหาบุญเกิด เตชธมโม, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๔} สัมภาษณ์, พระสุวรรณ ขาดปลโย, วัดป่าบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ยิ่งขึ้นไป และ ๔. เป็นผู้มือบุเบกษา ความวางใจเป็นกลาง ที่จะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรักและชิงชัง อาฆาตพยาบาท พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนเองทำ^{๗๕}

การที่เราเป็นผู้ใหญ่บ้าน ต้องประกอบด้วยควมมีเมตตากรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ เป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข คือมีเมตตาด้วยภาวะของจิตใจที่มีเอื้อโย โมตรจิตคิดเกื้อกูลด้วยประโยชน์ปราศจากความอาฆาตพยาบาท ซึ่งเคียด โกรธแค้น แสดงออกทางสีหน้าและสายตา มองด้วยสายตาที่แสดงถึงใจที่เอบอาบด้วยความปรารถนาดี ปราศจากความมุงร้ายที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตาธรรมนี้ เป็นพรหมวิหารธรรมข้อหนึ่งที่พึงให้มีขึ้นภายในจิต ด้วยใจที่คิดปรารถนาสุขประโยชน์ดังเช่น คิดว่า จงอย่ามีเวร อย่ามีเบียดเบียน อย่ามีทุกข์ มีสุขรักษาตนให้สวัสดิ เกิด ดังนั้นจึงควรต้องแผ่เมตตาเข้ามาให้ตนเองก่อน แล้วจึงแผ่ไปให้คนอื่น เริ่มต้นกับคนที่เรารัก เพราะจะแผ่ไปง่าย แล้วจึงแผ่ไปในคนที่เป็กลาง ๆ แล้วจึงแผ่ไปให้คนที่เป็ศัตรูไม่ชอบใจกัน เมื่อทำได้อย่างนี้จะพิจารณาจะเห็นได้ว่าตนเองต้องมีความสุขเพราะจิตใจเราสงบ มีความกรุณา คือระวังไม่ให้คิดเบียดเบียนใคร และฝึกหัดใจให้คิดว่าเมื่อตนเองมีทุกข์ก็ต้องการความช่วยเหลือฉันทใด ผู้อื่นสัตว์อื่นก็ฉันทนั้น ดังนี้แล้วก็หัดใจให้ไม่นิ่งดูตาย ให้ชวนช่วยช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของผู้อื่น ตามความสามารถหรือตามที่ควรจะทำได้ แผ่จิตใจที่กรุณาออกไปแก่คนและสัตว์ทั้งหลายโดยเจาะจง หรือโดยไม่เจาะจงทั่วไป ด้วยความคิดว่าจงพ้นความทุกข์เดือดร้อน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติอบรมปรับปรุงภาวะที่มีอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ทีตนรักหรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณ ความเป็นผู้ที่มีมุทิตา คือ ยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปรับปรุงภาวะที่เป็นอยู่ให้เป็นธรรมขึ้น คือให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและผู้ทีตนรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่จำกัด ไม่มีประมาณ และอุเบกขา คือจิตที่มีอาการเป็นกลางเราต้องฝึกใจของเรา ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน คอยดูแลสุข ทุกข์ของชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาด้วยแล้ว มีวิธีอบรม คือระมัดระวังใจมิให้ขึ้นลงด้วยความยินดียินร้ายทั้งในคราวประสบความดีใจทั้งในคราวประสบกับความเสียใจ เมื่อภาวะของจิตเป็นเช่นนี้เกิดขึ้น ก็พยายามระงับใจหัดคิดถึงกรรมและผลของกรรม^{๗๖}

ผู้ใดมีคุณธรรมตามพรหมวิหาร ๔ ผู้นั้นได้ชื่อว่า เป็นผู้มืพระคุณยิ่งใหญ่เพราะผู้ที่มีคุณธรรมตามพรหมวิหารคือ ๑.) เมตตา หมายถึง เรามีพฤติกรรมมีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตใจแผ่เมตตรจิต สนับสนุนกับผู้น้อย หวังความดีความงามแก่เขา เราอยากให้เขามีความสุข ไม่อยาก

^{๗๕} สัมภาษณ์, อ่ำ บุญปลุก, อาวุโสประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์, สำราญ โยทองยศ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ให้มีอันตรายจากความอาฆาตบาดหมางใจกัน ประรณามีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หวังให้เขาเจริญด้วยความรู้ ความสามารถอันเป็นทางให้เกิด ลาภ ยศ และชื่อเสียง รักษาตนให้ได้รับความสุขโดยสวัสดิภาพ จะไม่มีความคิดวิปริตในทางทำลาย ให้ร้ายป้ายสีในทางเสียหาย ไม่เป็นความจริงได้ สังคมก็จะอยู่เป็นสุข ๒.) กรุณา หมายถึง การกระทำในทางหวังดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ร้อน ตกทุกข์ได้ยาก ก็รู้สึกสงสาร ทุกข์ตามเขาไปเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนคนอื่นให้ได้รับความลำบากในการกระทำงาน กิจกรรมต่างๆ ย่อมมีความลำบากทั้งกายและใจ จึงมีความเห็นใจพลอยหาวิธีไม่ให้เกิดความลำบากแก่ผู้ทำงาน ด้วยการอำนวยการความสะดวก ๓.) มุทิตา หมายถึง ความชื่นบานในเวลาที่ได้รับความคิดเห็นเมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ความสามารถเจริญด้วยลาภยศ และชื่อเสียงพลอยชื่นชมยินดีตามด้วยคุณธรรม มุทิตาธรรมเมื่ออยู่ในดวงจิตผู้ใด ผู้นั้นย่อมปราบปรามซึ่งความริษยา อิจฉาริษยาในคุณงามความดีของผู้อื่นเมื่อผู้อื่นได้รับความดี ๔.) อุเบกขา หมายถึง มีความวางเฉย ไม่เสียใจ ไม่ดีใจ เมื่อสถานการณ์ไม่เอื้อที่จะแสดงพฤติกรรมตามคุณธรรมความมีเมตตา กรุณา และมุทิตาจิตได้ อุเบกขาธรรมเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่อย่างเราที่ต้องประพฤติดอย่างสม่ำเสมอ เมื่อมีผู้ประพฤติดีก็ต้องชมยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีของเขา แต่เมื่อมีผู้ประพฤติไม่ดีก็ต้องถูกตำหนิ ถูกลงโทษ แต่สำหรับหมู่บ้านโนนม่วงที่ผ่านมา ก็มีความสุขดีเพราะผู้ใหญ่บ้านเค้าเป็นคนมี พรหมวิหาร ๔ หมู่บ้านนี้ก็เลยสงบสุขพอสมควร^{๗๗}

พรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นธรรมประจำใจของเราอยู่แล้วแต่จะได้มากน้อยเท่าไรเท่านั้น เมตตา คือ ความรักใคร่ ประรณาคือต่อผู้อื่นและตัวเอง เมื่อเราเห็นใครที่อดอยากทุกข์ยากลำบาก ด้อยกว่าเรา เราอยากให้ความสุขด้วยการให้ทาน ช่วยเหลือสงเคราะห์เขา เมื่อเขามีความสุขเราก็มีความสุขด้วย แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน เช่น หมา แมว กำลังอดหิวข้าวอยู่ เราก็ให้อาหาร เขาก็มีความสุขในการกิน เราก็มีความสุข แต่ก็ต้องระวังเหมือนกัน ถ้าเราตามใจลูกหลาน เขาอาจพอใจ แต่เสียนิสัยก็เป็นได้ ต้องระวังด้วยนะตรงนี้ พรหมวิหาร มี ๔ ข้อ แต่ต้องเจริญเมตตาก่อน ไม่มีเมตตา กรุณามีไม่ได้ ไม่มีกรุณา มุทิตา อุเบกขาก็มีไม่ได้ การเจริญเมตตาต่างกว่าข้ออื่นทุกข้อ กรุณา คือ มีจิตใจสงสาร อยากให้เขาพ้นทุกข์ เป็นจิตที่สูงกว่าและยากกว่าเมตตา เป็นความปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ รู้จักผิดถูกเมื่อเขาทำผิดต้องชี้แจง แนะนำ สั่งสอน เพื่อให้เขาละความชั่วความผิดแก้ไขตัวเอง อันนี้เราต้องมีจิตใจกล้าหาญ ถ้าใจดีแต่ใจอ่อนก็ทำไม่ได้ เพราะเราเจตนาดีแต่เขาอาจจะไม่พอใจ อาจจะกระทบกระเทือนใจเขา เขาอาจจะโกรธเรา พ่อแม่ที่เมตตารักลูกก็มีเยอะ แต่คนที่มีกรุณาก็น้อย เพราะต้องดู ต้องว่า ต้องสอน บางทีก็ต้องลงโทษด้วย นี่เป็นกรุณา มุทิตา คือ พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีความสุข ทำจิตยากกว่ากรุณาอีก เขาได้ดีกว่าเรา เราไม่อิจฉา ยินดีมีความสุขกับเขาด้วย

^{๗๗} สัมภาษณ์, เสรี พิมพ์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เช่น เพื่อนรุ่นเดียวกับเราเรียนเก่งกว่าเรา หล่อกว่าเรา รวยกว่าเราตำแหน่งก็ได้สูงกว่าเรา ภรรยาของเขาสวยกว่าภรรยาเรา เราารู้สึกว่าเขาดีกว่าเรา มีความสุขกว่าเรา อะไร ๆ ก็ดีกว่าเราทุกอย่าง (จริง ๆ แล้วไม่แน่) แต่เรายินดีกับเขาด้วย อันนี้เป็นมูทิตาจิตมูทิตาจิตนี้ละเอียด ทำยาก ขนาด พระ ครูบา อาจารย์ ที่มีเมตตา กรุณา มาก แต่มูทิตาจิตนี้ก็มียาก มูทิตาจิต เป็นจิตที่ไม่โอ้อวด สูงกว่ากรุณา และทำยากกว่าอุเบกขา วางเฉยนี้ยิ่งยากกว่ามูทิตาจิตอีก อะไรจะเกิด ใครจะนึกหา ก็ไม่ให้หวั่นไหว เรารักษารักษาใจเป็นกลางเฉย ๆ เราต้องเข้าใจกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามกรรม ต้องเข้าใจเรื่องเหตุผลและเหตุปัจจัย เราต้องมีปัญญา จึงจะเกิดอุเบกขาได้ เช่น ลูกติดยาเสพติด พ่อแม่ก็ต้องทำใจอุเบกขา เพราะเราได้ทำดีที่สุดแล้วอุเบกขา ต้องประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา จึงจะเป็นอุเบกขาจริง ๆ^{๗๘}

คำอธิบายในพรหมวิหาร ๔ นี้ ไม่ต้องอธิบายมาก เพราะเป็นธรรมประจำใจชินหอยู่เป็นปกติของเราชาวพุทธอยู่แล้วมี เมตตา แปลว่า เรามีความรัก หมายถึงความรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี แต่ต้องไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ จะเป็นผลตอบแทนทางกำลังใจ หรือวัตถุก็ตาม จึงจะตรงกับคำว่า เมตตา ถ้าทำไปแล้วหวังตอบแทนบุญคุณด้วย ด้วยการแสดงออกของผู้รับเมตตาหรือหวังตอบแทนด้วยวัตถุ ความต้องการอย่างนั้นถ้าปรากฏในความรู้สึกเป็นเมตตาที่เจือด้วยอารมณ์กิเลส ก็ถือว่าไม่ตรงต่อเมตตาในพรหมวิหารนี้ ลักษณะของเมตตา คือ สร้างความรู้สึกคุณอารมณ์ไว้ตลอดวันว่า เราจะหวังสร้างความเมตตาสงเคราะห์ เราจะไม่สร้างความสะเทือนใจ ความลำบากกายให้เกิดมีขึ้น เพราะความสุขความทุกข์ของคนและสัตว์ทั้งมวล เราถือว่าเป็นภาระของเรา ที่จะต้องสงเคราะห์หรือสนับสนุน ความทุกข์มีขึ้น เราจะมีทุกข์เสมอด้วยเขา ถ้าเขามีสุขเราจะสบายใจด้วยกับเขา มีความรู้สึกรักคนและสัตว์ทั่วโลก เสมอด้วยรักตนเอง มีกรุณา หมายถึง ความปรานี ปรารถนาให้เขาพ้นทุกข์ ความสงสารปรานีนี้ มุ่งหน้าสงเคราะห์คนและสัตว์ที่มีความทุกข์อยู่ ให้หมดทุกข์ตามกำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์เท่าที่จะทำได้ ลักษณะกรุณา ก็คือการสงเคราะห์ในการให้ปันด้วยวัตถุตามกำลังที่พอจะช่วยให้ หมายความว่า ถ้าผู้ที่จะสงเคราะห์ขัดข้องทางวัตถุ ถ้าตนเองแสวงหามาได้ไม่พอเหมาะพอดี ก็แนะนำให้ผู้หวังสงเคราะห์ ไปหาใครคนใดคนหนึ่ง ที่คิดว่าเขาจะสงเคราะห์ เป็นการชี้ช่องบอกทางถ้าเขาขัดข้องด้วยวิชา ก็สงเคราะห์บอกกล่าวให้รู้ตามความรู้ ถ้าตนเองรู้ไม่ถึงก็แนะนำให้ไปหาผู้ที่เรารู้ว่ามีความรู้พอบอกได้ มีมุทิตา มีจิตอ่อนโยน หมายถึงจิตที่ไม่มีความโอ้อวดริษยาเจือปน มีอารมณ์แจ่มใสชุ่มชื่นตลอดกาลเวลา เห็นใครได้ดีก็ mừngใจ ชื่นอกชื่นใจ มีอาการคล้ายกับตนพลอยได้ด้วย โลกนี้จะเต็มไปด้วยความสุข ปราศจากภัยอันตรายทั้งมวล คิดยินดีให้ชาวโลกทั้งมวลเป็นผู้มีโชค ดีตลอดวันและคืน อารมณ์พลอยยินดีนี้ต้องไม่เนื่องเพื่อผลตอบแทน ถ้าหวังการตอบแทนแม้แต่เพียงคำว่าขอบใจ อย่างนี้เป็นมูทิตาที่อิงกิเลสนะ ไม่ตรงต่อมูทิตาในพรหมวิหารนี้ ความแสดงออกถึงความ

^{๗๘} สัมภาษณ์, เพื่อน เนื่องวงศา, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ยินดีในพรหมวิหาร ไม่หวังผลตอบแทนด้วยกรณีใด ๆ ทั้งสิ้น และสุดท้าย มีอุเบกขา ความวางเฉย ไม่ใช่เฉยตลอดกาล ใครจะเป็นอย่างไรก็เฉย ความวางเฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึงเฉยโดยธรรม คือ ทรงความยุติธรรมไม่ลำเอียงต่อผู้ใดผู้หนึ่ง ที่จะต้องได้รับทุกข์หรือรับสุข พร้อมกันนั้นก็มีความสุข ประกอบด้วยความเมตตาปราณี พร้อมทั้งจะสงเคราะห์ในเมื่อมีโอกาส^{๗๙}

การเจริญพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตาพรหมวิหาร คือ เราคิดให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขด้วยกัน กรุณาพรหมวิหาร คือเราปรารถนาให้สัตว์ทั้งปวงที่เป็นทุกข์อยู่ ให้พ้นจากทุกข์ทั้งสิ้น มุทิตาพรหมวิหารเราปรารถนาให้สัตว์ทั้งปวงที่ได้สุขสมบัติหรือคุณสมบัติแล้ว จงดำรงอยู่ในสุขสมบัติหรือคุณสมบัติของตน อย่าได้พลัดพรากจากสุขสมบัติหรือคุณสมบัติที่ตนได้แล้ว และ อุเบกขาพรหมวิหาร มีความเพิกเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ในสัตว์ทั้งหลายที่ได้สุขหรือได้ทุกข์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หากบุคคลใดมีพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมประจำตนแล้ว ก็นับว่าผู้นั้นมีคุณธรรมของ "ผู้ใหญ่" หรือ "ผู้ปกครอง" อย่างสมบูรณ์ จะเป็นผู้นำชุมชนใด ก็จะเป็นร่มโพธิ์ ร่มไทรหรือเป็นที่พึ่งที่อาศัยของผู้ nhỏ หรือผู้อยู่ใต้ความปกครองได้เป็นอย่างดี จะว่าไปแล้วพรหมวิหาร ๔ นั้นเป็นคุณธรรมที่มนุษย์เราทั้งหลายพึงเจริญ ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่า หมู่สัตว์หรือปวงชนผู้ที่ยังมากด้วยกิเลสหยาบ หรือ กิเลสกลาง ๆ นั้นมักต้องเวียนอยู่ในกิเลสวัฏฏ์ ความมีกิเลสดังกล่าวแล้ว คือมีกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ที่เป็นความผูกโกรธ พยาบาท จองเวร เบียดเบียน เพราะความหลงผิด ยึดมั่น ถือมั่น เห็นแก่ตัวตน และพวกพ้อง ซึ่งเป็นการยากแก่การปฏิบัติธรรม อันเป็นเครื่องช่วยให้พ้นทุกข์เป็นการถาวรได้ พระพุทธองค์ จึงได้ทรงสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนผู้ใคร่จะพ้นทุกข์ ประกอบจิตใจของตนให้อยู่ในพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาพรหมวิหารนี้ เพื่อให้จิตใจสงบระงับจากอกิเลสทั้งหลาย อันเป็นเครื่องขวางกั้นการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์^{๘๐}

เมตตา กรุณา และ มุทิตา เกิดขึ้นได้ง่ายก็เพราะเรามี ความเห็นที่ถูกต้องในเรื่องของโลก และชีวิต เราตระหนักและเห็นแจ่มชัดอยู่เสมอว่าทุกชีวิตล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เมื่อเรามีเมตตา กรุณา เราจะลงมือกระทำการช่วยเหลือผู้อื่นได้ง่ายด้วยความจริงใจ เต็มใจและไม่ปรารถนาสิ่งตอบแทน เพราะการตอบแทนเกิดขึ้นแล้วโดยอัตโนมัติ คือความสุขในใจของเราตั้งแต่เมื่อคิดจะทำกำลังทำและได้ทำไปแล้ว ส่วนอุเบกขา ไม่ควรแปลว่า "การวางเฉย" เพราะอาจจะกลายเป็น การละเลย ไม่ใส่ใจ ไม่มีน้ำใจ หรือ "ทองไม่รู้ร้อน" เราควรยึดถือความหมายที่ว่า "ความวางใจเป็นกลาง" จะดีที่สุดเพราะมันคือการทำให้หนึ่ง ยอมรับความจริงตามที่มันเป็น เมื่อแสดงความเมตตา กรุณาอยู่ก็ ต้องใช้อุเบกขาคอยกำกับด้วย เพราะความใกล้ชิด หรือความรัก

^{๗๙} สัมภาษณ์, เลื่อน พันธยางกุล, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์, บุญแปง สิมะสี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ความผูกพันที่มากเกินไป จะทำให้ใช้เมตตาและกรุณาจนเกินขอบเขตได้ง่าย มีผลเสียได้มาก เช่น ลูกหลานเราที่เป็นเด็กเล็กเดินไปแล้วหกล้ม ถ้าไม่ระวัง พลังแห่งความรักความห่วงใยของเราจะทำให้เราเมตตา กรุณาจนต้องวิ่งไปอุ้มหรือช่วยประคองให้เขาลุกขึ้นทันที แต่ถ้ามีอุเบกขากำกับก็จะเห็นว่า การหกล้ม ควรจะเป็นโอกาสให้เขาได้เรียนรู้ การลุกขึ้น ด้วยตัวเองให้ได้ แต่ใจก็ไม่ได้นิ่งดูตาย พร้อมเสมอที่จะช่วยเหลือเมื่อจำเป็น การโอ้อวดใจเด็กจนเสียคนก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะมีอุเบกขา ดังกล่าวเป็นเครื่องกำกับ เมตตา และ กรุณา^{๘๑}

พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจของเรา เพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เณกเช่นพรหม ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๔ ประการ คือ เมตตา ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา ความปรารถนาอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา ความยินดีที่ผู้อื่นมีความสุขในทางที่เป็นกุศล อุเบกขา การวางจิตเป็นกลาง การมีเมตตา กรุณา มุทิตา เป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าตนไม่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ จิตตนจะเป็นทุกข์ ดังนั้น ตนจึงควรวางอุเบกขาทำวางใจให้เป็นกลาง และพิจารณาว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ได้เคยกระทำไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม กรรมนั้นย่อมส่งผลอย่างยุติธรรมตามที่เขาผู้นั้นได้เคยกระทำไว้อย่างแน่นอน^{๘๒}

พรหมวิหาร มี ๔ ประการ คือ ๑. เมตตา เป็นเรื่องของจิตใจ เพราะเป็นความปรารถนา คือ ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขไม่มีอะไรแตกต่างในความเป็นชีวิต ทั้งผู้อื่นสัตว์อื่นและตนเอง คือ เราจะให้อะไรใคร เราจะต้องมีเสียก่อน ผู้ไม่มีจะให้กับไม่ได้ จะปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขก็เช่นกัน ถ้าตัวเราเองไม่เป็นสุขจะมีความสุขที่ไหนไปแผ่ให้คนอื่น เมตตาที่ถูกต้องจะต้องออกจากใจที่อ่อนละมุน เป็นใจที่สงบจากความทุกข์ความร้อน สงบจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ใจที่กำลังทุกข์ร้อนด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง จะไม่มีพลังเมตตาเลย ตรงกันข้ามกลับมีแต่ความไม่เมตตาแม้แต่กับตัวเอง เพราะทำให้ตัวเองร้อน ไม่มีความสุข ๒. กรุณา เป็นเรื่องทางกาย เพราะเป็นเรื่องการช่วยเหลือ คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ มีทั้งทุกข์กายทุกข์ใจ แต่ที่จริงเมตตาและกรุณาไปด้วยกันแยกกันไม่ออกที่เป็นธรรมเป็นพรหมวิหารธรรมอย่างยิ่ง คือ ช่วยให้พ้นทุกข์ทางใจ เห็นใครทุกข์ เราก็มองนิ่งดูตาย ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อช่วย นั่นคือกรุณา ๓. มุทิตา คือ พลอยยินดีด้วยกับตัวเองและผู้อื่นได้ดีมีความสุข ซึ่งจะนำไปสู่ความดีอีกชั้นหนึ่ง ถ้ารู้จักคิดให้ถูก ให้รู้จักตั้งใจสงวนรักษาความดีความสุขที่ได้นั้นไว้และเพิ่มพูนให้ยิ่งขึ้นไม่ทะเยอทะยานให้ยิ่งขึ้นจนเกินไป เช่นได้ดีเพียงนั้นแล้วก็ยินดีกับการได้ดีเพียงนั้นของตัวเองอย่าไม่พอใจเพราะต้องการยิ่งไปกว่านั้น การพลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีความสุข ผลดีที่จะเกิดขึ้นนั้นเราเองจะเป็นผู้ได้รับก่อนใครทั้งหมด ๔. อุเบกขา คือ เราวางใจเฉย วางใจเป็นกลาง ไม่ยินดียินร้าย เมื่อสุขวิสัยจะ

^{๘๑} สัมภาษณ์, นาค แก้วบุญเรือง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์, สมัย หลักจันทร์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

เมตตากรุณาได้แล้ว ก็ยังไม่เกิดผลดียังช่วยให้เขาเป็นสุข พ้นจากความทุกข์ไม่ได้ จึงใช้อุเบกขาปลงใจลงให้ได้ว่าได้ทำสุดความสามารถแล้ว ได้เมตตากรุณาถูกต้องแล้ว ผลเป็นเช่นไรก็ต้องอุเบกขา^๓

ตัวเราต้องรู้ตัวเราเองดีว่ามีเมตตา คือ การมีใจที่เปี่ยมด้วยความรัก ความมีไมตรีความปรารถนาดี ความอยากให้ผู้อื่นมีความสุขและประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ซึ่งโดยความหมายก็ได้แก่ ความเป็นมิตรต่อกันนั่นเอง ซึ่งความเป็นมิตรคือการที่คนหนึ่งปรารถนาดีต่อผู้อื่น หรือปรารถนาให้ผู้อื่นตลอดจนสรรพสัตว์อื่น ๆ มีความสุข ประสบแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ในลักษณะนี้ ถือได้ว่า เป็นบุคคลที่ชื่อว่า มิตร เช่น พ่อ แม่ ดังพุทธภาษิตว่า “มารดาชื่อว่าเป็นมิตรในเรือนของตน” กรุณา คือ หลักแห่งใจที่เปี่ยมไปด้วยความสงสาร ความปรารถนาให้เขาพ้นจากความทุกข์ ฉะนั้นบุคคลผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติงาน อย่างเช่น อสม. ที่ทำอยู่นี้เมื่อได้ประสบพบเห็นความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ไม่ควรนิ่งเฉย และมีความกรุณาเป็นพื้นฐานทางจิตใจ เพราะถูกความกรุนากระตุ้นเตือน เพื่อให้เราทุกคนพ้นจากความทุกข์ มุทิตา คือ คุณธรรมที่ทำให้จิตอ่อนไหวไปตามอารมณ์หรือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่น ได้ดีมีสุข มุทิตา อาจมองในด้านความเป็นธรรมของมนุษย์ชาติก็ได้เพราะ หรือต่อการได้ลาภได้ยศ ได้รับความสุข ได้รับความสรรเสริญของผู้อื่น ได้รับอิสรภาพ ดังนั้น ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เมื่อประสบพบเห็นความสำเร็จ การพ้นจากความยากลำบาก ก็มีความพลอยยินดีกับเขา อุเบกขา หมายถึง ความวางเฉย ทั้งนี้เพราะบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจเป็นกลางเท่ากับว่า เป็นผู้ที่เหมาะสมแก่การพิจารณาและตัดสินใจที่สุด เพราะอุเบกขาเป็นข้อที่มีลักษณะแปลกไปจากพรหมวิหาร ๓ ข้อข้างต้น เพราะอุเบกขานั้นเน้นหนักถึงความเป็นกลาง วางเฉยต่อความเป็นจริงหรือกฎแห่งกรรม^๔

เมตตานั้น เป็นการแสดงออกทางจิตใจ เน้นการสร้างสรรค์ประโยชน์แก่ผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งหลาย มุ่งกำจัดความอาฆาต พยาบาท และที่สำคัญเราควรข่มจิตใจของตนไม่ให้เกิดความลำเอียงรักแบบเสนหา โดยไม่มีสติที่จะรัก จะชอบ เพียงแต่พึงพอใจตามรูปลักษณ์ภายนอกเพียงเท่านั้น มิได้ตรึงตรองอย่างรอบคอบเสียแต่ประการใดเลย

ความกรุณา คือ ความไม่เบียดเบียนเป็นบรรทัดฐาน ส่วนความสุขเป็นรส ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนโนนม่วงเรานั้นควรมี เพราะถ้ามีแล้วผู้ปฏิบัติงานก็จะรู้ว่าไม่ควรเบียดเบียนเพื่อนร่วมงานจะได้ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในชุมชนโนนม่วง และถ้าผู้ปฏิบัติงานมีกรุณาแล้วก็จะนำความสุขความสงบมาให้กับชุมชนโนนม่วงของเราเช่นเดียวกัน

มุทิตาเปรียบเหมือนมารดาบิดา ผู้มองบุตรน้อยคนเดียวของตน มีความชื่นชม มีความสงบึงแห่งจิตในความไม่หวาดกลัว ความสิ้นไปแห่งความไม่ชอบ เป็นดังนี้ มุทิตา คือ ความชื่นชม ไม่

^๓ สัมภาษณ์, น้อย นาคสิมทอง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^๔ สัมภาษณ์, แดง หงษ์อินทร์, อสม.ประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ริษยา ในความสำเร็จของผู้อื่น ทั้งจะต้องเป็นผู้มีน้ำใจให้กับผู้ร่วมงานโดยไม่หวังสิ่งใด ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่อิจฉาอันเป็นลักษณะของมูทิตาอย่างแท้จริง

อุเบกขา คือ ความวางเฉย ความเป็นกลาง ปราศจากอคติและมีลักษณะอาการเป็นกลาง ๆ ในสรรพสัตว์ มีภาวะสม่ำเสมอในสรรพสัตว์ สงบระงับความเสียใจและความดีใจ พิจารณาเห็นภาวะที่สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน^{๘๕}

การฝึกฝนในเรื่องปฏิบัติพรหมวิหาร คือ เราต้องมีเมตตา เราควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาปกติหรือเหตุการณ์ทั่วไปมองผู้อื่นในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อคนทั่วไป เราจะต้องมีการแผ่เมตตา ไม่เย้ยหยัน รังแก และริษยาผู้อื่น เรามีความกรุณาควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้รับความทุกข์และเดือดร้อนชวนชวนให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่น สนับสนุนและเข้าร่วมในงานสาธารณประโยชน์ ส่วนมูทิตา เราควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้ดี หรือประสบความสำเร็จ แสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางคืออุเบกขา ควรเจริญหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะช่วยเหลือใด ๆ ได้แล้วมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^{๘๖}

พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา คือเราคิดให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขด้วยกัน กรุณา คือเราปรารถนาให้สัตว์ทั้งปวงที่เป็นทุกข์อยู่ ให้พ้นจากทุกข์ทั้งสิ้น มูทิตา คือเราปรารถนาให้สัตว์ทั้งปวงที่ได้สุขสมบัติหรือคุณสมบัติแล้ว จงดำรงอยู่ในสุขสมบัติหรือคุณสมบัติของตน อย่าได้พลัดพรากจากสุขสมบัติหรือคุณสมบัติที่ตนได้แล้ว และอุเบกขาพรหมวิหาร มีความเพิกเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ในสัตว์ทั้งหลายที่ได้สุขหรือได้ทุกข์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

หากเรามีพรหมวิหารเป็นคุณธรรมประจำตนแล้ว จะเป็นผู้นำชุมชนใดก็จะเป็นที่พึ่งที่อาศัยของผู้อยู่ใต้ความปกครองได้เป็นอย่างดี จะว่าไปแล้วพรหมวิหาร ๔ นั้นเป็นคุณธรรมที่มนุษย์เราทั้งหลายพึงเจริญ ความมีกิเลส คือมีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ที่เป็นความผูกโกรธ พยาบาท จองเวร เบียดเบียน ยึดมั่น ถือมั่น เห็นแก่ตัวตน และพวกพ้อง ซึ่งเป็นการยากแก่การปฏิบัติธรรม อันเป็นเครื่องช่วยให้พ้นทุกข์เป็นการถาวรได้ พระพุทธเจ้า จึงได้ทรงสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนให้ประกอบจิตใจของตนให้อยู่ในพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อให้จิตใจสงบระงับจากกิเลสทั้งหลาย อันเป็นเครื่องขวางกั้นการปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์^{๘๗}

^{๘๕} สัมภาษณ์, อำไพ ทองบ้านหมุ่ม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๘๖} สัมภาษณ์, อุไร ยามี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๘๗} สัมภาษณ์, สุพัต จันทรเผื่อปาน, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

คุณธรรมพรหมวิหาร ๔ คือ ตัวเรามีการปฏิบัติเกื้อกูลต่อผู้อื่น ให้คนรอบข้างมีความสุข ใครปรารถนาที่จะให้เขามีความสุข มีจิตใจแผ่เมตตาจิต สนับสนุนกับคนรอบข้าง อยากให้เขามีความสุข มีความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ คือเรามีพฤติกรรมหวังดีเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ร้อน เราก็รู้สึกสงสาร หวังใจไปตามเมื่อเห็นเขามีความทุกข์ กรุณาธรรมเป็นเครื่องปราบปรามจิตใจไม่ให้คิดเบียดเบียนใครให้ได้รับความลำบากในการทำงาน จากนั้นเราก็มีความยินดีเมื่อเราเห็นผู้อื่นได้ดี มีความชื่นบานในเวลาที่ผู้อื่นได้รับความดี เมื่อเขามีความเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เจริญด้วยลาภยศ และชื่อเสียงพลอยชื่นชมยินดีตามด้วย เราวางตนเป็นกลาง มีความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีความมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นคุณธรรมของผู้ปกครอง ผู้นำในการครองคน^{๘๘}

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร จึงหมายถึง ธรรมประจำใจหรือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักของจิตใจ และกำกับความประพฤติ หรือเป็นธรรมที่ใช้ในการยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้ปกครอง ท่านผู้ใหญ่ ถ้าปฏิบัติตนโดยใช้พรหมวิหาร เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตแล้ว จึงจะชื่อว่า ได้ดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์ทั้งหลายโดยชอบ เท่าที่ได้พูดคุยกับชาวบ้านโนนม่วง ทุกคนรู้และเข้าใจความหมายของคำว่าพรหมวิหารดีและสามารถนำไปใช้ได้เหมาะสมทุกกาล

สังคหัตถ์ ๔

หลักสังคหัตถ์ ๔ หรือสังคหัตถ์ธรรม เป็นหลักธรรม ซึ่งใช้ในการสงเคราะห์ผู้อื่น อันจะเป็นเครื่องผูกไมตรี ประสานหมู่ชนเข้าด้วยกัน ธรรมอันเป็นหลักในการสงเคราะห์ ซึ่งมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ ๔ ข้อด้วยกัน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน สังคหสูตร^{๘๙} ว่า “การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติดนให้เป็นประโยชน์ ในโลกนี้ความเป็นผู้ต้นสม่าเสมอในธรรมทั้งหลายนั้น ตามควร”^{๙๐}

ความหมายและองค์ประกอบของหลักสังคหัตถ์ ๔

จากการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสังคหัตถ์ ๔ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายแนวทางที่สำคัญ คือ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวว่า สังคหผละ แปลว่า กำลังแห่งการสงเคราะห์ หรือมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญมากสำหรับการดำรงชีวิต ให้ชีวิตสำเร็จโดยอาศัยสังคหัตถ์ ๔ เรื่องมนุษยสัมพันธ์ ถ้าไม่มีมนุษยสัมพันธ์ก็จะมีคนมาช่วยทำงาน เมื่อไม่มีใครช่วยทำงานเขาก็ อยู่สังคมนั้นไม่ได้ไม่ได้พระพุทธองค์ทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้เรียกว่า

^{๘๘} สัมภาษณ์, ณฐนนท์ สามหาดไทย, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๘๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๓๗.

^{๙๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

สังคหวัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน คือทำหน้าที่เป็นกาวใจเชื่อมประสานคนทั้งหลายเข้าด้วยกันลึ้มสลัก ดังกล่าวนั้นคือ สังคหวัตถุนักบริหารจะสามารถผูกใจเพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาไว้ได้ ถ้ามีสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาการให้ทางจะช่วยให้ผู้คนอื่นไว้ได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทโศคนถมิตตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้”

๒. ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือก หรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเราจะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อ่อนหวานมานมิตรล้น	เหลือหลาย
หยาบบ่มีเกลอราย	เกลื่อนไกล
ดุจดวงศศิฉาย	ดาวดาษ ประดับนา
สุริยส่องดาราไร	เมื่อร้อนแรงแสง

๓. อัตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น” นักบริหารทำอัตถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ใต้บังคับบัญชาดังโคลงโลกนิติที่ว่า

อาศัยเรือนท่านให้	วิจารณ์
เห็นท่านทำการงาน	ช่วยพร้อม
แม้มีกิจโดยสาร	นาเวช
พายค่อยช่วยค้ำจ้วง	จรดให้จนถึง

๔. สมานัตตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงานขึ้นมาได้ นั่นคือถ้อยคำที่ว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” นักบริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการตัดสินใจของตนเองถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน นักบริหารต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มี สมานัตตาก็คือคนที่เป็ “เพื่อนตาย” ในโคลงบทนี้

เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งนี้
หาจ่าย หลายหมื่นปี	มากได้
เพื่อนตาย ถ้ายาแทนซี-	วาวาตม์
หายาก ฝากผีไ้	ยากแท้จักหา ^{๔๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของ สังคหวัตถุ ๔ คือ หลักธรรมที่เป็นเครื่อง ยึดเหนี่ยวน้ำใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ประกอบด้วย

๑. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุน หรือทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูด ให้ความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อัตถจริยา ทำประโยชน์ คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาละช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๔๒}

สรุปได้ว่าคำสอนทางพุทธศาสนา ที่เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของคน ให้เกิดความรักเกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของคน ผูกมัดใจคนให้เกิดความรักเกิดการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลทุกคน ร่วมสร้างสรรค์ประสานสังคมให้ดีงาม มีเอกภาพ เป็นทางเกิดของความสามัคคี ช่วยให้เกิดความรู้รักสามัคคีในกลุ่มคนอันประกอบไปด้วย ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา ทาน เป็นการให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้อื่น การเสียสละแก่กันและกัน ไม่ว่าจะเป็น วัตถุทาน อภัยทานหรือธรรมทานปิยวาจา เป็นการเจรจาจาที่สุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน เหมาะสม และมีความสัตย์จริง อุตถจริยา เป็นการประพฤติในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม ตามความเหมาะสมแก่ฐานะ และโอกาส เป็นผู้มีความน้ำใจ ไม่นิ่งดูดาย สมานัตตตา เป็นผู้วางตนให้เหมาะสมสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ไม่ดูถูกดูแคลนผู้อื่น วางตนเหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ ฐานะ และกาลเทศะ

^{๔๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.), หน้า ๗๐-๗๕.

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.), หน้า ๘๐-๘๑.

คุณประโยชน์ของ สมานัตตตา ได้แก่

๑. ทำให้ครอบครัวและสังคมเป็นสุข
๒. ปราศจากการรังแกข่มเหงกัน มีแต่ความเห็นอกเห็นใจกัน
๓. ทำให้สานสัมพันธ์ในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่น
๔. ทำให้การพัฒนาประเทศบรรลุเป้าหมายรวดเร็ว^{๙๓}

ผู้ศึกษาวิจัย ได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงธรรมเรื่อง สังคหวัตถุ ๔ ของพระธรรมกถึกจำนวน ๕ รูป และชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่นำหลักธรรมเรื่อง สังคหวัตถุ ๔ ไปใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองคน จำนวน ๑๕ คน ดังนี้

หลักสังคหวัตถุ ๔ ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกันพระพุทธร่องค์ทรงเปรียบเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความเจริญในโลก ชาวพุทธศาสนิกชนชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ของเราจำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้ง ๔ ประการนี้ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา การพูดถ้อยคำที่น่าฟัง อัตถจริยา ประพฤติเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลายนั่นเอง เพื่อการครองตน ครองคน ครองงาน หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้เป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ประการหนึ่ง ที่แสดงถึงความเป็นผู้มีมิตรไมตรีต่อกันของคนในสังคม โดยที่คนแต่ละคนมีความโอบอ้อมอารีรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามกำลังความสามารถ รู้จักพูดจาสนทนา ปราศรัยด้วยวิธีไพเราะเสนาะหุ่ ดังบทประพันธ์ที่ว่า “อันอ้อยตาลหวานลิ้มแล้วสิ้นซาก แต่ล้นปากหวานไม่รู้หาย” รู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วยการสงเคราะห์ทั้งกำลังกาย วาจา และใจ และด้วยการครองคน จากการฟังธรรมของพระธรรมกถึกแล้ว จะเห็นได้ว่า ยังไม่ค่อยได้ผลนัก ชาวบ้านยังไม่ค่อยโอบอ้อมอารีต่อกันนัก^{๙๔}

คำสอนของพระพุทธร่องค์ เป็นสัจธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเอง และทำให้ผู้ปฏิบัติพันทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริงธรรมของพระพุทธร่องค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์เป็นธรรมโอสถขนานเอกที่สามารถเยียวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์ มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตากรุณาปราณี มีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกัน สังคหวัตถุธรรมนั้นช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคบรถซึ่งเล่นไปไว้ได้ ชาวพุทธศาสนิกชนในโนนม่วง ชอบที่จะอยู่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้างเป็นที่

^{๙๓} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือจริยศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.), หน้า ๒-๒๕.

^{๙๔} สัมภาษณ์, พระครูอาทรภิธานธำรง, เจ้าอาวาสวัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ยอมรับนับถือของทุก ๆ คน และปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญ มากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย หลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคนผูกใจคนและประสานหมู่ชนชาวพุทธให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อกันทำให้สังคมเป็นสุข^{๙๕}

หลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ คือ การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยการให้สิ่งของ หรือให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ปิยวาจา วาจาน่ารัก พูดอย่างรักกัน วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ ทำประโยชน์แก่เขาหลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และการทำในสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม สมานัตตตา เราทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะ เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูบาอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย^{๙๖}

สังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่น การเสียสละ การเฉลี่ยแบ่งปันกัน ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ เป็นคำจริง คำสัตย์ เป็นคำอ่อนหวาน คือ ไพเราะ เป็นที่รักของทุกคน เพราะตามธรรมชาติคนทุกคนต้องการให้คนอื่นพูดดีกับตนทั้งนั้น เป็นประโยชน์ในความสัมพันธ์กับบุคคลทั่วไป อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือให้งานสำเร็จ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งด้านกำลังความคิด กำลังปัญญา การช่วยเหลือกันในครอบครัว การช่วยเหลือระหว่างญาติต่อญาติ เพื่อนต่อเพื่อนนั่นเอง สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอไม่ถือชั้นวรรณะในชนทั้งหลายก็ดีเสมอกันในสุข และทุกข์ โดยร่วมกันรู้ร่วมกันแก้ไขก็ดี ตลอดถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในทุกกรณี^{๙๗}

สังคหวัตถุ ๔ คือหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนอื่น การรู้จักผูกไมตรีเอื้อเฟื้อ เกื้อกูลของการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน มีอยู่ด้วยกัน ๔ ประการ คือ ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ เราเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ในชุมชน

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระอธิการนิยม สมจาโร, เจ้าอาวาสวัดป่ามหานาราม ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๖} สัมภาษณ์, พระอธิการครุฑ ปภาโร, วัดลานหญ้า ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๙๗} สัมภาษณ์, พระมหาบุญเกิด เตชธมโม, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ของเรา ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว จะช่วยให้เราไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่ว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราตายไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ พระธรรมกถึกท่านเทศน์บอกให้มีความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจา นั้น จะต้องพูดมีหลักคือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ อรรถจริยา คือ การที่เรารู้จักสงเคราะห์หรือการประพฤตินในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่น สมานัตตา คือ สอนให้เราเป็นคนมีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย^{๙๘}

ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การที่เราได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เราแบ่งปันช่วยเหลือกัน ด้วยสิ่งของ การให้ทานก็เพื่อขจัดกิเลส เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่เรามีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มัวตูลู่สิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอรรถภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อนบ้าน ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพอ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคีในหมู่บ้านของเรา ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจาเรามีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ ๒ แบบ ได้แก่ คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียด คำแดกดัน คำสบถ กับคำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี ข้อต่อมาคืออรรถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงเล็ก ๆ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในชุมชน หมู่บ้าน มุ่งสอนให้เราพัฒนาตนเอง ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในชุมชนของเราที่เราอาศัยอยู่ ไม่นิ่งดูดายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่น และชุมชนโนนม่วงของเราได้ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามกำลัง และเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา สมานัตตา การวางตนเสมอดันเสมอปลาย คือการวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ คือ วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม ชุมชน เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เราอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่าง

^{๙๘} สัมภาษณ์, พระสุวรรณ ขาดปลโย, วัดป่าบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด

เสมอต้นเสมอปลายและ ปฏิบัติดังเราอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบคนอื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของชุมชน เมื่อเราทำดีแล้ว ก็ให้เห็นประโยชน์ของสังคมวัตถุ ๔ ที่อำนวยความสะดวกที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมก็คือว่า ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ในชุมชนโนนม่วงของเราด้วยความสุข เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน นอกจากนั้นก็ยังเป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนหมู่บ้านโนนม่วง ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ อีกอย่างเป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนหมู่บ้านโนนม่วงให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี ประการสุดท้ายช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในชุมชนหมู่บ้านโนนม่วงของเรา^{๙๙}

สังคมวัตถุ ๔ เป็นเสมือนยานพาหนะที่จะนำพวกเราไปสู่ความสุขความเจริญ หมู่บ้านโนนม่วงของเรา ประกอบขึ้นด้วยคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน มีทั้งคนดีและคนไม่ดี มีทั้งคนที่ร่ำรวยและยากจน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัย สังคมวัตถุ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนแต่ละคนให้มีความผูกพันกันเพื่อหมู่บ้านโนนม่วงของเรา จะได้ดำรงอยู่ในความสงบ และได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น พระธรรมกถึกชี้แนะไว้ว่า ถ้าหมู่บ้านโนนม่วงของเราปราศจาก สังคมวัตถุ ๔ แล้ว หมู่บ้านโนนม่วงของเรานั้นก็จะมีแต่ความยุ่งเหยิง ไม่สงบสันติสุข ด้วยเหตุดังกล่าวพุทธศาสนิกชนในหมู่บ้านโนนม่วงของเราจึงต้องทำความเข้าใจเรื่องสังคมวัตถุ ๔ ให้ถ่องแท้คือ การรู้จักให้ทาน การเสียสละ หรือให้ปันสิ่งของ ๆ เราเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้แต่ฝ่ายเดียว ไม่เห็นแก่ตัว มีการเสียสละ การบริจาคทานต่อกัน ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจไม่พูดหยาบคายก้าวร้าวใส่กัน พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ เพราะการพูด เป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา กิจกรรมงานธรรมากรต่าง ๆ อาจประสบกับความล้มเหลว ถ้าหากไม่ใช้ปิยวาจาในการติดต่อสื่อสารกันและกัน เดียวกัน ก็อาจประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ถ้ารู้จักใช้ปิยวาจา ดังคำที่ว่า “พูดดีเป็นศรีแก่ปาก พูดมากปากจะมีสี” ต่อมาก็อดถจรียา คือเราประพฤติตัวเราในสิ่งที่เป็นประโยชน์กับคนอื่น ด้วยการปฏิบัติตามแนวทางที่มีความประพฤติชอบ ได้แก่ สมานัตตตา คือการเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติ เสมอต้นเสมอปลายนี้ จะช่วยให้เราเป็นคนจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย เราสามารถนำหลักธรรมดังกล่าวนี้มาใช้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งก็จะทำให้เรานั้นสามารถยึดเหนี่ยวน้ำ หรือครองใจผู้อื่นได้เป็นอย่างดีหลักอัน

^{๙๙} สัมภาษณ์, อ่ำ บุญปลูก, อาวุโสประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคน ให้อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านโนนม่วงของเราได้อย่างปกติสุข สามารถใช้เป็นตัวแบบแผนในการดำเนินชีวิต^{๑๐๐}

หมู่บ้านโนนม่วงของเราทุกวันนี้ จำเป็นอย่างมากที่จะต้องให้หลักธรรมในเรื่องของสังคหวัตถุ ๔ ให้มาก ๆ เพราะว่าเป็นหลักธรรมที่ช่วยหล่อเกื้อหนุนกันในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา เพราะหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ต้องการเยียวยาจากบาดแผลความขัดแย้ง ในเรื่องของสี่เหลืง สี่แดง ซึ่งสังคหวัตถุ มีอยู่ด้วยกัน ๔ อย่างคือ ทาน หมายถึงการให้ การแบ่งปัน การจุนเจือ ยังแบ่งออกเป็น ๓ อย่างคือ อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของที่เป็นวัตถุ การช่วยเหลือด้วยกำลังที่เรามียู่ อกัยทาน หมายถึง การให้อภัยกันและกัน ไม่พยาบาทจองเวรกันและกัน แม้แต่การให้อภัยศัตรูที่มามุ่งร้ายหมายเรา ก็ควรที่จะให้อภัย แต่บางคนกลับไม่เป็นเช่นนั้น กลับมีแนวคิดที่ว่า “บุญคุณต้องทดแทน แค้นต้องชำระ” “ทีเอ็งอย่าว่า ที่ข้าเอ็งอย่าไวย” ซึ่งถ้าหากว่าเรามองข้ามตรงนี้ และหันไปสมาทานหลักอกัยทานเราก็จะได้หลักที่ว่า “บุญคุณต้องทดแทน ความแค้นต้องให้อภัย” ธรรมทาน หมายถึง การแนะนำในสิ่งที่ดี ทานข้อนี้ถือว่ามีผลมากกว่าทานอื่น ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง” ปิยวาจา คือการพูด หมายถึงการพูดจา ด้วยถ้อยคำสัจ ไม่พูดปิดมดเท็จ ด้วยคำไพเราะ คือ “ปากหวาน ขานไพเราะ” เจรจาด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ซึ่งเป็นคำที่ฟังแล้วระรื่นหู ไม่แสลงหู อันเป็นการทำลายมิตรและไม่สร้างศัตรู เพราะทุกคนต่างก็ชอบฟังคำหวานและขานไพเราะทั้งนั้น เมื่อเราพูดไปแล้วมันจะเป็นนายของเรา ฉะนั้นก่อนเราพูด ต้องคิดไตร่ตรองว่า คำพูดนั้นเป็นคำแสดงหูหรือไม่ ทิ่มแทงใจคนอื่นหรือเปล่า และคำพูดนั้นถ้าหากว่าคนอื่นมาพูดกับเรา มันเป็นคมมีด คมดาบมาทำร้ายอันตรายหลังจากได้พูดไปแล้วหรือไม่ อัตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ หมายความว่า การทำตนให้มีความดี ไม่ว่าเราจะสูง ต่ำ คำ ขาว เป็นเพียงแค่คนธรรมดา แต่ว่ามีค่าต่อหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ก็ถือว่าเขาผู้นั้นทำคนให้เป็นมนุษย์ ทำคนให้เป็นสัตว์ประเสริฐได้ คือรู้แจ้งประโยชน์ตนก่อนแล้ว จึงควรชวนช่วยในประโยชน์ผู้อื่น สุดท้ายสมานัตตา หมายถึงการวางตัวอย่างเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวให้ถูกต้องตามกาลเทศ ไม่ใช่ว่าพอตัวเองได้ดิบได้ดี ก็ลืมเพื่อนพ้องน้องพี่ ญาติสนิทมิตรสหาย ที่เคยช่วยเหลือเกื้อกูลเรา การวางตัวในสถานะ เป็นการวางตัวในครอบครัว การวางตัวในสังคม เป็นการประพฤติตนอยู่ในความเสมอภาค เช่น การไม่เอารัดเอาเปรียบเพื่อนสนิทมิตรสหาย^{๑๐๑}

การปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ คือการให้การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ทานอาจให้ได้ ๒ วิธีด้วยกัน คือ อามิสทาน ให้สิ่งของแก่เพื่อนหรือผู้อื่นที่ด้อยกว่ารวมทั้งการให้รางวัลต่าง ๆ วิทยาทาน

^{๑๐๐} สัมภาษณ์, สำราญ โยทองยศ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์, เสรี พิมพ์า, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

หรือธรรมทาน การให้ธรรมการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน หรือการให้ในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ กล่าววาทะสุภาพไพเราะ อ่อนหวาน มีทางเสียพยายามหลีกเลี่ยงคำที่ขัดแย้งกัน พูดจาอ่อนโยนเสียดื้อสัส ต้องรู้จักพูดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง เมื่อได้ฟังแล้วเกิดกำลังใจที่จะส่งเสริม สนับสนุนให้ทุกคนในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา อยากทำความดีให้ยิ่งขึ้นไปมีความเอ็นดูกัน ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา ตลอดจนวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะภาวะ ให้ความเสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่นเสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาของหมู่บ้านโนนม่วงของเราเมื่อประสบปัญหา^{๑๐๒}

สังคหัตถ์ ๔ มีทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่น การเสียสละ ความเป็นคนใจกว้างรู้จักเสียสละ เผื่อแผ่ เห็นใจคนอื่น ถ้ามองในแง่การปฏิบัติต่อกัน มุ่งถึงการเฉลี่ยแจกจ่ายต่อเพื่อนบ้านในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา อาจจะเป็นการแบ่งวัตถุที่จะเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค มีปิยวาจา หมายถึง การพูดเป็นที่รักให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กัน มิใช่คำที่ปั่นป่วนโกหกหลอกลวง ควรพูดกันด้วยใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ไม่พูดด้วยโทสะ มีอรรถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันรู้จักช่วยเหลือตัวเองและคนในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ก็จะนำพาความเจริญมาสู่หมู่บ้านโนนม่วงของเรา และประเทศชาติ และข้อสุดท้ายสมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะการรักษาระเบียบวินัยอันดีของหมู่บ้านโนนม่วงของเราที่เราพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยตามหน้าที่ของตัวเอง^{๑๐๓}

สังคหัตถ์ ๔ คือ หลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของคนในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา คือการให้ทานการให้สิ่งที่ควรให้ ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะน่าฟัง พูดในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ อรรถจริยา การประพฤติประโยชน์แก่ตนเองแก่ และผู้อื่นในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา สมานัตตตา ประพฤติตนให้เสมอดันเสมอปลาย ไม่ถือตัว^{๑๐๔}

สังคหัตถ์ ๔ สร้างมิตร ผูกสัมพันธ์ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่น หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ด้วยกัน คือทาน (การให้) คือ การเสียสละ การแบ่งปัน ฝึกให้เราเป็นผู้ให้ ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว เอื้อเฟื้อแบ่งปัน ซ่อนนี้จะเห็นว่าคนรวย ๆ ส่วนมากมักจะทำโดยการนำของไปบริจาคเป็นประจำสม่ำเสมอ ทำให้คนที่ได้รับของเกรงใจ ยิ่งเราให้ทานมากก็ยิ่งเหมือนมี

^{๑๐๒} สัมภาษณ์, เพื่อน เนื่องวงศ์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์, เลื่อน พันธยางกูล, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์, บุญแปง สิมะลี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

บารมีมาก แต่ ถ้าเราไม่ได้มีเงินมากมายจะไปแจกของคนอื่นเป็นประจำได้อย่างไร ก็อาจจะแบ่งปันของที่มีอยู่ให้กับผู้อื่น เพื่อนบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่บ่อย ๆ สมำเสมอก็เหมือนกับการให้ทาน หรือ การทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ปิยวาจา (พูดจาไพเราะ) คือ การพูดด้วยความจริงใจ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ พูดให้เหมาะสมกับกาลเทศะ พูดด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน การพูดที่ดีต้องเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบคาย และพูดเพื่อเจ้า การพูดชมคนอื่นด้วยความจริงใจ คนทั่วไปมักจะมองผู้อื่นในจุดอ่อน จุดด้อย และมักตำหนิ วิพากษ์วิจารณ์แต่จริง ๆ แล้วถ้าเราเริ่มการเปลี่ยนแปลงตนเอง จากหาข้อเสียของผู้อื่น เป็นหาข้อดีของผู้อื่น และกล่าวชมเชยด้วยความจริงใจ เท่านั้นก็เป็น ปิยวาจา เพราะถ้าชมแบบไม่จริงใจ ผู้รับคำชมก็สามารถรู้สึกได้เช่นกัน อตถจริยา (ทำตัวให้เป็นประโยชน์) เห็นผู้อื่นทำอะไรอยู่แล้วเราพอจะช่วยได้ก็เข้าไปช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เพียงเท่านั้นก็เป็นการทำตัวให้เป็นประโยชน์แล้ว สมานัตตา (สมำเสมอ) ทำตัวดีเสมอต้นเสมอปลาย สมำเสมอ ให้ทานแบ่งปันเป็นประจำ พูดจาชมเชย กันบ่อย ๆ ทำตัวให้เป็นประโยชน์อย่างสมำเสมอ เมื่อเราสามารถปฏิบัติได้ครบทั้งสี่ข้อแล้วก็จะเป็นผู้กมิตร์ สร้างสัมพันธ์ ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นในหมู่บ้านโนนม่วงของเราได้เป็นอย่างดี^{๑๐๕}

สังคหวัตถุ ๔ หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การที่เรามาอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านโนนม่วงของเรานั้นต้องปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข พระพุทธเจ้า ท่านทรงได้ให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุขคือ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งประกอบด้วย ทาน คือการให้ เราจะเห็นว่าหลักธรรมหลายข้อของพระพุทธเจ้า จะขึ้นต้นด้วย “ทาน” เพราะเราทุกคนล้วนมีกิเลส ซึ่งกิเลสตัวแรกที่มีมักจะเจอคือ ความอยากได้ เมื่ออยากได้ก็เกิดความไม่อยากให้ ดังนั้น ทานจึงมักอยู่เป็นข้อเบื้องต้นในหลักธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการอยู่ร่วมกัน ทานในที่นี้ ๒ ก็คือ ทานที่ให้เป็นบุญ และทานที่ให้เป็นคุณ ทานที่ให้เป็นบุญ ได้แก่ การสร้างกุศล บำเพ็ญบุญทั้งหลาย เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น ทานที่ให้เป็นคุณ ได้แก่ การให้สิ่งของการให้ของขวัญ เป็นต้น ในเรื่องของบุญกุศล ถ้าเป็นการทอดกฐินถือเป็นการให้แบบ จาคะ แต่ถ้าความมุ่งหมายแบบสังคหวัตถุ ๔ เรามุ่งที่การให้แบบที่ ๒ คือให้เพื่อเป็นคุณ เพราะมนุษย์ส่วนใหญ่มักขาดแคลน เมื่อเราไปช่วยเขา ก็เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกันขึ้นมา ปิยวาจา การพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความสุข เบิกบานใจ เช่นเราศึกษาธรรมะได้ข้อคิดดี ๆ ก็นำสิ่งเหล่านี้ไปบอกคนที่เรารัก คนที่เรารู้จัก สิ่งที่เราจะพูดนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เป็นคำสุภาพ ไพเราะนิมนวล พูดออกไปแล้วเกิดประโยชน์ เวลาพูดก็ต้องพูดด้วยจิตที่มีเมตตา เช่นว่า ถ้าเราจะไปตักเตือนใคร เราก็เลือกคำที่ดีไปบอกเขาไปบอกด้วยจิตที่เมตตาหวังดีต่อเขา เช่นเดียวกัน เมื่อเขามาบอกหรือตักเตือนเรา เราก็ต้องทบทวนว่าเขาอยากบอกอะไรกับเรา และหากเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่เราต้องปรับปรุงตัวให้ดีขึ้นเราก็ควรไปขอบคุณเขา อตถจริยา คือทำตนให้

^{๑๐๕} สัมภาษณ์, นาค แก้วบุญเรือง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เป็นประโยชน์ บางครั้งในการทำงานอาจขัดแย้งกันแต่ถ้าเราช่วยกันงานที่ว่ายากก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้ ถ้าเราร่วมมือกัน เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้เราเกิดรักความผูกพันของคนที่อยู่ร่วมกันในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนดี มีประโยชน์เสียก่อน และสร้างประโยชน์ให้คนอื่นรอบข้าง สมานัตตาคือ การวางตนให้พอดีในหน้าที่ของตนอย่างสมอดันเสมอปลาย คือ วางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะอะไร เช่น พ่อก็มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก แม่ก็มีหน้าที่ดูแลบ้านดูแลครอบครัว ลูกเองก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน และเมื่อเราทำงาน ถ้ามีใครไม่ทำตามหน้าที่แล้ว ย่อมจะเกิดปัญหาเรื่องการก้าวร้าวหน้าที่กันตามมา จนอาจส่งผลให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตขึ้นได้ อย่างนี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้การวางตนให้เหมาะสม จะช่วยให้ไม่ต้องระแวงระแวงในการทำหน้าที่ของตน ซึ่งจะส่งผลให้เราอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านโนนม่วงของเราได้อย่างปลอดภัยและสบายใจ^{๑๐๖}

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เกี่ยวกับนักบริหาร นักปกครองที่ดี นักการเมืองโดดเด่น และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของนักปกครองแต่ในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ปัจจุบันน้อยคนนักที่จะนำหลักทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการเมืองจริง ๆ หายากมาก เพราะส่วนมาก ทุกคนยกผลประโยชน์ของตัวเองเป็นที่ตั้ง มีใครยาวสาวได้สาวเอานั่นเองทำให้บ้านเมืองเต็มไปด้วยความขัดแย้ง เช่น ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ค่าครองชีพสูง อัตราการว่างงาน วิกฤตการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น จากการปกครอง ที่ไม่สามารถครองศรัทธาของประชาชนได้ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายตามมาในภายหลัง ดังที่สังคมในยุคปัจจุบันกำลังเป็นอยู่ทางออกและทางแก้ปัญหาคือการนำหลัก สังคหวัตถุ ๔ ประการมาใช้ก็มี ๔ ประการ ดังนี้ ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ มีวาจาที่ไพเราะ อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤตินิสัยที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สมานัตตาคือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติสมอดันเสมอปลาย^{๑๐๗}

สังคหวัตถุ แปลว่า วิธีสงเคราะห์ หมายถึง วิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น พุดง่าย ๆ สังคหวัตถุ ก็คือ ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คน นั่นเอง มีทั้งหมด ๔ ประการ ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทาน แก่นสมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เป็นการชำระจิตใจของเราให้สะอาด ยกระดับจิตใจเราให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่ตนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับรำรวย

^{๑๐๖} สัมภาษณ์, สมัย หลักจันทร์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์, น้อย นาคสมทอง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอหังการมากเกินไป มากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อย ก็สามารถแบ่งปันให้ท่านผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ ปิยวาจา คือ การพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ เบิกบานใจ เช่นเราศึกษาธรรมะได้ข้อคิดดี ๆ ก็นำสิ่งเหล่านี้ไปบอกคนที่เรารัก คนที่เรารู้จัก สิ่งที่เราจะพูดนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เป็นคำสุภาพ ไพเราะนมนวล พูดออกไปแล้วเกิดประโยชน์ เวลาพูดก็ต้องพูดด้วยจิตที่มีเมตตา เช่นว่า ถ้าเราจะไปตักเตือนใคร เราก็เลือกคำอย่างดีไปบอกเขาไปบอกด้วยจิตที่เมตตาหวังดีต่อเขา เช่นเดียวกัน เมื่อเขามาบอกหรือตักเตือนเรา เราก็ต้องทบทวนว่าเขาอยากบอกอะไรกับเรา และหากเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่เราต้องปรับปรุงตัวให้ดีขึ้นเราก็ควรไปขอบคุณเขา และสิ่งสุดท้ายที่ต้องพิจารณาในการพูดคือ พูดให้ถูกเวลาและพูดให้ถูกกาลเทศะด้วย ถ้าจำเป็นต้องพูดในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม เช่น เวลาที่ผู้ฟังกำลังอารมณ์ไม่ดี หรือกำลังยุ่งนั้น เราก็ต้องเลือกคำให้ดีที่สุด หรือ เตือนเขาทีหลัง อรรถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในหมู่บ้านโนนม่วงของเราที่เราอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างหนึ่ง ดูตาย บั่นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น” คนที่ไม่หนึ่งดูตาย มีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่น และชุมชนหมู่บ้านโนนม่วงของเราได้ ก็เอาใจใส่ชวนช่วยช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังตาม” อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั่น สมานัตตตา วางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะอะไร เช่น พ่อก็มีหน้าที่เลี้ยงดูลูก แม่ก็มีหน้าที่ดูแลบ้านดูแลครอบครัว ลูกเองก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน และเมื่อเราทำงาน ถ้ามีใครไม่ทำตามหน้าที่แล้ว ย่อมจะเกิดปัญหาเรื่องการก้าวล่วงหน้าที่กันตามมา จนอาจส่งผลให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตขึ้นได้ อย่างนี้เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้การวางตนให้เหมาะสม จะช่วยให้ไม่ต้องระวาดระแวงในการทำหน้าที่ของตน ซึ่งจะส่งผลให้เราอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ได้อย่างปลอดภัยและสบายใจ^{๑๐๘}

หลักสังคหวัตถุ ๔ ธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกันพระพุทธองค์ทรงอุปมาสังคหวัตถุ เปรียบเหมือนกับพาหนะที่จะนำคนไปสู่ความเจริญในโลก เพราะสังคมของชุมชนหมู่บ้านโนนม่วงเรา จำเป็นต้องอิงอาศัยธรรมะทั้ง ๔ ประการนี้ ได้แก่ ทาน การให้ ปิยวาจา การพูดถ้อยคำที่น่าฟัง อรรถจริยา ประพฤติเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น สมานัตตตา วางตนเสมอต้นเสมอปลายนั่นเอง หลักสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ เป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ประการหนึ่ง ที่แสดงถึงความเป็นผู้มีมิตรไมตรีต่อกันของคนในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา โดยที่คนแต่ละคนมีความโอบอ้อมอารีรู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามกำลังความสามารถ รู้จักพูดจาสนทนาปราศรัยด้วยวิจิไพเราะเสนาะหู ดังบทประพันธ์ที่ว่า

^{๑๐๘} สัมภาษณ์, แดง หงษ์อินทร์, อสม.ประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

“อันอ้อยตาลหวานลิ้มแล้วสิ้นซาก แต่ลุ่มปากหวานหูไม่รู้หาย” รู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้วยการสงเคราะห์ประชาชนทั้งกำลังกาย วาจา และใจ และรู้จักวางตน^{๑๐๙}

สังคหวัตถุทั้ง ๔ ด้านคือทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของของตนเองแก่ผู้อื่น การเสียสละ ความเป็นคนใจกว้าง รู้จักเสียสละ เพื่อแม่ เห็นใจคนอื่น ถ้ามองในแง่การปฏิบัติต่อกัน ท่านมุ่งถึงการเฉลี่ยเจือจางต่อเพื่อนบ้านในชุมชนหมู่บ้านโนนม่วง เพื่อนมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทั่ว ๆ ไป เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข การเฉลี่ยแบ่งปันกันนี้ อาจจะเป็นการแบ่งวัตถุที่จะเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค หรือการเฉลี่ยแรงงานช่วยเหลือ เช่น การวานกัน การลงแขกเกี่ยวข้าว เพื่อให้งานสำเร็จโดยเร็ว และรวมถึงการที่คนมีน้ำใจห่วงใยกัน โดยให้กำลังใจเมื่อยามเจ็บป่วยหรืออยู่ในสภาพลำบากตลอดจนการให้สติ เมื่อผู้อื่นกำลังดำเนินชีวิตที่ผิด ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยกย่อง องค์ประกอบของปิยวาจา มีดังนี้ เป็นคำจริง คำสัตย์ ไม่ใช่คำที่ปั้นขึ้นโกหกหลอกลวง เป็นคำอ่อนหวาน คือ ไพเราะ ทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลินสบายใจ ฟังง่าย ไม่รู้เบื่อ อัถถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือชวนช่วยช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้านโนนม่วงของเรา ตลอดถึงการแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม การช่วยเหลือระหว่างญาติต่อญาติ เพื่อนต่อเพื่อน รวมทั้งเพื่อนบ้านต่อเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมชาติต่อเพื่อนร่วมชาติ หรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนั่นเอง สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอคือการทำตนเสมอต้นเสมอปลายก็ดี ปฏิบัติสม่ำเสมอไม่ถือชั้นวรรณะ ในชนทั้งหลายก็ดีเสมอกันในสุขและทุกข์โดยร่วมกันรู้ ร่วมกันแก้ไขก็ดี ตลอดถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในทุกกรณี อันแสดงถึงความเป็นผู้ไม่ถือตัวทั้งสิ้น^{๑๑๐}

ความหมายของสังคหวัตถุว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน ในชุมชนหมู่บ้านโนนม่วง อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์กัน ซึ่งมีอยู่ ๔ ข้อคือ ทาน หมายถึง การให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกัน ซึ่งเป็นข้อสำคัญเพราะว่า ทุก ๆ คนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกันอยู่ในด้านต่าง ๆ ในด้านวัตถุเช่น ทรัพย์สินเงินทองเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ในด้านกำลังกาย ช่วยกระทำการกิจการของกันและกันทางกาย ในด้านวาจาพูดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ควรพูดจา ในด้านสติปัญญา ช่วยให้ความรู้ ให้การแนะนำ ในข้อที่ควรจะแนะนำต่าง ๆ การให้การเฉลี่ยเผื่อแผ่เจือจางทุกคนทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้น้อย ต่างก็ควรจะมีทาน คือให้การช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การ

^{๑๐๙} สัมภาษณ์, อำไพ ทองบ้านทุ่ม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์,อุไร ยามี่, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยมีจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาด้วยคำซึ่งเป็นที่ยกเป็น ที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็น ที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจาที่อาจเสียดแทงน้ำใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่ทุกคนจะต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมวาจา ที่จะพูดออกไปให้เป็นวาจาที่ สุภาพ ที่เหมาะสม แม้ว่าในบางคราวต้องทำงานเหน็ดเหนื่อยก็ตาม สิ่งที่จะเป็นเครื่องในการควบคุม การพูดของเราให้ไพเราะก็คือ สตินั่นเอง ดังนั้น การพูดหรือการแสดงออกทุกครั้ง ต้องมีสติอยู่เสมอ อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หมู่บ้าน โนนม่วงหรือว่า สถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย ที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติ สิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถปฏิบัติได้ทั้ง กาย วาจา ใจ ในทุกเวลาทุกโอกาส สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอดันเสมอ ปลาย ซึ่งหมายถึง การรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติ ทั้งผู้ใหญ่ทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ ที่ บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของชุมชนหมู่บ้าน โนนม่วง กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่าง ๆ ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง^{๑๑๑}

ในหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ไว้เรียกว่า สังคหวัตถุ หมายถึงวิธีผูกใจคน พระองค์ตรัสว่า รถม้าแล่นไปได้เพราะมีลิ่มสลักคอยตรึงส่วนประกอบต่าง ๆ ของรถม้าเข้าด้วยกันฉันใด คนในชุมชน หมู่บ้าน โนนม่วงก็ฉันนั้น คือทำหน้าที่เป็นกาวใจ เชื่อมประสานคนทั้งหลายในชุมชนหมู่บ้าน โนนม่วง เข้าด้วยกันลิ่มสลักดังกล่าวนี้คือ สังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่ ๑. ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นัก บริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ้วให้ทานแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาการให้ทางจะ ช่วยให้ผู้คนอื่นไว้ได้มีอาณิสทาน วิยาทาน อภัยทาน ๒. ปิยวาจา หมายถึง การพูดถ้อยคำไพเราะ อ่อนหวาน (วจีไพเราะ) นักบริหารที่ดีจะรู้จักผูกใจคนด้วยคำพูดอ่อนหวาน คำพูดหยาบกระด้างผูกใจ ใครไม่ได้ ตามปกติคนเราจะมัดสิ่งของต้องใช้ของอ่อน เช่น เชือก หรือลวดมัด ในทำนองเดียวกันเรา จะมัดใจคนได้ก็ด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน ๓. อัตถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน หมู่บ้าน โนนม่วง (สงเคราะห์ประชาชน) นักบริหารทำอัตถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยาม เขาป่วยไข้ หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ใต้บังคับบัญชา ๔. สมานัตตตา หมายถึง การวางตัว สม่ำเสมอ (วางตนพอดี) เมื่อนักบริหารไม่ทอดทิ้งผู้ร่วมงานทั้งหลาย เขาจึงจะสามารถสร้างทีมงาน ขึ้นมาได้ นั่นคือถือคติว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” นักบริหารต้องกล้ารับผิดชอบในผลการ

^{๑๑๑} สัมภาษณ์, สุพัต จันทรเผื่อนาน, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น , วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ตัดสินใจของตนเองถ้าผลเสียตกมาถึงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของตน นักบริหารต้องออกมาปกป้องคนนั้น ไม่ใช่หนีเอาตัวรอดตามลำพัง ตัวอย่างคนที่มี สมานัตตตา ก็คือคนที่ เป็น “เพื่อนตาย”^{๑๑๒}

สังคหัตถ์ ๔ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ๑. ทาน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน มีน้ำใจต่อกันและกัน ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันความสุขให้แก่กันและกัน ทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ และแบ่งปันน้ำใจต่อบุคคลในครอบครัว ไม่ตระหนี่ถี่เหนียวใช้สอยหรือบริโภคสิ่งของแต่เพียงผู้เดียว ๒. ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน พูดด้วยจิตที่ปรารถนาดี รู้จักกาลเวลาในการพูดอย่างเหมาะสม และรู้จักการใช้คำพูด ไม่ใช่วาจาหักล้างเชือดเฉือนจิตใจของผู้อื่นหรือวาจาที่เป็นคำหยาบคาย กระด้างกระเดื่อง ดุด่าเสียดสี อันจะก่อให้เกิดการขัดใจกันในครอบครัวได้ ๓. อตถจริยา การช่วยเหลือ บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่ การสงเคราะห์เกื้อกูลกันของบุคคลในครอบครัว เช่น การช่วยเหลือการงาน แบ่งเบาภาระของกันและกัน ๔. สมานัตตตา การปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานภาพ บทบาท หน้าที่ของตนโดยวางตนเสมอต้นเสมอปลาย สามารถเข้ากับผู้อื่นได้^{๑๑๓}

กล่าวโดยสรุป สังคหัตถ์ ๔ ที่ชาวบ้านโนนม่วงได้รับฟังจากพระธรรมกถึกมาแล้วทุกคน เข้าใจคือ หลักธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ซึ่งได้แก่ ทาน คือการให้ ทั้งทานที่ทำให้เป็นบุญ และทานที่ทำให้เป็นคุณ ปิยวาจา คือการพูดวาจาที่ไพเราะ ฟังแล้วเกิดความชื่นใจ อตถจริยา คือทำตนให้เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในชุมชนบ้านโนนม่วง สมานัตตตา คือวางตนให้เหมาะสมว่าตอนนี้เราอยู่ในฐานะใด หลักธรรม ๔ ประการนี้ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจพุทธศาสนิกชน ในชุมชนบ้านโนนม่วงให้อยู่กันอย่างสันติสืบต่อไป

๓.๑.๓ การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตด้านการครองงานตามหลักสัมมาอาชีวะ และอาชีวปริสฺสทธิ

การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ในส่วนของการปฏิบัติหน้าที่และการปฏิบัติต่อชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น การแก้ปัญหาทางาน การสร้างประโยชน์แก่ชุมชน จัดอยู่ในหัวข้อ การครองงาน แนวทางในการพัฒนาตนของผู้นำ ได้แก่ การใฝ่รู้ การมีความเพียร การมีกัลยาณมิตร การรู้หน้าที่ของตน การมีความขยัน อดทน ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม การมีวินัย คุณธรรม หิริ โอตตัปปะ การสร้างบุญกุศล การมีเมตตากรุณา การมีความซื่อสัตย์ การไม่ยุ่งเกี่ยวอบายมุข การมีความรับผิดชอบ การมีความเอื้อเฟื้อ

^{๑๑๒} สัมภาษณ์, บุญไหล ทองสงคราม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์, ญัฐนันท์ สามหาดี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

การไม่ประมาท การมีสติ การรู้ประมาณตน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลัก สัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา คือ

หลักสัมมาอาชีวะ

หลักสัมมาอาชีวะหรือการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรมนั้น มีความสัมพันธ์โดยตรงกับ อริยมรรคมีองค์ ๘ การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ย่อมเกิดจากความคิดที่ถูกต้องเป็นเบื้องต้น เมื่อมองเห็นคุณ และ โทษจากการประกอบอาชีพนั้น ๆ ได้อย่างถ่องแท้แล้วกระบวนการของมรรคย่อมดำเนินไปอย่างเป็นระบบ องค์มรรคทั้ง ๘ จึงสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ และหลอมตัวเป็นอันเดียวกับหลักสัมมาอาชีวะ คำว่า “อาชีวะ” หมายถึง อาชีพ การเลี้ยงชีพ ความเพียรพยายามในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ การทำ มาหากิน^{๑๑๔} การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ^{๑๑๕} การเลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกหลวง สอพลอ ปิบบังคับขู่เข็ญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น^{๑๑๖}

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการหลักคือ การเลี้ยงชีพชอบ ทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจ ดังผลการศึกษาที่มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเลี้ยงชีพชอบทางกาย

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา สอนให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควร เรียกว่า มิจฉวนิชา คือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการ ทำลายชีวิต หลักการของสัมมาอาชีวะจะต้องเว้นจากการประกอบอาชีพทั้ง ๕ ประการ คือ ๑. สัตถวนิชา การค้าขายศัสตราอันเป็นเครื่องประหาร เช่น หอก ดาบ ปืน ระเบิด ๒. มังสวานิชา การค้าขายสัตว์มีชีวิต ๓. มัชชวานิชา การค้าขายสิ่งมีเนเมา ๔. วิสวานิชา การค้าขายยาพิษ^{๑๑๗} การค้าขายดังกล่าวมานี้ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ถือเป็นการประกอบกิจการงานที่มีโทษ คือ มี โทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวมด้วย เป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่ดีงามของสังคม และ ส่งผลกระทบเชิงลบต่อสังคมเป็นวงกว้าง ดังนั้นหลักการเลี้ยงชีวิตชอบทางกาย จึงต้องงดเว้นจากการ ประกอบอาชีพ ที่ส่งเสริมหรือสนับสนุน ให้กระทำความผิดศีลธรรมดังกล่าว และทำให้สังคมเกิดความไม่ สงบสุข คนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือ หุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่น และของสังคม เป็นการ ทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๖.

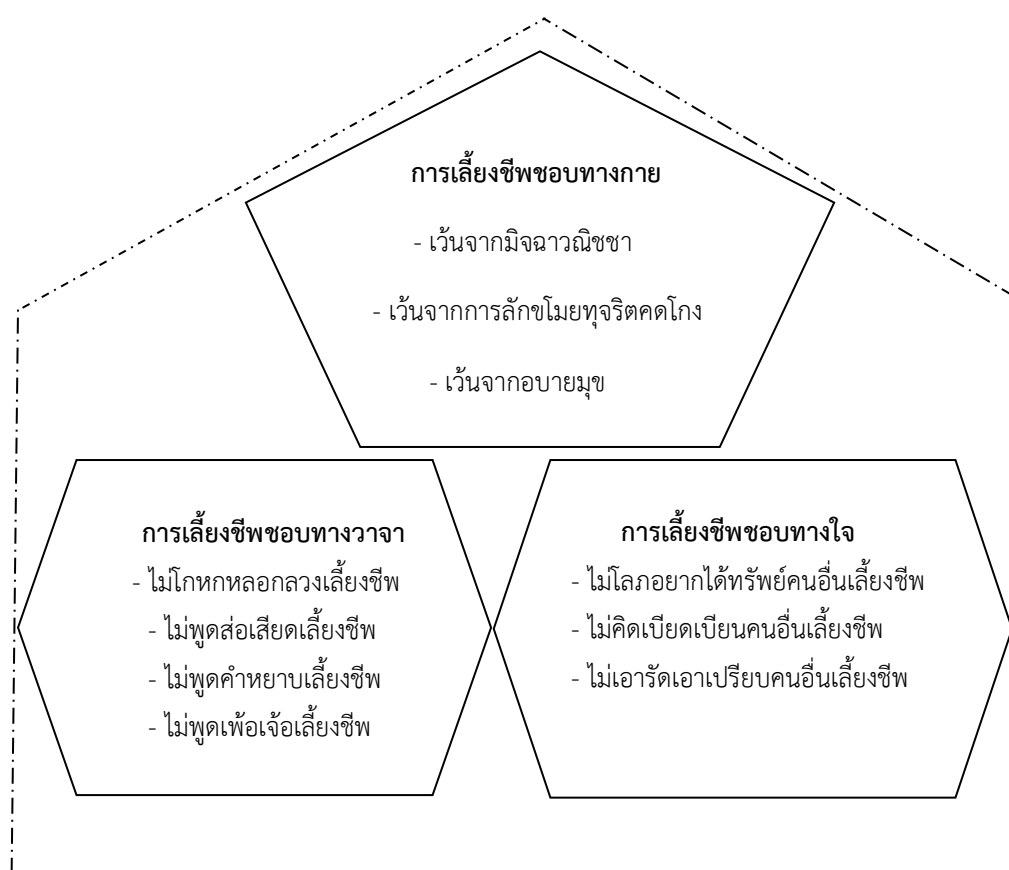
^{๑๑๕} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.), หน้า ๑,๑๗๐.

^{๑๑๖} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๒.), หน้า ๓๓๑.

^{๑๑๗} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางวาจาจัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการคือ ๑. การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพ ๒. การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพ คือ การเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกัน เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ๓. การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ ๔. การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพ คือ ให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระ ไร้แก่นสาร ไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิด เข้าใจผิดได้ ๕. การไม่ประจบเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการใช้วาจาประจบสอพ้อผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ๖. การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพ วาจานั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม^{๑๑๘}

กล่าวโดยสรุป หลักการของสัมมาอาชีวะ ด้วยการเลี้ยงชีพชอบทางกาย ทางวาจาและทางใจ ก็คือการดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถนั่นเอง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งการดำเนินชีวิตสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งเป็นหลักการของสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนาเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้ แผนภาพที่ ๓.๑

แผนภาพที่ ๓.๑ หลักการของสัมมาอาชีวะ ในพุทธศาสนา

^{๑๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔.

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ

จากการศึกษาพบว่า เป้าหมายของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์ ด้านปรตตประโยชน์ และด้านอุภยัตตประโยชน์ ดังผลการศึกษาวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้^{๑๑๙}

พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก คือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุประโยชน์ คือความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิต โดยมีจุดหมายด้านอัตตประโยชน์ ๓ ด้านด้วยกันคือ

๑. ประโยชน์ในปัจจุบันเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ

ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ แปลว่า “ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน” หมายถึงประโยชน์อันพึงได้รับการประกอบกิจการ หรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับการประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุ หรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

๒. ประโยชน์ในเบื้องหน้า เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ

สัมปรายิกัตถะประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์เบื้องหน้า หรือ ประโยชน์ในด้านคุณค่าของชีวิต ประโยชน์สำหรับชีวิตด้านในเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือหาเลี้ยงชีวิตได้ด้วยความสุจริตธรรม มีความก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมของสัมมาชีพ จนสามารถสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับชีวิตในอนาคตได้ ชื่อว่า สัมปรายิกัตถะประโยชน์ในเบื้องหน้า

๓. ประโยชน์สูงสุด เรียกว่า ปรมัตถะ

ปรมัตถะประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์สูงสุด เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต มีจิตใจที่ปราศจากการเบียดเบียนอย่างแท้จริง จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วย โลภะ โทสะโมหะ อันเนื่องด้วยการประกอบอาชีพ^{๑๒๐}

เป้าหมายด้านปรตตประโยชน์

พระพุทธศาสนานอกจากจะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรมจนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้ว ยังมีเป้าหมายการทำ

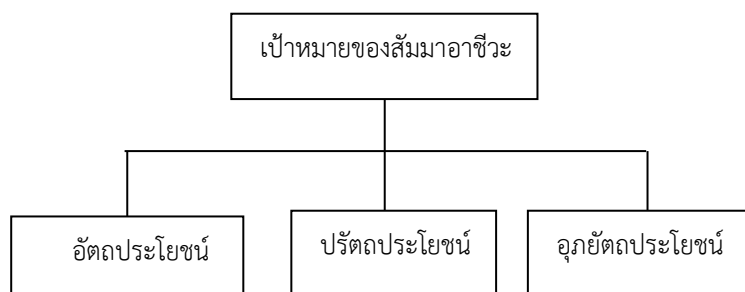
^{๑๑๙} พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.), หน้า ๓๙๙.

^{๑๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕.

ประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูลและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการหาเลี้ยงชีพที่ดีแก่ผู้อื่นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำประโยชน์ให้เกิดกับบุคคลอื่น

เป้าหมายด้านอุกยัตถประโยชน์ คือ นอกจากการทำประโยชน์ของตนเองให้สมบูรณ์ และช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลแก่ผู้อื่นแล้วพระพุทธศาสนายังสอนให้ทำประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เช่น การบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคม การแบ่งปันวิชาความรู้เป็นวิทยาทาน การถนอมมรดกทรัพย์สินสิ่งของอันเป็นสมบัติสาธารณะ การช่วยตรวจสอบดูแล ซ่อมแซม รวมไปถึงแนะนำแนวทางหรือวิธีการในการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องดีงาม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นรู้จักคุณค่าของชีวิต และดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรม อย่างน้อยไม่ให้เป็นการทำเลี้ยงชีพอันจะกระทบกระเทือนเสียหายแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวม

ดังนั้นสรุปได้ว่า การหาเลี้ยงชีพที่ชอบ หรือหลักสัมมาอาชีวะ ตามหลักของพระพุทธศาสนา จึงต้องสอดคล้อง และเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้วยการประพาสสุจริต มีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันเกื้อกูลบุคคลอื่นให้ได้รับความสุขตามไปด้วย เป็นการทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์ เขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้ แผนภาพที่ ๓.๒

แผนภาพที่ ๓.๒ เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ

ผู้ศึกษาวิจัย ได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงธรรมเรื่อง สัมมาอาชีวะ ของพระธรรมกถึกจำนวน ๕ รูป และชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่นำหลักธรรมเรื่อง สัมมาอาชีวะ ไปใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน จำนวน ๑๕ คน ดังนี้

การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ในด้านคุณค่าของสัมมาอาชีวะ ซึ่งสัมมาอาชีวะเป็นหนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ พบว่า เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ ได้แก่ ประโยชน์ทั้งสามด้าน คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ส่วนคุณค่าของสัมมาอาชีวะ เป็นคุณค่าทางจริยธรรมที่สำคัญ สำหรับการพัฒนาชีวิตของชาวบ้านโนนม่วง ทางกาย

ทางวาจา ทางจิตใจ และทางปัญญา ทั้งยังเกื้อหนุนและเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ และมีคุณค่าต่อการพัฒนาหมู่บ้านโนนม่วงส่วนรวม ทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมาย ที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในหมู่บ้านโนนม่วง มากยิ่งขึ้นสัมมาอาชีวะที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้ว เป็นธรรมมีการกำจัด ราคะ โทสะ และโมหะ เป็นที่สุด สัมมาอาชีวะเป็นทางหลักเลียง สำหรับบุคคลผู้มีการเลียงชีพผิด และเป็นทางเพื่อความดับสนิทสำหรับบุคคลผู้มีการเลียงชีพผิด ^{๑๒๑}

กล่าวสำหรับคฤหัสถ์ที่เป็นชาวบ้านโนนม่วง ผู้ครองเรือน มีคำสอนซึ่งเกี่ยวข้องกับสัมมาอาชีวะที่ค่อนข้างชัดคือ คำสอนเรื่อง “อภินิหารนิชชา” หมายถึง การค้าขายที่ไม่ควรทำ ๕ ประการ ซึ่งประกอบด้วย การค้าขายศาสตราวุธ การค้าขายสัตว์ การค้าขายเนื้อ การค้าขายของมีนเมา การค้าขายยาพิษ จะเห็นได้ว่า ในกรณีนี้ เป็นการระบุโดยตรงไปที่ตัวอาชีพเลย ว่าเป็นอาชีพที่ควรละเว้น สัมมาอาชีวะหมายถึง การไม่เลียงชีพด้วยอาชีพหรือวิธีการที่ผิดศีลธรรม เช่นการฆ่า การหลอกลวง และวิธีการที่ไม่เหมาะสมต่อสถานภาพที่เป็นอยู่ รวมทั้งอาชีพที่ทำให้เกิดกิเลสและให้โทษแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านที่ได้ฟังธรรมแล้วเข้าใจ ชาวบ้านโนนม่วงที่ประกอบอาชีพอย่างการค้าขายศาสตราวุธ การค้าขายสัตว์ การค้าขายเนื้อ การค้าขายของมีนเมา ก็เข้าใจเรื่องนี้ดีอยู่ แต่ด้วยความจำเป็นต้องเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ก็ไม่สามารถประพฤติได้เสียทีเดียว อาชีพบางอย่าง อาจใช้แรงกายอย่างเดียวเข้ากระทำ อาชีพบางอย่าง อาจใช้วาจาอย่างเดียว ในการกระทำ และอาชีพบางอย่างอาจใช้ทั้งทางกาย และทางวาจาทั้งสองเข้ากระทำ เช่น ค้าขาย ใช้แรงกายในการผลิตสินค้า และใช้คำพูดหรือเครื่องมือ ในการโฆษณาสินค้า หรือบอกราคาสินค้า ถ้าผลิตสินค้าปลอม เป็นกายทุจริต โฆษณาเกินความจริง หรือตั้งราคาสูงเกินความจริง เป็นวจีทุจริต อย่างนี้เป็นต้น^{๑๒๒}

เรื่องสัมมาอาชีวะในระดับพื้นฐานที่สุด อาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า สำหรับบริบทของชุมชนชาวบ้านโนนม่วงสมัยใหม่ การมีสัมมาอาชีวะคือ การประกอบอาชีพโดยมีจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้นอย่างครบถ้วน ทั้งนี้เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงและฐานะของตนเอง (ในฐานะสมาชิก) และสถาบัน (คือคนผู้ประกอบอาชีพเดียวกัน รวมทั้งกล่าวอย่างกว้างที่สุดคือตัวอาชีพนั่นเอง) แต่อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นแล้วว่า การพิจารณาสัมมาอาชีวะในที่นี้เป็นการพิจารณาในฐานะที่สัมมาอาชีวะจัดว่าเป็นศีล ดังนั้นสัมมาอาชีวะจึงไม่มีความสำคัญในแง่ที่นำมา ซึ่งผลตอบแทน

^{๑๒๑} สัมภาษณ์, พระครูอาทรภิธานธำรง, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์, พระอธิการนิยม สมจาโร, วัดป่ามหานาราม ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เป็นปัจจัยสำหรับเลี้ยงชีพเท่านั้น หากยังสามารถนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่ดีงามยิ่ง ๆ ขึ้นทั้งในทางจิตใจและปัญญาอีกด้วย หลังจากที่ได้ฟังธรรมแล้ว ชาวบ้านโนนม่วงเองก็เข้าใจ^{๑๒๓}

แม้ว่าการพิจารณาความเป็นสัมมาอาชีวะ ที่พระธรรมกถึกได้แสดงธรรมไปแล้วนั้น จะมีขอบเขตที่กว้างขวางกว่าการพิจารณาตัวอาชีพ แต่การวินิจฉัยโดยใช้พฤติกรรมในการเลี้ยงชีวิตเป็นหลักตามนิยามของสัมมาอาชีวะอาจยังมีเรื่องที่ต้องขบคิดเพิ่มขึ้น เพราะหากเราลองนำกรณีตัวอย่างบางตัวอย่างมาวินิจฉัย เช่น การเลี้ยงชีวิตด้วยการเปิดบ่อนการพนัน ซึ่งหากกล่าวโดยสามัญสำนึกแล้ว คนส่วนใหญ่น่าจะเห็นว่าเป็นมิฉฉาอาชีวะ แต่มีปัญหาก็คือ เมื่อเรานำไปเทียบกับ “กรรม” ในนิยามของมิฉฉาอาชีวะ ที่หมายถึงที่ว่าการหาเลี้ยงชีวิตที่เป็นไปด้วยกายทุจริต ๓ ซึ่งได้แก่ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร และวจีทุจริต ๔ ซึ่งได้แก่ มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัสปปลาปะ ก็จะพบว่าไม่เข้ากับลักษณะของกายทุจริตและวจีทุจริต แม้อาจจะพยายามตีความว่าการเล่นพนันน่าจะเข้าลักษณะของการลักทรัพย์ แต่ก็ดูจะเป็นการสรุปเกินหลักฐานมากไป ฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ที่พระธรรมกถึกแสดงธรรมแล้ว ชาวบ้านโนนม่วงจะเข้าใจและนำไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสม^{๑๒๔}

พุทธศาสนากล่าวถึงสัมมาอาชีวะว่าเป็นหนึ่งในมรรค ๘ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต ชีวิตฆราวาส สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นมิฉฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มิชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาถด้วยลาม หรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ อยากรได้มาง่าย ๆ โดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและร่างกาย ข้ำร้ายไปกว่านั้นโลกมากจนไม่ชอบธรรม เช่น เบียดเบียนลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม สังคม เพื่ออยากได้มาก เสียให้น้อย ฉะนั้นคำว่า “สัมมาอาชีวะ หรือ สัมมาชีพ” แปลว่า การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ คือการทำมาหากิน หรือหน้าที่การงาน การทำงานของมนุษย์เราเพื่อหารายได้มาประทังชีวิต หรือเลี้ยงชีวิตของตนและครอบครัวนั่นเอง การเลี้ยงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรก็แล้วแต่ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า แม่ค้า ชาวไร่ ชาวนา เกษตรกรรม นายจ้าง ลูกจ้าง หรือจะเป็นข้าราชการ นักธุรกิจ ใดๆ หนึ่งก็แล้วแต่ สรุปการกระทำนั้น ๆ ออกมาเป็น ๒ ทาง คือ ทางกาย คือ การงานหรืออาชีพ ที่ต้องใช้กำลังร่างกาย หรือการกระทำทางกายเข้าประกอบ ทางวาจา คือ การงานหรืออาชีพ ที่ต้องใช้วาจาเข้าประกอบในการทำงาน

^{๑๒๓} สัมภาษณ์, พระอธิการครรชิต ปภาโว, วัดลานหญ้า ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์, พระมหาบุญเกิด เตชธมโม, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เพราะฉะนั้น การกระทำทางกาย และทางวาจา คือคำพูด นี่จึงเป็นหลักในการทำงาน หรืออาชีพ ดังนั้น สัมมาอาชีพในทางพระพุทธศาสนา จึงกำหนดเอากายกรรม ๓ และวจีกรรม ๔ คือ การเปล่งวาจา คำพูด หรือแสดงเครื่องหมายสัญลักษณ์ ที่เป็นไปอย่างสุจริต เป็นหลักในการตัดสินถ้า กายกรรม ๓ และวจีกรรม ๔ ที่เกี่ยวเนื่องกับการงานอันเป็นอาชีพสุจริต หรืออาชีพอะไรก็ตามที่เป็น ปฏิบัติต่อกายสุจริต ๓ และวจีสุจริต ๔ อาชีพนั้น ๆ ทั้งหมด จัดเป็น มิจฉาอาชีพะ หรือเป็นมิจฉาชีพ ทันที การจะตัดสินความเป็นสัมมาอาชีพะ หรือ มิจฉาอาชีพะในทางพุทธศาสนา ต้องยึดหลักของ กาย สุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ เป็นหลัก ถ้าผิดต่อกายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ จัดเป็นมิจฉาอาชีพะ จะไม่ยึดถือว่า เขาทำอะไร ทำอาชีพอะไร มีหน้ามีตาหรือต่ำต้อยแค่ไหน จะเป็นกรรมกร หรือเป็น นักธุรกิจร้อยล้าน พันล้าน^{๑๒๕}

สัมมาอาชีพะ หมายถึง การดำเนินชีวิตด้วยการทำมาหากินเลี้ยงชีพที่สุจริต ปราศจากการ หลอกลวง ต้มตุ๋น หน้าเลือด ไม่ประกอบอาชีพที่เป็นภัย เช่น ค้าอาวุธ ค้าเนื้อสัตว์ ค้าสิ่งมีชีวิต ค้าสาร เสพย์ติดและสารพิษให้โทษ เป็นต้น ถ้าเราดำเนินชีวิตตามแนวสัมมาอาชีพะ ย่อมไม่ควรประกอบ อาชีพในโรงงานผลิตอาวุธ โรงฆ่าสัตว์ หรือ โรงงานสร้างสารพิษ อันก่อให้เกิดมลภาวะต่อมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม รวมถึงการที่ไม่ประกอบอาชีพตามบ่อนการพนัน ซ่องโสเภณี และการยิงนกตกปลาซึ่งถือ เป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตด้วย เช่นเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป การประกอบสัมมาอาชีพะ หมายถึง การทำมาหาเลี้ยงชีพที่เพียงแต่ไม่เป็น พิษเป็นภัยต่อสิ่งมีชีวิต และต่อสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ต้องเป็นการประกอบอาชีพ ที่เอื้ออำนวยให้เกิด ความสุข ความสำเร็จตามอัตภาพของบุคคลแต่ละคนด้วย ตามหลักคำสอนในโอวาทปาฏิโมกข์ “ทำ แต่ความดี” “และทำจิตให้ บริสุทธิ์” ต่อไป^{๑๒๖}

ทุกวันนี้ ไม่ว่าใครก็ตามที่ผ่านพ้นวัยเด็กมา แล้วก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่ก็ล้วนต้องมึนงง มี หน้าที่ต่าง ๆ ให้ต้องรับผิดชอบ โดยที่แต่ละคนต่างก็มึนงง และหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการอบรม เลี้ยงดู การเรียนมาในสายงานต่าง ๆ ความชอบของแต่ละบุคคล หรือ ความสามารถเฉพาะตนในการเลือกประกอบอาชีพ แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะประกอบอาชีพใดก็ตาม อยากให้ทุกคนคำนึงถึง สัมมาอาชีพะ ไว้เป็นหลักในการทำงาน สัมมาอาชีพะ คือ การประกอบอาชีพที่ ถูกต้องตามกฎหมาย เลี้ยงชีพโดยชอบธรรม ทำด้วยความสุจริต และถูกต้องตามหลักศีลธรรม อย่างที่ พระพุทธเจ้า ท่านได้ทรงเน้นว่าให้เว้นจาก มิจฉาอาชีพะ เนื่องจากสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเป็นบ่อเกิด

^{๑๒๕} สัมภาษณ์, พระสุวรรณ ขาดปลโย, วัดป่าบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น, วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์, อ่ำ บุญปลูก, อาวุโสประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

แห่งการที่ทำให้คนเข้าใจผิดได้ง่ายว่า เป็นการสนับสนุนให้คนทำความชั่ว และเป็นหนทางแห่งความเสื่อมในชีวิต

นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการประกอบอาชีพโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอมการโกงด้วยเครื่องตวงวัด การโกงด้วยการรับสินบน การหลอกลวงการทำงานด้วยการตัด การฆ่า การจองจำ การปล้นและกรรโชก ก็ล้วนเป็นการกระทำที่สะสมไปด้วยบาปนั่นเอง แต่หากละเว้นได้เสียจากอาชีพที่ไม่เป็นมงคลเหล่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ประกอบสัมมาอาชีพจะได้รับอานิสงส์ผลมากมาย ที่ทำให้ชีวิตประสบพบเจอแต่ความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพที่ทุจริต ไม่ขาวสะอาด ก็ย่อมได้รับผลกระทบในทางตรงกันข้ามคือ ชีวิตย่อมหาความเจริญและสันติสุขแท้จริงไม่ได้ นับวันก็มีแต่จะก้าวสู่ความเสื่อมถอยแห่งชีวิต และย่อมได้ประสบแต่ความทุกข์เดือดร้อนเพราะผลอกุศลกรรมที่ตนทำมา ซึ่งจะมากน้อยก็ตามแต่ความหนักเบาแห่งกรรมที่ทำมา เพราะฉะนั้น หากบุคคลใด ที่มีสติปัญญาเห็นชอบแล้วถึงสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรม และหมั่นรักษาศีล ประพฤติตนให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ เพื่อความเจริญในการดำเนินชีวิต^{๑๒๗}

มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะมีปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากขาดแคลนสิ่งใดสิ่งหนึ่งชีวิตก็จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะชีวิตต้องขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ เหตุนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย ๔ ผู้ที่เกี่ยวข้องกันในการทำงานหรือการทำมาหากิน ย่อมมีชีวิตอยู่อย่างลำบาก เพราะความเดือดร้อนจากความขัดสนด้วยปัจจัย ๔ หรือมีฉะนั้นก็จะคอยเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย ๔ ดังกล่าว ฉะนั้นการแสวงหาเลี้ยงชีพชอบนี้การประกอบอาชีพสุจริตทางกาย การประกอบอาชีพสุจริตทางวาจา และการประกอบอาชีพสุจริตทางใจ การที่พระพุทธศาสนา สอนให้ละเว้นการค้าขายคัศตราวุธ ก็เพราะเห็นว่า เป็นเครื่องมือแห่งการเข่นฆ่าทำลายชีวิตทั้งต่อตัวมนุษย์และสัตว์อื่น การแสวงหาเลี้ยงชีพตนเองให้อยู่ออกจากการค้าคัศตราวุธก็เท่ากับเป็นการดำรงชีวิตจากการฆ่า ทำลายโดยเฉพาะกับชีวิตมนุษย์ด้วยกันเอง การสอนให้ละเว้นการค้าขายน้ำเมา ก็เพราะยึดหลักการที่ว่า การขายเป็นการส่งเสริมการผลิตและส่งเสริมการดื่ม และการดื่มน้ำเมา เป็นสาเหตุของการประกอบกิจกรรม ที่ก่อให้เกิดทุกข์ และเป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น^{๑๒๘}

สัมมาอาชีพะ เป็นหลักในการพัฒนา ด้านพฤติกรรมทางด้านกายและวาจาคือศีล ซึ่งช่วยเสริมสร้างในการพัฒนาคุณภาพจิตและปัญญา ทำให้การพัฒนาครบกระบวนการ เพื่อความมีชีวิตที่ดี

^{๑๒๗} สัมภาษณ์, สำราญ โยทองยศ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์, เสรี พิมพา, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

งามประณีตยิ่งขึ้น ถึงแม้การหาเลี้ยงชีพ จะเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน แต่การแสวงหาปัจจัยในการดำเนินชีวิต จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางจริยธรรม คือการดำรงชีวิตโดยสัมมาอาชีวะ สัมมาอาชีวะในมุมมองของเราทั่วไป ในชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง มีความเข้าใจว่า สัมมาอาชีวะ คือการแสวงหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกกฎหมายของบ้านเมืองเท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงว่าจะผิดศีลธรรมหรือไม่ สัมมาอาชีวะคือ การแสวงหาปัจจัยสี่ของทุกคน มีเป้าหมายมุ่งให้ทุกคนมีปัจจัยสี่พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก ไม่ใช่ตั้งเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งร่ำรวยพร้อมบริบูรณ์ ความมีปัจจัยสี่ที่พอเพียงกับความต้องการของชีวิต หรือแม้จะมีวัตถุที่ร่ำรวยพร้อมบริบูรณ์ก็ไม่ใช่ว่าเป้าหมายในตัวของมันเองเพราะเป็นเพียงขั้นศีล เป็นเพียงวิธีการขั้นตอนหนึ่งสำหรับช่วยให้ก้าวต่อไปสู่จุดหมายที่สูงกว่าเท่านั้น สัมมาอาชีวะไม่ใช่หมายถึงการใช้แรงงาน ให้ได้มาซึ่งปัจจัยเลี้ยงชีวิตโดยชอบธรรมเท่านั้น แต่หมายถึง การทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ที่ทำให้เป็นผู้สมควรได้รับปัจจัยมาเลี้ยงชีวิตอย่างที่ชาวบ้านโนนม่วง ได้ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยายมาแล้ว^{๑๒๙}

สัมมาอาชีวะเป็นเรื่องของเศรษฐศาสตร์ในชีวิตประจำวันโดยตรง แต่สังคมไทยในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจเป็นระบบทุนนิยม การประกอบอาชีพที่หลากหลายในสังคม เช่น แพทย์ เกษตรกร พ่อค้า ข้าราชการ นักการเมือง และอื่น ๆ อีกมากมายหลายอาชีพ เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน เช่น การขายสุราถ้าขายสุราที่เสียภาษีให้รัฐบาล ถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย แต่ถ้าขายสุราที่ไม่เสียภาษีให้รัฐบาลถือว่าผิดกฎหมาย แต่ถ้าพิจารณาในด้านศีลธรรมการขายสุราถือเป็นมิจฉาอาชีวะ ผิดศีลข้อที่ ๕ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่าการแสวงหาผลประโยชน์เป็นเป้าหมายโดยไม่คำนึงถึงจริยธรรม เป็นสังคมที่เห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบ เรานำหลักสัมมาอาชีวะมาใช้ให้เกิดความชัดเจนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรม และเป็นหลักประกันชีวิตให้ปลอดภัยและเป็นสุขสำหรับคนในสังคมทั้งในส่วนของบุคคลสังคม และสามารถเข้าถึงเป้าหมายของการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขได้^{๑๓๐}

สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากการเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด เช่น โกง เขา หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับขู่เข็ญ เป็นต้น สัมมาอาชีวะหมายถึงเอาอาชีพสุจริตโดยตรงอาชีพอะไรก็ได้ที่สุจริต จัดเป็นสัมมาอาชีวะทั้งหมด ในชุมชนบ้านโนนม่วงเรามีอาชีพอยู่มากมายหลายชนิดผู้ที่ประกอบอาชีพทางการค้า แม้จะไม่ค้าขายของต้องห้ามห้าอย่าง ก็ยังมีสินค้าอื่น ๆ อีกมากมาย อันเป็นทางให้ประกอบอาชีพได้ อาชีพอื่น ๆ ที่สุจริตไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม ถือว่าเป็นสัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพใดก็ตาม ถ้าสุจริตในอาชีพนั้นก็ถือว่าเป็นมิจฉาอาชีวะ เช่น อย่างเรามีอาชีพเป็น

^{๑๒๙} สัมภาษณ์, เพื่อน เนื่องวงศ์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์, เลื่อน พันธยางกูล, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ข้าราชการแต่ทุจริตในหน้าที่ ก็จะกลายเป็นมิจฉาชีพ จะว่าไปแล้วสัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบไม่ ประมาท ยึดหลักความสมดุล ๓ ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับ มนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ สรุปลแล้วสัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพทุกชนิดประกอบแต่ การงานที่สุจริตไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ในอาชีพนั้น ๆ ที่ทำให้ชาวบ้านโนนม่วงของเรามีความสุข^{๑๓๑}

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการหลักคือ หลักการเลี้ยงชีพ ขอบทางกาย หลักการเลี้ยงชีพขอบทางวาจา และหลักการเลี้ยงชีพขอบทางใจ พระพุทธศาสนาสอน ให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควร เรียกว่า มิจฉาณิชา คือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดเป็นอาชีพที่ ส่งเสริมการเบียดเบียน และการทำลายชีวิต ถือเป็นการประกอบการทำงานที่มีโทษ คือ มีโทษต่อผู้อื่น และต่อสังคมส่วนรวมด้วย หากอาชีพเหล่านี้ เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจ ย่อมเป็นการส่งเสริมให้คน ในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้น เป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่ดีงาม ของชุมชน บ้านโนนม่วงของเราเอง และส่งผลกระทบเชิงลบ ต่อชุมชนเป็นวงกว้าง ดังนั้นหลักการเลี้ยงชีพที่ขอบ ทางกาย จึงต้องงดเว้นจากการประกอบอาชีพ ที่ส่งเสริมหรือสนับสนุน ให้กระทำผิดศีลธรรมดังกล่าว การเลี้ยงชีพขอบทางกาย ยังครอบคลุมไปถึงการเว้น จากการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมย การทุจริต การคดโกง ทั้งจากโดยอาชีพ และสามัญสำนึก แม้ว่าจะมีโอกาสให้กระทำหรือไม่ก็ตาม เพราะเป็น การเบียดเบียนผู้อื่น ได้รับความเดือดร้อน และทำให้ชุมชนบ้านโนนม่วง เกิดความไม่สงบสุข คนใน ชุมชนอยู่อย่างรู้สึก ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทุจริตคดโกง จึงเป็นการดำเนินชีวิต อยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่น และของชุมชน เป็นการทำลาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น^{๑๓๒}

การเลี้ยงชีพชอบตามหลักสัมมาอาชีวะ จัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็น สัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการคือ การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพ โดยดำเนินชีวิตอย่างมีสำนึก รักษา ความสัตย์ การไม่โลภอยากได้ทรัพย์สินคนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้ คือไม่ โลภอยากได้ของคนอื่น ในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพ วางแผนดำเนินชีวิต ในแนวทางที่ถูกต้อง ชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรมการไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความ พยาบาท ปองร้ายผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ให้เกิดความ เดือดร้อนเสียหาย การไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือเว้นจากการคิดหาโอกาสเพื่อตักตวง

^{๑๓๑} สัมภาษณ์, บุญแปง สิมะลี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์, นาค แก้วบุญเรือง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่น เพื่อเลี้ยงชีพตนเอง ให้การดำเนินชีวิตภายนอก เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม กล่าวโดยสรุป หลักการของสัมมาอาชีวะ ด้วยการเลี้ยงชีพชอบทางกาย ทางวาจา และทางใจ ก็คือการดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถนั่นเอง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งการดำเนินชีวิตสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งเป็นหลักการของสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา^{๑๓๓}

พระธรรมกถึกนอกจากจะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเอง ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม จนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่ อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้ว ยังมีเป้าหมายการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูล และทำประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา ยังสอนให้ทำประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เช่น การบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่ชุมชน การแบ่งปันวิชาความรู้ เป็นวิทยาทาน การถนอมทรัพย์สิ่งของ อันเป็นสมบัติสาธารณะของชุมชน การช่วยตรวจสอบดูแล ช่อมแซม รวมไปถึงแนะนำแนวทาง หรือวิธีการในการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นรู้จักคุณค่าของชีวิต และดำเนินชีวิตตามครรลองครองธรรม อย่างน้อยไม่ให้เป็นการทำเลี้ยงชีพอันจะกระทบกระเทือนเสียหาย แก่ประโยชน์สุขของชุมชนส่วนรวม ดังนั้น การหาเลี้ยงชีวิตชอบหรือหลักสัมมาอาชีวะ ตามหลักของพระพุทธศาสนาจึงต้องสอดคล้อง และเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้วยการประพฤตสุจริต มีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันเกื้อกูลบุคคลอื่นในชุมชนให้ได้รับความสุขตามไปด้วย^{๑๓๔}

การเลี้ยงชีวิตชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิต ให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้านการแสวงหาการครองครอง และการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อเกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ย่อมเกิดจากความคิดที่ถูกต้องเป็นเบื้องต้น จึงต้องอาศัยสติ ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เผลอ มีการควบคุมใจไว้กับจิตหรือกมฺจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง การจำการงานที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้ ผู้มีสติจึงต้องนึกคิดพิจารณาก่อนทำและหรือขณะทำ เพื่อให้ชีวิตอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมผู้หาเลี้ยงชีวิตที่มุ่งหวังความสำเร็จในชีวิต ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมด้วยความพยายามอย่างดียิ่งต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ไม่ใช่ปฏิบัติเพียงข้อใดข้อหนึ่ง หรือเพียงสองหรือสามข้อ เพราะผลที่ได้รับจะไม่สำเร็จสมบูรณ์^{๑๓๕}

การหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ตามหลักสัมมาอาชีวะทั้ง ๓ ด้าน คือ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต เพราะสามารถสร้างฐานะ

^{๑๓๓} สัมภาษณ์, สมัย หลักจันทร์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์, น้อย นาคสมิทอง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์, แดง หงษ์อินทร์, อสม.ประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ความเป็นอยู่ขึ้นได้ด้วยความดี ไม่ก่อเวรภัยให้กับผู้ใด รู้จักพูดรักษาน้ำใจและเชื่อมประโยชน์ให้เกิดความสามัคคีขึ้นได้ ในขณะที่เดียวกันการเลี้ยงชีพอย่างถูกต้อง ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นนั่นก็เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นอีกด้วย การที่จะบรรลุถึงประโยชน์ขั้นต้นในการหาเลี้ยงชีวิตได้นั้น จะต้องรู้จักวิธีการแสวงหาปัจจัยเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง มีความเพียรพยายามในการหาเลี้ยงชีพ ไม่กลัวต่อความยากลำบาก นอกจากจะรู้วิธีการแสวงหาที่ถูกกฎหมายถูกต้องศีลธรรมแล้ว ผู้ที่เลี้ยงชีพชอบจะต้องรู้จักการเก็บรักษาทรัพย์สินเงินทอง ที่หามาได้นั้นอย่างเป็นสัดส่วน รู้ส่วนแห่งการใช้จ่ายที่เหมาะสมจำเป็น และเลือกคบคนที่มีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบสูง อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ในการพัฒนาตนเองด้วย นอกจากนั้นความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพที่สุจริตมีความชำนาญรู้จักใช้ปัญญายึดหลักธรรมคือความเพียร(วิริยะ) ในการเลี้ยงชีวิต ประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้ความชำนาญและรู้จักจริง^{๑๓๖}

พระธรรมกถึกสอนให้มีหลักสัมมาอาชีวะในการครองงานแล้ว นอกจากนั้นยังจะมีหลักธรรมที่เกื้อหนุนให้ผู้เลี้ยงชีพชอบเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าแล้ว ยังมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงชีพที่สุจริตประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไปอีกด้วย ผู้ที่หาเลี้ยงชีพที่สุจริตธรรม ย่อมต้องมีจิตใจอ่อนโยน รู้จักเสียสละ โอบอ้อมอารีมีไมตรีจิตและเป็นมิตรต่อทุกคน กล่าวคือช่วยเหลือเกื้อกูลญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน และเพื่อนร่วมงาน ตลอดถึงงานในชุมชนบ้านโนนม่วงต่าง ๆ รู้จักแบ่งปันวัตถุสิ่งของ พุดจาสุภาพ เรียบร้อย บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในชุมชนบ้านโนนม่วงของเรา วางตนเสมอต้นเสมอปลาย อย่างนี้ถือว่าเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นอุบาสกที่ดีในพระพุทธศาสนา เป็นผู้ที่ตั้งมั่นในการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องชอบธรรม ย่อมตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม ทั้งความเมตตารักใคร่บริวาร มีความสงสารคิดช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่เพื่อนมนุษย์ พลอยยินดีเมื่อคนอื่นประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต หาเลี้ยงชีพธรรมดา ให้เจริญก้าวหน้าในสังคม และสามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่นในชุมชนบ้านโนนม่วงของเราได้ นอกจากนั้นยังสามารถเป็นผู้นำชุมชนและให้คำแนะนำแก่คนอื่น ทั้งนี้เพราะตนเป็นผู้ตั้งอยู่ในหลักสุจริตธรรมดังกล่าวมานั่นเอง^{๑๓๗}

พระธรรมกถึก ให้ความสำคัญแก่การแสวงหาอาชีพที่สุจริต หรือการทำงานเป็นอย่างมาก โดยสอนให้ผู้ที่ชวนขายทั้งหลายไม่ว่าหญิงหรือชาย ต้องมีคุณธรรมคือความขยันหมั่นเพียร ดูแลเอาใจใส่ในกิจการงานของตนอย่างสม่ำเสมอไม่ทอดทิ้ง สอนให้ลงมือกระทำด้วยความพยายามของตน ไม่สนับสนุนแต่เพียงการคิด โดยปราศจากการลงมือกระทำ นอกจากนี้ ยังได้ให้น้ำหนักไปที่ความไม่ประมาทในการประกอบการผลิตหรือการทำงานต่าง ๆ และสอนเน้นให้รู้จักการดำเนินชีวิต รู้จักการ

^{๑๓๖} สัมภาษณ์, อำไพ ทองบ้านทุ่ม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์, อุไร ยามี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ใช้จ่ายและรักษาทรัพย์ที่ได้มา รู้จักการเลี้ยงชีวิตแต่พอเหมาะพอดีกับตนเอง ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการรู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมตา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น รู้ว่าอาชีพที่ตนประกอบนั้นมีคุณหรือมีโทษอย่างไร ให้คุณในด้าน ไหนบ้าง เมื่อดำเนินตามอาชีพนั้นแล้วส่งผลกระทบต่อชีวิตและสังคมอย่างไร หากเป็นโทษก็พึงละการ หาเลี้ยงชีพด้านนั้น แต่หากเป็นคุณเป็นอาชีพที่สุจริต ไม่เป็นอาชีพที่เบียดเบียนใคร ๆ เมื่อประกอบ อาชีพนั้นแล้วไม่เกิดทุกข์ภัยแก่ตนและบุคคลอื่นภายหลัง นี่แสดงว่ารู้จักเหตุและผลหรือรู้จักธรรม นั้นเอง^{๑๓๘}

สัมมาอาชีพะ คือผู้ที่ประสบความสำเร็จในการแสวงหาโภคทรัพย์ ด้วยการประกอบ อาชีพที่สุจริต คือต้องตื่นแต่เช้าเอาใจใส่ในกิจการงานของตน กล่าวคือ ไม่เป็นคนนอนตื่นสายไม่เห็น แก่การนอนมากเกินไปจนเป็นเหตุให้อาชีพการงานเสียหาย เวลากลางวันเอื้อเพื่อสนใจในกิจการงาน ของตน กล่าวคือ ต้องหมั่นดูแลเอาใจใส่กิจการงานของตน ไม่ทิ้งธุระหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ เวลา เย็น ตรวจตรากิจการงานของตน กล่าวคือ เมื่อเสร็จสิ้นภารกิจการงานในแต่ละวันแล้ว ต้องคอยตรวจตรา ดูแลความเรียบร้อย เพื่อให้รู้ว่าสิ่งใดควรปรับปรุงแก้ไข ถูกต้องมีประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร เพื่อจะ ได้จัดการอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป สรุปว่าสัมมาอาชีพะ เป็นหลักธรรมที่สำคัญและจำเป็นสำหรับ ชาวพุทธศาสนิกชน เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านกาย วาจา และจิตใจ ของคนให้ดีขึ้น คือเป็นแนวทางในการหาเลี้ยงชีพ ให้รู้จักการคิดอย่างมีเหตุผลอันจะส่งผลมาถึงการ ประพฤติทางกาย วาจา ให้มีความประพฤติและปฏิบัติที่ดีงามต่อชุมชนบ้านโนนม่วงของเรา เป็นสิ่งที่ ช่วยกันสนับสนุนต่อการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องดีงามและมีความสุข^{๑๓๙}

สัมมาอาชีพะ หมายถึง การเว้นจากมิจฉาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิด กฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น สัมมาอาชีพะเป็น หลักธรรมข้อหนึ่งในมรรค ๘ ซึ่งเป็นแนวทางการดับทุกข์หรือการแก้ไขปัญหาชีวิต มุ่งผลในทางปฏิบัติ ให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องของคนแต่ละคน โดยอยู่บนพื้นฐานการดำเนินชีวิตด้วยการประพฤติชอบ หรือการเลี้ยงชีพชอบเรียกว่าสุจริต ๓ ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบทางกาย การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา การเลี้ยงชีพชอบทางใจ การประกอบ อาชีพที่ถูกต้อง เหมาะสม ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติสำหรับการแสวงหาทรัพย์ของมนุษย์ ตามหลัก พระพุทธศาสนา เว้นจากมิจฉาวิชาทั้ง ๕ ประการ และมิจฉาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่ สุจริต ไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ทั้งแก่ตนเองและชุมชนบ้านโนนม่วง

^{๑๓๘} สัมภาษณ์, สุพัต จันทรเื้อปาน, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น , วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์, บุญไหล ทองสงคราม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

ของเรา นอกจากนี้ การเลี้ยงชีพชอบ ยังต้องดเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมย ทุจริต คดโกง ด้วยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโดยทางตรงคือการลักทรัพย์ โดยทางอ้อมการคอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย รวมไปถึง การทุจริตคดโกง การหลีกเลี้ยงภาษี การปลอมแปลงเลียนแบบ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้องนั้นจะต้องไม่เป็นไปเพื่อการมอมเมา หลอกลวง หรือนำพาไปสู่อบายมุขต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุให้ตนเองและบุคคลอื่นหลงผิด รวมไปถึงลักษณะอาชีพที่มีการหลอกลวง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเจริญงอกงามของชีวิต หรือสิ่งที่จะช่วยให้ชีวิตดีขึ้น เจริญขึ้น รวมไปถึงคุณธรรมที่ทำให้ชีวิตก้าวหน้า ผลที่จะได้รับคือเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบตามหลักสัมมาอาชีวะ^{๑๔๐}

สรุปว่าสัมมาอาชีวะ ที่พุทธศาสนิกชนชาวบ้านโนนม่วง ได้รับฟังหลังจากฟังธรรมแล้ว ส่งผลให้ชาวบ้านเลี้ยงชีวิตประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีหลักธรรมที่เกื้อหนุน และส่งเสริม จึงจะทำให้การดำเนินชีวิตก้าวหน้า เมื่อตนเองและบุคคลอื่นได้รับผลจากการเลี้ยงชีพที่สุจริต ก็จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วงอย่างปกติสุข ไม่มีการเบียดเบียนทำร้ายกัน คนในชุมชนจะมีแต่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน รู้จักคิดสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชน ผลที่ได้รับจึงมีแก่บุคคลทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

อาชีวนิรุตติ

อาชีวนิรุตติ คือ ความบริสุทธิต่างอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม

ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกนั่นคืออะไร คือพวกเธอจงสำเหนียกตนให้ได้ว่า อาชีวะของเราบริสุทธิต่างแล้ว หายได้แล้ว เปิดเผยได้ หาช่องทะลุมีได้ เป็นอันสำรวมดีแล้ว^{๑๔๑}

อาชีวนิรุตติ แปลว่า กล่าวคือความสะอาดหมดจดต่างอาชีวะ อาชีวะในที่นี้หมายถึงวิธีที่จะได้จัญปัจจยมาบริโภค ส่วนวิธีบริโภคด้วยดีอย่างไรนั้น ท่านจัดเป็นศีลอีกข้อหนึ่ง เรียกว่าปัจจยสันนิสสิตศีล หรือปัจจยเวกขณศีล ซึ่งปัจจยสี่คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่รวมทั้งเครื่องใช้สอยและยาแก้โรค เป็นสิ่งที่ภิกษุจะต้องแสวงหาให้ถูกต้องตามบัญญัติ ซึ่งสมควรแก่สภาพ เมื่อแสวงหาไม่ควร คือเป็นการนอกกริยาไป แม้จะถูกต้อตามวิธีที่ชาวโลกเขาแสวงกัน ก็ชื่อว่าเสียอาชีวะ เป็นอาชีวะวิบัติ หรือไม่มีอาชีวนิรุตติส่วนที่แสวงหามาได้ ^{๑๔๒} ความตั้งใจดีสำรวม ไม่ยอมบริโภควัตถุที่ได้มาไม่ชอบธรรม เป็นลักษณะภาพของความที่พยายามเป็นอย่างยิ่งอยู่เสมอ ในการระวังไม่ให้การแสวงของตนนอกกริยาจากความเป็นปกติภาพ ความที่บริโภคสิ่งของนั้น ๆ อยู่ได้อย่างสนิทใจ ไม่ต้องรู้สึกขะเขย่งว่าบริโภคของที่ได้มาอย่างสกปรก นี่เป็นคุณภาพและความสุขสงบระหว่างคนทั้งสองฝ่าย คือผู้ให้ก็ไม่ถูกล่อลวง

^{๑๔๐} สัมภาษณ์, ณัฐนนท์ สามหาดไทย, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๔๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๔/๔๙๘ .

^{๑๔๒} วิสุทธิมรรค, ศีลนิตย, ภาค ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.), หน้า

โดยกลไก และผู้รับก็อึดใจตัวเองบริโศกศัตถ์นั้นๆ ได้ นี่เป็นปรากฏภาพ (คือเครื่องแสดงว่าสิ่งนี้มีอยู่ในที่นี้) ความได้อาหารบำรุงกายสมประสงค์ และได้ปฏิบัติปรมัตถ์บำรุงใจ อุดหนุนกำลังสมาธิของผู้สำรวมเป็นอันสงส์

เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ควรกล่าวลักษณะอันตรงข้ามคือมิจฉาอาชีวะเสียก่อน ด้วยว่าเมื่อการแสวงนั้น ๆ ไม่เป็นมิจฉาอาชีวะไปได้แล้ว ก็ย่อมเป็นสัมมาอาชีวะอยู่นั่นเอง พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายอริยสาวกในศาสนานี้ ละมิจฉาอาชีวะเสียแล้ว ก็ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ นี่เราเรียกว่าสัมมาอาชีวะ”^{๑๔๓} ดังนี้ พุทธภาษิตที่รับรอง มิจฉาอาชีวะหรืออาชีวะที่ไม่บริสุทธิ์นั้น เป็นเพราะแสวงหาด้วยการล่อหลอกอย่างหนึ่ง และลวงละเมิดพระบัญญัติโดยตรงอย่างหนึ่งของที่ได้มานั้นเลยกลายเป็นของไม่ควรบริโศกไปจกกล่าวประเภทแรกก่อน อาชีวะที่บริสุทธิ์ เมื่อมาถึงปัญหว่าสัมมาอาชีวะคืออะไรดังนี้ เราจะได้คำตอบแต่ที่ต่าง ๆ กันคือกล่าววิเคราะหศาสตร์ไว้ว่า คนเราได้อาศัยพฤติกรรมอันใด จึงมีชีวิตเป็นอยู่ได้ พฤติกรรมอันนั้นชื่อว่า อาชีพ ได้แก่การพยายามหาวัตถุที่ตั้งอาศัยของชีวิตความสะอาดหมดจดชื่อว่า ความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์แห่งพฤติกรรมหรือความพยายามนั้น ๆ ชื่อว่า อาชีพบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีพ”^{๑๔๔} และกล่าวขยายเนื้อความไว้อีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะว่า อินทริยสังวรศีล^{๑๔๕} นั้นอาจบำเพ็ญให้เต็มที่ได้ด้วยสติ ฉันทะ อาชีพบริสุทธิ์ศีลนี้ อาจบำเพ็ญให้เต็มที่ได้ด้วยความพยายาม ฉันทะนั้น ผู้มีความพยายามที่ตนปรารถนาไว้อย่างถูกต้อง ย่อมละมิจฉาชีพเสียแล้วว่าเรึงบันเทิงอยู่ได้แน่แท้พึงบำเพ็ญอาชีพบริสุทธิ์นี้ให้เต็มที่ ด้วยการแสวงหาอันถูกต้อง คือละเว้นปัจจัยอันเกิดจากการกระทำที่ไม่บริสุทธิ์ ให้เด็ดขาดเหมือนละอสรพิษ ละเสียได้ด้วยการเลิกเสพเฉพาะปัจจัยที่บังเกิดขึ้นบริสุทธิ์อย่างเดียว ปัจจัยบริสุทธิ์กล่าวว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว หายได้แล้วเปิดเผยได้ หาช่องทะลุมิได้ เป็นสิ่งที่เราสำรวมดีแล้ว^{๑๔๖}

ผู้ศึกษาวิจัย ได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการแสดงธรรมเรื่อง อาชีพบริสุทธิ์ ของพระธรรมกถึกจำนวน ๕ รูป และชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้ที่อยู่ในชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่นำหลักธรรมเรื่อง อาชีพบริสุทธิ์ ไปใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน จำนวน ๑๕ คน ดังนี้

อาชีพบริสุทธิ์ เป็นเครื่องทำให้อาชีพของพุทธศาสนิกชนบริสุทธิ์ อาชีพเป็นเหตุให้บริสุทธิ์ เป็นธรรมตรงข้ามกับ มิจฉาอาชีวะบริสุทธิ์ เป็นความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอนินนา เช่น ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต การแสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบทั้งทางกายและ

^{๑๔๓} มหา.ที. (ไทย) ๑๐/๓๔๘/๒๙๙.

^{๑๔๔} วิสุทธิมรรค, สิลินเทส ภาค ๑/๓๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.), หน้า ๑๒๔.

^{๑๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๙.

^{๑๔๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๘/๑๒๐.

ทางวาจา ถูกต้องทั้งด้านกฎหมายและศีลธรรมอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต และยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุญแจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะแล้วย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอาชีพบริสุทธิ์ ยังมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชนบ้านโนนม่วงอีกด้วย^{๑๔๗}

อาชีพบริสุทธิ์ เป็นธรรมเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่น ๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น กับการประกอบอาชีพด้วยสัมมาอาชีวะแล้ว อาชีพที่คนในบ้านโนนม่วงนั้นบริสุทธิ์ เพราะอาชีพบริสุทธิ์เกื้อหนุนการพัฒนาต่อระบบทางชุมชน คือ เป็นหลักประกันการเลี้ยงชีพให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เกื้อหนุนการพัฒนาระบบการเมือง คือ เป็นแบบอย่างในการบริหารประเทศ เสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ ถือผลประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่าส่วนตน ด้วยอาชีพที่บริสุทธิ์^{๑๔๘}

พระธรรมกถึกแสดงหลักธรรมเรื่อง อาชีพบริสุทธิ์ แล้วชาวบ้านโนนม่วง มีการพัฒนาจิตใจเพื่อนำหลักธรรมเรื่อง อาชีพบริสุทธิ์ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน คือความเห็นที่ถูกต้องต่ออาชีพสุจริต นำไปสู่ความดำริที่จะประกอบอาชีพสุจริต ขยายผลไปสู่การพูดที่ซื่อสัตย์ ประสานประโยชน์ ตั้งมั่นอยู่ในศีล เลี้ยงชีพที่ถูกต้องไม่ผิดต่อกฎหมายและศีลธรรม มีความเพียรไปสู่อาชีพที่สุจริตด้วยจิตใจที่แน่วแน่และตั้งมั่น ด้วยสัมมาอาชีวะ เพื่อมุ่งประโยชน์ต่ออาชีพบริสุทธิ์นอกจากจะมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนกายสุจริต วชิสุจริตมโนสุจริตแล้ว สัมมาอาชีวะ ยังประกอบด้วยคุณค่าทางจริยธรรม ที่เกื้อหนุนต่อผู้อื่นและระบบทางชุมชนในด้านต่าง ๆ อีกด้วย^{๑๔๙}

หลักธรรมเรื่องอาชีพบริสุทธิ์ ที่ชาวบ้านโนนม่วง มีการพัฒนาจิตใจเพื่อนำหลักธรรมอาชีพบริสุทธิ์ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงานคือ เว้นจากมิฉฉาวฉินชา ๕ ไม่เลี้ยงชีพด้วยการเบียดเบียนชีวิตหรือร่างกายของผู้อื่น มีความเมตตากรุณาช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข ไม่ทำความผิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น การมีความเป็นอยู่ที่พอเหมาะพอดี ได้แก่การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ผิดเคืองนักและไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก^{๑๕๐}

^{๑๔๗} สัมภาษณ์, พระครูอาทรภิธานธำรง, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์, พระอธิการนิคม สมาจาโร, วัดป่ามหานาราม ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์, พระอธิการครรรชิต ปากาโร, วัดลานหญ้า ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์, พระมหาบุญเกิด เตชธมโม, วัดม่วงศรี ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗.

อาชีวปริสฺสุทฺธิ สามารถไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงานได้ เพราะมีการประกอบอาชีพสุจริต อันมีสัมมาอาชีวะเป็นต้นทางแห่งอาชีพ เพราะว่าการงดเว้นจากการเลี้ยวซิปในทางมิชอบเรียกว่า มิจฉาฉนฺนิชา คือการเลี้ยวซิปในทางที่ผิด เพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิต ประกอบด้วย ๑. งดเว้นจากการค้าขายศรัทธาอันเป็นเครื่องประหาร ๒. งดเว้นจากการค้าขายมนุษย์ ๓. การค้าขายสัตว์มีชีวิต ๔. งดเว้นจากการค้าขายสิ่งมีนเมา ๕. งดเว้นจากการค้าขายยาพิษ ฉะนั้นเมื่อมีสัมมาอาชีวะแล้วยังต้องอาศัยหลักธรรมอื่น ๆ อีกด้วย หลักธรรมที่ส่งเสริมสัมมาอาชีวะ คือ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ขรรวาสธรรม ๔ สปัปฺริสฺสธรรม ๗ อคติ ๔ เป็นต้น^{๑๕๑}

อาชีวปริสฺสุทฺธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ได้ดังนี้ คือคุณค่าทางจริยธรรมของอาชีวปริสฺสุทฺธิ ยังเป็นฐานในการพัฒนาจริยธรรมในระดับต่าง ๆ ทั้งด้านการพัฒนาสังคม การเมือง ระบบการปกครอง เศรษฐกิจ และการพัฒนาระบบจริยธรรมให้สูงขึ้นไปเป็นการพัฒนาจากตนเองด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องชอบธรรม จากการประกอบอาชีพด้วยสัมมาอาชีวะแล้ว เป็นการส่งสมคุณลักษณะ ของการพัฒนาตนตามหลักคุณธรรมจริยธรรมอย่างสมบูรณ์ มีความเห็นที่ถูกต้องชอบธรรม ไปจนถึงการเชื่อมั่นตั้งใจมั่น ในการประกอบเลี้ยวซิปหน้าที่นั้น ผู้มีสัมมาชีพ จึงเป็นผู้ที่ทำงานแสวงหาทรัพย์ด้วยวิธีการที่ชอบธรรม นำทรัพย์ที่ได้มาใช้เลี้ยงตนเพื่อแบ่งปันผู้อื่น และใช้ทรัพย์ในทางที่เป็นบุญ นอกจากนี้ยังดำเนินชีวิตด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ^{๑๕๒}

อาชีวปริสฺสุทฺธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ได้ดังนี้ คือ เป็นการเลี้ยวซิปที่ได้ทรัพย์นั้นมาด้วยความบริสุทธิ์ แล้วสามารถยกระดับจิตใจของคน ๆ นั้นให้สูงขึ้นไปตามลำดับ โดยเริ่มจากระดับพื้นฐานด้วยการไม่เลี้ยวซิปในทางที่ผิด ให้อยู่ในความซื่อสัตย์สุจริตในหน้าที่การงาน แล้วพัฒนาขึ้นไปด้วยการเฝ้าระวังรักษาไม่ให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่ผิด ด้วยการงดเว้นจากการเลี้ยวซิปที่ผิดทั้งสามทางคือทางกาย วาจา ใจ เมื่อเฝ้าระวังและตรวจสอบตนเองด้วยสติอยู่เสมอแล้วว่า การงานที่กระทำอยู่เป็นสิ่งที่สุจริตชอบธรรม ไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรม ก็สามารถพัฒนาจิตใจของตน ให้พ้นไปจากการยึดติดทรัพย์สินเงินทอง และเข้าใจคุณค่าการใช้ชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงไม่เดือดร้อน และสามารถสร้างความสุขให้แก่ตนและชุมชนบ้านโนนม่วงของเราได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป^{๑๕๓}

^{๑๕๑} สัมภาษณ์, พระสุวรรณ ชาตปณฺโณ, วัดป่าบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์, อ้า บุญปลูก, อาวุโสประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๓} สัมภาษณ์, สำราญ โยทองยศ, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

เมื่อได้ฟังพระธรรมกถึกที่มาแสดงธรรมเรื่อง อาชีวนิรุทธิ์ แล้วมีการนำหลักธรรมเรื่อง อาชีวนิรุทธิ์ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ได้ดังนี้ คือ การเลี้ยงชีพที่ได้มาด้วยความบริสุทธิ์ คือ ไม่หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิดที่มีโทษ ประกอบอาชีพที่ชอบธรรม โดยมีศีลธรรม และหลักของการไม่เบียดเบียนเป็นเครื่องนำทาง จึงมีนัยถึงผู้แสวงหาเลี้ยงชีพว่า การแสวงหาประโยชน์จากการประกอบธุรกิจนั้น ต้องกระทำโดยสุจริตชอบธรรม นอกจากจะไม่เป็นการเบียดเบียนตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นการอนุเคราะห์เกื้อกูลกัน กับชาวพุทธในชุมชน บ้านโนนม่วงอีกด้วย^{๑๕๔}

อาชีวนิรุทธิ์ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ได้ดังนี้ คือ อาชีวนิรุทธิ์ เป็นเหตุให้มีวิริยะ เป็นเหตุให้เกิดอาชีวนิรุทธิ์ อาชีวนิรุทธิ์นั้นชื่อว่าวิริยะเป็นเหตุให้สำเร็จ เพราะวิริยะที่มีโดยชอบแล้วเป็นตัวข่มอำนาจอาชีวะ เพราะฉะนั้น คนที่พึ่งแสวงหาอันไม่สมควรอันไม่เหมาะสมแล้ว เสพอยู่ซึ่งปัจจัยทั้งหลายอันเกิดขึ้นโดยความบริสุทธิ์เท่านั้น หลีกเว้นอยู่ซึ่งปัจจัยทั้งหลายอันเกิดขึ้นโดยไม่บริสุทธิ์ เหมือนหลีกเว้นอสรพิษทั้งหลาย พึงทำอาชีวนิรุทธิ์นี้ให้สำเร็จด้วยวิริยะ ด้วยการแสวงหาโดยชอบมีการประกอบอาชีพที่ถูกที่ควร ปัจจัยของอาชีพทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยความบริสุทธิ์ ชื่อว่า ปัจจัยอันเกิดขึ้นโดยความบริสุทธิ์ เพราะคนเราต้องมีปัจจัย ๔ เพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต^{๑๕๕}

อาชีวนิรุทธิ์ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ได้ดังนี้ คืออาชีวนิรุทธิ์ เป็นเครื่องสนับสนุนคุณค่าของสัมมาอาชีวะ ต่อระบบทางชุมชน เป็นเครื่องประกันชีวิตที่ดีที่สุดของมนุษยชาติ การประกอบชีพที่บริสุทธิ์ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการยกระดับจิตใจของเราให้สูงขึ้น ส่งผลตั้งแต่การดำรงชีพระดับพื้นฐานทางสังคมคือครอบครัว ก่อให้เกิดเป็นความสามัคคีปรองดอง ความเข้าอกเข้าใจ ความเห็นใจซึ่งกันและกัน ขยายผลไปสู่ชุมชนที่เอื้ออาทร และกระจายไปสู่ความสงบเย็น ของคนในชุมชนบ้านโนนม่วงของเราเอง^{๑๕๖}

อาชีวนิรุทธิ์ คือเรามีการนำหลักธรรม ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงานการมีอาชีวนิรุทธิ์ในชุมชนบ้านโนนม่วงเรานั้น จะมีความหลากหลาย แต่การเลือกประกอบอาชีพที่สุจริตชอบธรรมที่ถูกต้องทั้งกฎหมายและศีลธรรม จะเป็นหลักประกันการเลี้ยงชีพให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคง หลักในสัมมาอาชีวะ จะต้องมียุติธรรมการประกอบกิจการงาน ที่จะก่อให้เกิด

^{๑๕๔} สัมภาษณ์, เสรี พิมพ์า, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์, เพื่อน เนื่องวงศ์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์, เลื่อน พันธยางกูล, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

ความสุขทั้งตนเองและบุคคลอื่น เป็นการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ของคนในชุมชนบ้านโนนม่วงโดยรวม สร้างเสริมความสงบสุขให้เกิดแก่ชุมชน ถ้าคนในชุมชนเลือกประกอบอาชีพที่สุจริต จะเป็นการลดปัญหาที่จะเกิดแก่ชุมชนต่าง ๆ การตระหนักในหน้าที่การงานอันบริสุทธิ์เสมอกัน ของคนในชุมชน ย่อมส่งผลให้ชุมชนบ้านโนนม่วงเกิดความสงบเย็นเป็นสุขได้^{๑๕๗}

การนำหลักธรรมเรื่อง อาชีวปริสุทธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน เนื่องจากปัจจุบันเป็นยุคแห่งการพัฒนาแข่งขันทางธุรกิจต่าง ๆ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างรุนแรง จนในบางครั้งผู้ประกอบการอาชีพธุรกิจต่าง ๆ มิได้คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้บริโภค และประเทศชาติ เพียงเพื่อมุ่งหวังแต่กำไร และผลประโยชน์ของบริษัทเท่านั้น ฉะนั้นโลกแห่งธุรกิจในปัจจุบันจึงตกอยู่ในภาวะวิกฤต มีการคดโกง การเห็นแก่ตัว การเอารัดเอาเปรียบ จึงเป็นมิถาอาชีวปริสุทธิ ฉะนั้นจริยธรรมของการประกอบอาชีพหรือนักธุรกิจจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันระหว่าง ผู้ผลิต ผู้บริโภคผู้ประกอบการ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ไม่สามารถแยกออกมาจากกิจกรรมด้านอื่น ๆ ของชีวิตได้ การมีชีวิตที่ดีก็จะต้องมีกิจกรรมที่ดีในด้านอาชีวปริสุทธิ ที่สอดคล้องกลมกลืนกัน ดังนั้น หลักสัมาอาชีวะที่มีอาชีวปริสุทธิ มีคุณค่าต่อจริยธรรมทางเศรษฐกิจ จะช่วยให้มีความสุขทั้งชุมชนชาวบ้านโนนม่วงและหมู่บ้านใกล้เคียง คือเมื่อมีเศรษฐกิจดี^{๑๕๘}

อาชีวปริสุทธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน คือการมีความเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระพระราชดำรินะ มีเป้าหมายสำคัญที่การพัฒนาอาชีพ ในการมีสัมาอาชีวะของแต่ละบุคคล ให้สอดคล้องไปกับการพัฒนาชุมชนชาวบ้านโนนม่วง และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักอาชีวปริสุทธิเป็นแนวทาง รักษาวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในลักษณะพึ่งพิงอาศัยกัน ไม่ทำลายกัน การมีเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือเศรษฐศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา อันสอดคล้องกับระบบชีวิตของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้วคือการได้รับความพึงพอใจ ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการคุณภาพชีวิต และการได้คุณภาพชีวิต ย่อมเป็นฐานสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพในอาชีวะของชาวบ้านโนนม่วง ในการดำรงชีวิตด้วยชีวิตที่ดีงาม มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น^{๑๕๙}

อาชีวปริสุทธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน อาชีวปริสุทธิเป็นหลักของการดำเนิน ตามสัมาอาชีวะที่ควบคู่ไปกับวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

^{๑๕๗} สัมภาษณ์, บุญแปง สิมะลี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์, นาค แก้วบุญเรือง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗

^{๑๕๙} สัมภาษณ์, สมัย หลักจันทร์, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

โดยเกื้อหนุนต่อหลักจริยธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะอาชีวปริสฺสุติเกื้อหนุนการประกอบอาชีพสุจริต คือการเลี้ยงชีพชอบทางกาย เว้นจากการหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ไม่เบียดเบียนชีวิตหรือร่างกายผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดต่อทรัพย์สินของคนอื่น ในขณะเดียวกันก็มีความเมตตาหลักอาชีวปริสฺสุติ ไม่ได้มุ่งเน้น การมีฐานะมั่งมีหรือยากจน แต่มุ่งเน้นวิธีการแสวงหาทรัพย์อย่างไร และใช้จ่ายทรัพย์นั้นอย่างไร รวมไปถึงคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญาที่รู้เท่าทัน เข้าใจคุณค่าและประโยชน์ของทรัพย์ มีจิตใจเป็น อิศระ ไม่ตกเป็นทาสของเงิน อันจะทำให้ทรัพย์กลายเป็นเหตุเพิ่มพูนความทุกข์แก่ชีวิต ผู้มีสัมมาชีพจึง เป็นผู้ที่ทำงานแสวงหาทรัพย์ด้วยวิธีการที่ชอบธรรม นำทรัพย์ที่ได้มาใช้เลี้ยงตนเพื่อแผ่แบ่งปันผู้อื่น และใช้ทรัพย์ในทางที่เป็นบุญ^{๑๖๐}

อาชีวปริสฺสุติ สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครอง งาน ผู้ที่มีอาชีวปริสฺสุติ ย่อมไม่ได้รับโทษ ๖ ประการดังที่พระธรรมกถึกได้แสดงไว้คือ ความเป็นนักเลง เทียวกลางคืน มีโทษ ๖ ประการคือ ชื่อว่า ไม่รักษาตัว ไม่รักษาลูกเมีย ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ ระแวงของคนทั้งหลาย มักถูกใส่ความ ได้รับความลำบาก เพราะว่าสิ่งเหล่านี้เป็นศัตรูเป็นมิถนาในทาง อาชีวปริสฺสุติ เป็นทางเสื่อม ของอาชีวปริสฺสุติ เพราะอาชีวปริสฺสุติ โดยมีหลักการคือ การไม่โลภอยาก ได้ทรัพย์ของคนอื่นเลี้ยงชีพ คิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้อง ชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยายาบท ปองร้าย ผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน เว้นจากการคิดหาโอกาส เพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคล อื่นเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง^{๑๖๑}

หลักธรรมเรื่อง อาชีวปริสฺสุติ ที่สามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ได้ดังนี้ คือ การเลี้ยงชีพชอบจัดเป็นฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นต้นตอให้การ ดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม การแสวงหาทรัพย์จากการประกอบอาชีพ ที่ถูกต้องด้วยความขยันหมั่นเพียร อุตสาหะ วิริยะ ทรัพย์ที่ได้มามีทั้งความสะอาด บริสุทธิ์ และ คุ้มค่าแก่การเก็บคุ้มครองรักษา และใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ในแง่ของการเก็บครอบครองรักษาทรัพย์ ที่หามาได้โดยสุจริตนั้น นอกจากนั้นยังมีหลักการจัดสรรทรัพย์ให้เป็นสัดส่วน เป็นแบบแผนการจัดเก็บ คุ้มครองรักษาที่เหมาะสมอีกด้วย การจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้ก็เพื่อใช้จ่ายภายในบ้าน การเลี้ยงดู ครอบครั้ว การเลี้ยงดูบุพพการี หรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์ เป็นส่วนสร้างเสริมคุณภาพ ชีวิตคือตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของร่างกาย^{๑๖๒}

^{๑๖๐} สัมภาษณ์, น้อย นาคสมิทอง, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์, แดง หงษ์อินทร์, อสม.ประจำหมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด ขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์, อำไพ ทองบ้านทุ่ม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

อาชีพปริสุทธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน การทำธุรกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพ เพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้น และเมื่อระดับหน้าที่การงานก้าวหน้ามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดสรรส่วนอื่น ๆ พัฒนามากขึ้นด้วย การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้เองที่จะเป็นตัวชี้วัด การพัฒนายกระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ เพราะหากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบอาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ ย่อมอึดอัดขัดสนไปด้วย การรู้จักเก็บรักษา หรือถนอมทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้อันตรายไปในกาลอันไม่สมควร หรือไม่สมควรแก่เหตุก็จัดเป็นการออมทรัพย์อย่างมีแบบแผน โดยต้องรู้จักเก็บรักษาไว้ให้ปลอดภัยจากภัยต่าง ๆ หากมีความจำเป็น ก็สามารถนำออกมาใช้อย่างทันท่วงที อีกทั้งรู้จักการซ่อมแซมทรัพย์สินที่เก่าชำรุดให้สามารถใช้ประโยชน์ได้ เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด จัดเป็นการเลี้ยงชีพชอบในแง่การครอบครองรักษา^{๑๖๓}

อาชีพปริสุทธิ กับการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน การประกอบอาชีพที่เป็นอาชีพปริสุทธิ การเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ตามหลักทางพระพุทธศาสนา โดยหลักใหญ่ใจความแล้วมุ่งเน้นที่ความพอเพียง พอดี พออยู่ พอกิน ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ้งเฟ้อ คือความรู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอย รู้จักประมาณในการกินอยู่ อีกทั้งการไม่ข้องแวะกับทางแห่งความเสื่อม ก็เป็นอีกข้อหนึ่งที่บุคคลทั่วไปไม่ควรเกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกว่าอบายมุข เมื่อได้ทรัพย์สินเงินทองมาแล้วพึงนำทรัพย์นั้นมาใช้ ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยให้จัดการแบ่งทรัพย์ที่ได้แบ่งเป็นหนึ่งส่วนสำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัว หรือคนที่ควรเลี้ยงบำรุง คนที่ทำประโยชน์ตามหลักการของโกศวิภาคข้างต้นนั้นประโยชน์ ที่ควรถือเอาจากโกศะ หรือเหตุผลที่ควรยึดถือปฏิบัติเมื่อตนได้ครอบครองทรัพย์สมบัติ หรือมีทรัพย์สมบัติไว้ในครอบครอง ซึ่งได้แก่ หลักของการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันในฐานะผู้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน^{๑๖๔}

อาชีพปริสุทธิ ไปใช้ในการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน หลักสัมมาอาชีพะในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการประกอบอาชีพที่สุจริตทางกาย และสุจริตทางวาจา ถูกทั้งกฎหมายและถูกทั้งศีลธรรม การประกอบอาชีพที่สุจริตทางกายคือ เว้นจากมิจฉาณิชา ๕ ประการ มี ๑. เว้นจากการค้าขายศัสตราอันเป็นเครื่องประหาร ๒. เว้นจากการค้ามนุษย์ ๓. เว้นจากการขายสัตว์มีชีวิต ๔. เว้นจากการค้าขายสิ่งมีนเมา ๕. เว้นจากการค้าขายยาพิษ เพราะการค้าขายสิ่งเหล่านี้ผิดต่อศีลธรรมทางศาสนา เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน

^{๑๖๓} สัมภาษณ์, อุไร ยามี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๔} สัมภาษณ์, สุพัต จันทรเผือกปาน, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

มอมเมาและส่งเสริมให้คนในชุมชนโนนม่วง อยู่ด้วยความหวาดระแวง ไม่ปลอดภัยแม้จะแสวงหา
ทรัพย์โดยชอบธรรม และใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติที่เกี่ยวกับ
ทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะทางธรรมยังเน้นคุณค่าทางจิตใจและทางปัญญา การ
ใช้จ่ายทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์คือ การวางใจวางท่าที่ต่อทรัพย์นั้นว่า จะต้อง มีความรู้เท่า
ทัน เข้าใจในคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์นั้น^{๑๖๕}

อาชีพปริสุทธิกับการส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ในฐานะ
ชาวบ้านโนนม่วง สัมมาอาชีพจะเกื้อหนุนอาชีพปริสุทธิ ๆ เกื้อหนุนสัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิ คือ ความ
เห็นชอบ การเลี้ยงชีวิตที่ติงามจะต้องสร้างความเห็นให้ถูกต้องให้ได้ก่อน เพราะเมื่อความเห็นถูกต้อง
แล้ว การปฏิบัติในข้ออื่น ๆ ก็จะดำเนินไปเป็นกระบวนการ เพียงพิจารณาถึงจุดเริ่มต้นของการเลี้ยง
ชีพชอบตามนัยของพระพุทธศาสนา ก็จะเห็นได้ว่าหลักพุทธธรรมนั้น มีลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน
อย่างเป็นระบบ ผู้ที่จะมองเห็นความสุจริตจากการประกอบอาชีพได้ ต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจ
ให้ถูกต้องก่อน ก็จะนำพาชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุข ถูกต้อง ชอบธรรม ไม่ผิดกฎหมายและ
ศีลธรรม ใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้นั้นเลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว มารดาบิดา ใช้ทรัพย์นั้นบำรุงเลี้ยง
มิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข ^{๑๖๖}

สรุปอาชีพปริสุทธิ ที่พระธรรมกลึกแสดงเป็นเครื่องทำให้อาชีพของพุทธศาสนิกชน
ชาวบ้านโนนม่วงปริสุทธิ อาชีพเป็นเหตุให้ปริสุทธิ เป็นธรรมตรงข้ามกับ มิจฉาอาชีพปริสุทธิ เป็นความ
ปริสุทธิแห่งอาชีพเป็นการเลี้ยงชีพที่ได้ทรัพย์นั้นมาด้วยความบริสุทธิ์ แล้วสามารถยกระดับจิตใจของ
คน ๆ นั้นให้สูงขึ้นไปตามลำดับการแสวงหาทรัพย์จากการประกอบอาชีพ ที่ถูกต้องด้วยความ
ขยันหมั่นเพียร อุตสาหะ วิริยะ ทรัพย์ที่ได้มามีทั้งความสะอาด บริสุทธิ์ แต่จากการสัมภาษณ์
พบว่าอาชีพปริสุทธิ ยังไม่เกิดประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนชาวบ้านโนนม่วงมากนัก เพราะยังมีคติความ
ขึ้นสู่ศาลในเรื่องทรัพย์สินอยู่

๓.๒ ประโยชน์ของการสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาว พุทธ

๓.๒.๑ ประโยชน์ต่อตนในการดำเนินชีวิต

ประโยชน์ต่อตนในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำทางกาย
วาจา และใจที่ถูกต้องตามหลักธรรม เพื่อชีวิตของพุทธศาสนิกชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒

^{๑๖๕} สัมภาษณ์, บุญไหล ทองสงคราม, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น, วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์, ณัฐนันท์ สามหาดี, ชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัด
ขอนแก่น, วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ที่เจริญก้าวหน้า ก่อให้เกิดความสุขสบายทั้งกายและใจการดำเนินชีวิตของชาวพุทธตามแนวพระพุทธศาสนา นอกจากชาวพุทธจะมีการดำเนินชีวิตที่ดีเพื่อตนเองแล้ว ต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขของผู้อื่นและสังคมด้วย ไม่ว่าพุทธศาสนิกชนชาวบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จะเจริญก้าวหน้าเพียงใด หากขาดซึ่งคุณธรรมในการบริหารปกครองแล้วจะบังเกิดความผาสุกได้ยาก บุคลากรอาจทำงานด้วยความหวาดระแวง การทุจริตอาจบังเกิดขึ้น สุดท้ายนำความเสื่อมมาสู่ชุมชนนั้น ๆ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนผู้ที่ป็นผู้นำไว้ว่า “...บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง ..”^{๑๖๗} จากพระพุทธพจน์นี้แสดงว่าผู้ที่ป็นพุทธศาสนิกชนนั้น ควรจะมีหลักการการดำเนินชีวิตที่ดีเสียก่อน เพื่อการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นที่น่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใส เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดึนำคุณธรรมที่ตนเองประพฤติปฏิบัติแล้ว ผู้อื่นย่อมพร้อมปฏิบัติตาม อันนำมาซึ่งประโยชน์ต่อชุมชนและสามารถครองใจคนได้ ก่อนที่จะกล่าวถึงหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ควรจะกล่าวถึงประโยชน์ของการดำเนินชีวิตที่ดี พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้มนุษย์ทั้งหลาย ให้ยึดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์สูงสุด (ปรมาตถะ)^{๑๖๘} ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๓ นี้ เรียกประโยชน์นี้ตามพระพุทธศาสนาว่า อัตถะ ๓ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน โดยมีสุขภาพดี ครอบครัวดี พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ และเป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม

๒. สัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งก่อให้เกิดความสุขล้ำลึกภายใน โดยมีความอิมใจ ภูมิใจ สุขใจ มั่นใจในคุณธรรมความดี ความมีชีวิตที่สะอาดสุจริต มีคุณค่าเป็นประโยชน์

๓. ปรมาตถะ คือประโยชน์สูงสุด หมายถึงการมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลก และชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระ โดยการวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย มีจิตใจเบิกบานผ่องใส สุขเกษมถึงสันติ^{๑๖๙}

ดังนั้น ประโยชน์ทั้ง ๓ นี้ จึงเป็นเพียงหลักในประโยชน์ของการสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ เพื่อความสำเร็จส่วนตนของชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นเท่านั้น ไม่สามารถที่จะคำนึงประโยชน์ส่วนตนได้เพียงอย่างเดียว จึงควรต้องใส่ใจในประโยชน์ของผู้อื่นและส่วนรวมด้วย ซึ่งจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

^{๑๖๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

^{๑๖๘} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๙/๘๒.

^{๑๖๙} เรื่องเดียวกัน ๒๕/๑๕๙/๘๓.

๓.๒.๒ ประโยชน์ต่อสังคม

ประโยชน์ต่อสังคม หมายถึง ประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ การช่วยเหลือให้ผู้อื่นให้บรรลุประโยชน์ทั้ง ๓ ประการข้างต้นคือ เป็นการคำนึงถึงประโยชน์สุขและความดีงามในการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น รวมถึงการใส่ใจดูแลความสงบสุข เพื่อให้ชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง เป็นสังคมที่น่าอยู่ ชาวบ้านมีคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้น การดำเนินชีวิตของชุมชนชาวพุทธบ้านโนนม่วง จะนำความสงบสุขมาสู่ชุมชนบ้านโนนม่วงได้นั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต้องสร้างคุณธรรม และจริยธรรมให้บังเกิดในตน และการพัฒนาตนให้มีคุณสมบัติของความเป็นชาวพุทธที่ดี โดยการพัฒนาคุณสมบัติพื้นฐานส่วนตน คุณสมบัติด้านการบริหาร และคุณสมบัติทางด้านจิตใจ ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักธรรม ในการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เพื่อความมั่นคงถาวรของการเป็นชาวพุทธที่สมบูรณ์ และยึดถือไว้เป็นหลักปฏิบัติประจำวัน ต้องมีหลักในการดำเนินชีวิตด้านการครองตน ตามหลักศีล ๕ และ ภาวนา ๔ มีหลักความสำเร็จในการดำเนินชีวิตด้านการครองคนตามหลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ มีหลักความสำเร็จในการดำเนินชีวิตด้านการครองงาน ตามหลักสัมมาอาชีวะ และอาชีวะปรีสุทธิ มีความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีกัลยาณมิตร มีความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดีมีใจแก้วกล้า นอกจากนี้ชาวพุทธเองยังต้องมีนาถกรรมธรรม^{๑๗๐} สัมปยุตธรรม ๗^{๑๗๑} และฆราวาสธรรม^{๑๗๒} ประกอบด้วย

๓.๓ สรุป

ความสำคัญของการสื่อสารธรรมของพระธรรมกถึก ผู้วิจัยได้ศึกษาการสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองตน ตามหลักศีล ๕ และ ภาวนา ๔ การดำเนินชีวิตของแต่ละคนต้องดำเนินไปอย่างมีจุดหมาย มีคุณค่าต่อครอบครัว ต่อชุมชนบ้านโนนม่วง การรักษากาย ใจ ให้เรียบร้อย ยึดข้อปฏิบัติสำหรับควบคุม กายและวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษเพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อนเพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม และภาวนา ๔ แปลว่าเจริญ การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้น ฝึกอบรม ซึ่งในการที่จะครองตน ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔ นี้ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป การสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองคน ตามหลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ ส่วนสุดท้ายเป็นประเด็นของการสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ด้านการครองงาน ตามหลัก

^{๑๗๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๓/ ๒๔๔.

^{๑๗๑} อง สดตค. (ไทย) ๒๓/๑๔๓/๕๕๖.

^{๑๗๒} ส.ส. (ไทย) ๑๔/๒๔๖/๓๕๓-๓๕๔.

สัมมาอาชีวะ เมื่อประกอบกิจการงานที่ถูกที่ชอบไม่ประกอบอาชีพที่เป็นมิจฉาอาชีวะ เมื่อนั้นได้ชื่อว่าประกอบด้วยอาชีวะบริสุทธิ์ คือการประกอบอาชีพที่สุจริต ดำรงตนอยู่ในศีลธรรมเป็นการครองงานที่ชอบด้วยหลักสัมมาอาชีวะและอาชีวะบริสุทธิ์

ประโยชน์ของการสื่อสารธรรมเพื่อส่งเสริมความสำเร็จในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ ประโยชน์ต่อตน ในการดำเนินชีวิตเป็นการคำนึงถึงประโยชน์สุข และความดีงามในการอยู่ร่วมกันของชุมชนชาวพุทธ ประโยชน์ต่อสังคมคือ ได้นำพาพุทธศาสนิกชนบ้านโนนม่วง ให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามฐานะ ด้วยอาศัยหลักพุทธธรรมที่ท่านได้สั่งสอนและอบรมในโอกาสต่าง ๆ กัน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน หน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่นั้นให้บรรลุตามเป้าหมายของตน ครอบครัว หมู่บ้านและชุมชนโดยการปลูกฝังศรัทธา ความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาจะนำความสุขมาสู่ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้นั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายต้องสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้บังเกิดในตน และการพัฒนาตนให้มีคุณสมบัติของความเป็นชาวพุทธที่ดี โดยการพัฒนาคุณสมบัติพื้นฐานส่วนตน และได้ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่ออาชีพ การงาน ให้บรรลุตามเป้าหมายทำให้เข้าใจด้านศาสนธรรม และศาสนพิธี อย่างถูกต้องเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อกัน ทั้งวัด บ้าน และโรงเรียนแบบบูรณาการ เพื่อให้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีมีเศรษฐกิจพอเลี้ยงตนเองได้ ให้ความช่วยเหลือกันด้วยจิตเมตตาต่อกันแก้ไขปัญหาร่วมกัน ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พึ่งพากันได้ทั้งทางกายและทางจิตใจ ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น ทั้งหมู่บ้าน ชุมชน เกิดสามัคคีธรรม ความเป็นปึกแผ่นทางชุมชนบ้านโนนม่วง ตำบลศิลา เขต ๒ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สืบไป